

8 Suojelualueiden hoito ja sen tehokkuus

Raportin tässä ja seuraavassa luvussa tarkastellaan Metsähallituksen luontopalvelujen tuloksellisuutta hallinnassaan olevien suojelualueiden hoidossa. Toisin sanoen, kerrotaan tavoitteiden saavuttamisesta ja aikaansaadusta hyödystä suhteessa käytettyihin voimavaroihin. Katsauksessa tarkastellaan toiminnallista tehokkuutta pitkälti kokonaistuloksena suhteessa voimavarojen kokonaispanostukseen sekä työajan seurannan jakautumisena päätehtäväalueittain eli ydinprosesseittain. Yhteiskunnallisten päämäärien näkökulmasta keskeisten tekemisten osalta katsotaan lähemmin myös kustannuksia ja tuottavuutta. Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi

- suojelualueiden perustaminen
- hoidon ja käytön suunnittelu
- luonto- ja kulttuuriarvojen kartoitus
- ennallistaminen ja luonnonhoito
- retkeily- ja asiakaspalvelujen tarjoaminen.

Lähtökohtina toiminnan tarkastelussa ovat suojelualueiden sopeutuvan suunnittelun ja hoidon kehys sekä suojelualuekomission (WCPA) hoidon tehokkuuden arviointiin kehitetty malli, jotka on esitelty raportin alussa (luku 2.2.3).

8.1 Toiminnan tavoitteet

8.1.1 Missiosta mittareihin

Metsähallituksen luontopalvelut on kiteyttänyt oman toimintansa tarkoituksen ja tavoitetilan missioon ja vuoteen 2010 ulottuvaan visioon. Niihin perustuen on määritelty strategiset tavoitteet, mietitty tavoitteiden saavuttamiseen liittyvät ratkaisevat eli kriittiset menestystekijät ja näitä tekijöitä kuvaavat tasapainotetun tuloskortin (*Balanced Scorecard*, BSC) mittarit. Tunnuslukujen ja mittareiden avulla seurataan tavoitteiden toteutumista ja suunnataan toimintaa tarvittaessa uudestaan.

Toiminnan tarkoitus ja tavoitetila 2010

Luontopalvelujen keskeinen tehtävä eli missio on määritelty seuraavasti:

Hoidamme alueitamme tutkimukseen ja kokemukseen perustuvien parhaiden käytäntöjen mukaisesti luonnon monimuotoisuuden ja kulttuuriarvojen suojelemiseksi. Tarjoamme asiakkaille mahdollisuuksia luonnossa virkistytymiseen ja oppimiseen. Luomme mahdollisuuksia luontomatkailulle ja kestäväälle aluekehitykselle. Teemme yhteistyötä kotimaassa ja kansainvälisesti. Kehitämme palvelukykyämme sekä toimintamme vaikuttavuutta ja tuottavuutta.

Missio korostaa yhteistä arvoperustaa: luonnonsuojelua sekä luonnon ja luonnonvarojen käytön ekologista, kulttuurista, sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä. Se painottaa yhteistyön merkitystä ja laajentaa sen kansainväliselle tasolle. Toiminnan pohjana on riittävä tieto. Toiminnan laatua ja tuottavuutta parannetaan jatkuvasti.

Luontopalvelujen tavoitetila eli visio on puolestaan kirjattu näin:

Lajien ja luontotyyppien suotuisa suojelutase on alueillamme turvattu. Palvelumme ovat arvostettuja ja edistävät luonnon ja ihmisen hyvinvointia.

Vision mukainen tahtotila liittyy luonnon-suojelutavoitteet biodiversiteettisopimuksen, Natura 2000 -verkoston ja luontodirektiivien tavoitteisiin. Se sisältää ajatuksen siitä, että osallistutaan tavoitteisiin liittyvien käsitteiden, kuten suotuisan suojelutason sisällön täsmentämiseen. Palautumattomat haitalliset muutokset lajien ja luontotyyppien tilassa pyritään määrätietoisesti estämään esimerkiksi ennallistamis- ja luonnonhoitotoimin sekä osallistumalla talousmetsien ja vesien hoidon kehittämiseen.

Palveluiden hyvä arvostus edellyttää, että ne tunnetaan ja niiden laatu on riittävän korkea. Yleisöpalvelut ovat kysyntälähtöisiä. Ne muodostavat yhtenäisen verkottuneen palvelukokonaisuuden.

Luonnon hyvinvointi syntyy välillisesti, kun ihmisten arvostus luontoa kohtaan ja halu säilyttää luonnon monimuotoisuutta kasvaa myönteisten luontoelämysten ja opastuksen kautta. Ihmisen hyvinvointiin kuuluu taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen hyvinvointi. Hyvinvoinnin edistäminen tarkoittaa esimerkiksi aluetalouden ja matkailuelinkeinon kehittämistä, työllisyyden parantamista, luontoliikunnan terveysvaikutusten edistämistä sekä arvokkaan maiseman ja rakennetun ympäristön vaalimista ja saamelaiskulttuurin tukemista.

Strategisia tavoitteita

Metsähallituksen ja luontopalvelujen strategisia suuntaviivoja, ns. Tulevaisuuden polkuja, hahmoteltiin vuonna 2000. Keskeisiä näkemyksiä ja linjauksia vuoteen 2007 olivat muun muassa seuraavat:

1 Metsähallituksen toiminnan kehittäminen valtion mailla perustuu metsätalouden ja luonnonsuojelun tulosalueiden yhteistyöhön

- Etelä-Suomen metsien suojelu tiivistää yhteistyötä. Talousmetsien luonnonsuojelua vahvistetaan.
- Yhteiskunnallisten tehtävien erottaminen liiketoiminnoista selkiyttää luontopalvelujen asemaa.

2 Luontopalvelujen vastuu luonnon monimuotoisuuden suojelusta kasvaa

- Suojeluohjelmien toteutuksen ja valtionmaiden keskittämisen edetessä hoidettavien alueiden määrä lisääntyy.
- Metsähallituksen suunnittelujärjestelmä uudistetaan. Luontopalvelujen aluesuunnittelua yhtenäistetään ja tiedonhallintaa kehitetään tukemaan suunnittelua.
- Vastuu uhanalaisten ja direktiivilajien seurannoista ja hoidosta laajenee.
- Ennallistamisen ja luonnonhoidon menetelmiä sekä lajien suojelua kehitetään.
- Yhteistyötä yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa vahvistetaan.

3 Luontopalvelut on johtava retkeilypalveluiden tuottaja ja tarjoaja Suomessa

- Valtionalueiden merkitys paikallisväestön elinympäristönä korostuu ja Metsähallituksen toiminnalla voidaan tukea syrjäseutujen toimeentuloa.
- Valtakunnallista palveluverkostoa kehitetään järjestelmällisesti omaa toimintaa tehostamalla, tiedonhallintaa parantamalla ja kumppanuuksia rakentamalla.
- Toimitaan vastuullisesti luomalla kestävän luontomatkailun periaatteet.
- Tavoitteena on lisätä suomalaisten luontaja luonnonsuojelutietoutta sekä luonnonharrastusta.

4 Kansainvälinen toiminta laajenee

- Lisätään lähialueyhteistyötä rajanläheisten suojelualueiden kanssa.
- Panostetaan järjestötyöhön sidosryhmäyhteistyön ja kumppanuuksien avulla.

Linjauksia tarkistettiin ja tarkennettiin vuonna 2005. Luonnon monimuotoisuuden ylläpito, retkeilypalvelujen asiakaslähtöinen kehittäminen ja syvenevä kansainvälinen yhteistyö ovat edelleen luontopalvelujen toiminnan punainen lanka. Uuden organisaation myötä strategiseksi päämääräksi on lisätty ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä erätalous. Eräasioilla tarkoitetaan riistamaiden ja kalavesien hoitoa sekä metsästy- ja kalastusoi-keuksien hallinnointia. Myös maastoliikenteen ohjaus ja erävalvonta kuuluvat tähän tehtäväkokonaisuuteen.

Jatkossa Metsähallituksen luontopalvelujen vastuulle voidaan osoittaa luonnonsuojeluhallinnon kehittämislinjausten mukaisesti nykyistä laajemmin luonnonsuojelun, luonnon virkistyskäytön sekä luonnonvarojen kestävän käytön tehtäviä. Tämä voi tarkoittaa laajempaa vastuuta Suomen Natura 2000 -alueiden hoidosta ja eliölajien sekä vesiluonnon ja kulttuuriperinnön valtakunnallisesta suojelusta. Luontopalvelujen tavoitteena on olla luonto-opastuspalveluiden ja luonnon virkistytymispalveluiden johtava markkinoija ja tunnettu tuottaja. Luonnon virkistyskäytön ja erätalouden palveluja tuotetaan varmistaen niiden kestävyys. Vastuiden ja palvelujen laajentaminen edellyttää rahoituksen lisäämistä ja monipuolistamista sekä osaamisen kehittämistä.

Luontopalveluille on siirtynyt uusia maa- ja vesialueita ja uutta rakennettua omaisuutta. Se on

nostanut aineellisen kulttuuriperinnön ja toisaalta vedenalaisen luonnon hallinnan ja hoidon kehittämisen tärkeälle sijalle. Osallistuminen Venäjän ja Baltian maiden ympäristö- ja metsähallinnon kehittämiseen on tullut EU:n laajentumisen jälkeen entistä tärkeämmäksi.

Uudessa lainsäädännössä Metsähallitukselle asetetut yhteiskunnalliset velvoitteet – virkistyskäytön ja työllisyyden edistäminen sekä saamelaisen kulttuurin ja poronhoidon harjoittamisen edellytysten turvaaminen – otetaan huomioon erityisesti suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa ja toteutuksessa.

Ratkaisevia menestystekijöitä ja mittareita

Kriittiset menestystekijät ovat sellaisia toiminnan ja tavoitteiden saavuttamisen edellytyksiä, jotka vaikuttavat ratkaisevasti toiminnan tuloksellisuuteen. Tasapainotetun tuloskortin mallin mukaan (*Balanced Scorecard*, kuva 44) ratkaisevat menestystekijät on jaettu neljään kenttään:

- voimavarat
- henkilöstön työkyky ja uudistuminen
- toimintatavat ja rakenteet
- vaikuttavuus ja palvelukyky.

Suojelualueiden hoidossa asiakkaaksi voidaan ajatella sekä luonto että ihminen. Luonnonsuojelutyössä keskeisin päämäärä on pysäyttää luonnon

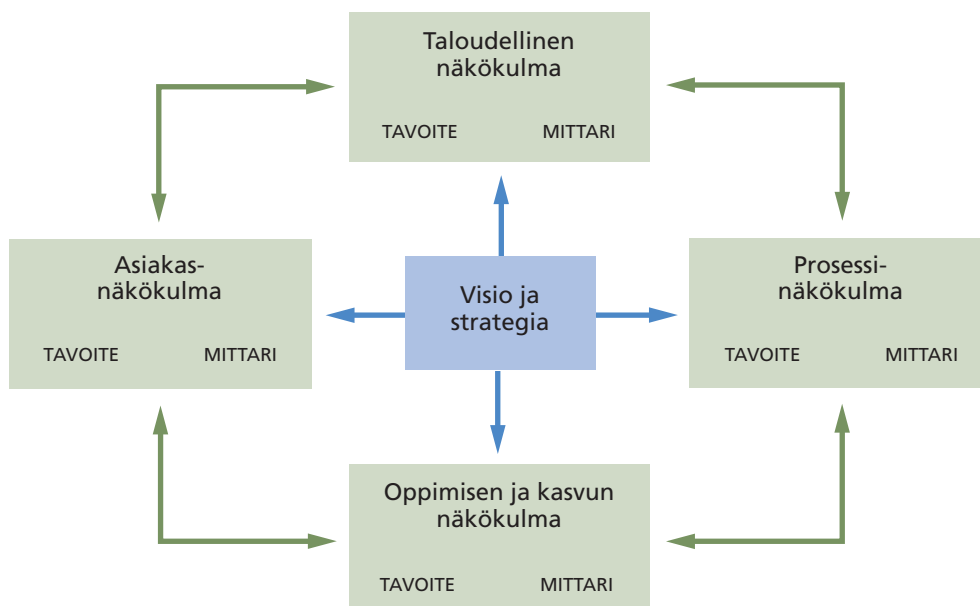
monimuotoisuuden väheneminen. Suojelualueilla päämääränä on myös tarjota virkistysmahdollisuuksia ja paikallista toimeentuloa. Yhteiskunnan ja hallinnon asettamien tavoitteiden saavuttamista mitataan esimerkiksi luontopalvelujen vastuulajien kannan kehittymistä ja asiakastyytyvää seuraamalla.

Metsähallituksen luontopalvelujen toiminnan kannalta ratkaisevia menestystekijöitä on mietitty tasapainotetun tuloskortin pohjalta. Näitä tärkeitä lähtökohtia on koottu seuraavassa.

Perus- ja hankerahoituksen on oltava riittävä toiminnan jatkuvuuden takaamiseksi. Valtionhallinnon tuottavuuden lisäämiseksi on löydettävä toimenpiteitä ja seurattava niiden vaikutuksia. Henkilöstön motivaatiosta, työkyvystä ja osaamisen tasosta on huolehdittava.

Suojelualuekiinteistöt on saatava perustettua Natura-verkostolle asetettujen ajallisten tavoitteiden puitteissa, jotta verkoston suojelutavoitteet voidaan turvata. Kiinteistövarallisuuden arvo on säilytettävä hoitamalla ja kunnostamalla omaisuutta.

Riittävän kattava ja ajantasainen tieto on oltava toiminnan perusta. Suojeltavat alueet ja arvot pitää tuntea sekä tunnistaa suojelualueisiin vaikuttavat paineet ja arvioida uhkien riskit. Lisäksi on seurattava tutkimuksia ja hyödynnettävä niiden tuloksia. Toiminnan laatua on parannettava jatkuvasti.

Kuva 44. Tasapainotettu tuloskortti ja mittaristo. Lähde: soveltaen Kaplan & Norton 1996.

Alueiden hoidon on oltava tavoitteellista ja hoidon tehokkuutta on seurattava. Toimenpiteiden ja seurannan menetelmiä pitää parantaa ja hyväksi havaittuja käytäntöjä hyödyntää tehokkailla verkostoilla. Yleisöpalveluista tulee muodostaa yhteistyössä matkailuyritysten kanssa asiakkaan kannalta yhtenäinen kokonaisuus. Kestävyyden varmistamiseksi on arvioitava toiminnan vaikutuksia, niin suojelutavoitteiden kuin paikallisen talouden näkökulmasta.

Lajien ja luontotyyppien suojelutason kehitys on pystyttävä osoittamaan. METSO-ohjelman tavoitteiden saavuttaminen on erityisen tärkeää luontotiedon karttumisen ja eteläisten metsien suojeluarvojen palauttamisen kannalta.

Yleisöpalveluilla tulee olla korkea käyttöaste ja asiakastyytyväisyys. Myönteinen julkisuuskuva auttaa saavuttamaan toiminnan hyväksyttävyyden.

Kriittisiksi määriteltyjen menestystekijöiden kehitystä seurataan luontopalveluissa mittarein ja tarkastellaan vuosittain. Lisäksi päätehtävistä kootaan tuloksellisuuden seurannassa tarvittavien mittarien ja tunnuslukujen tiedot. Seurantatulosten perusteella toimintaa arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti ja pitkäjänteisesti.

8.1.2 Valtionhallinnon tuottavuustalkoot

Julkisen palvelutuotannon ja hallinnon tehokkuutta on lisättävä julkisen talouden vakauden turvaamiseksi. Tämä on tehtävä tilanteessa, jossa suuri määrä julkisen alan työntekijöitä siirtyy lähivuosina eläkkeelle ja uuden työvoiman tarjonta vähenee.

Valtionhallinnon tuottavuuden toimenpideohjelman tavoite ja toteutustapa määriteltiin hallitusohjelmassa vuonna 2003 siten, että julkisten palvelujen ja hallinnon tuottavuuden lisäämisellä pyritään nostamaan palvelutuotannon tehokkuutta. Tavoitteeksi asetettiin suunniteltu ja todennettavissa oleva tuottavuuden nousu sekä tuottavuushyötyjen ja vapautuneiden voimavarojen kohdentaminen uudelleen. Tuottavuuden kasvun myötä valtion palveluksessa olevan henkilöstön määrää voidaan sopeuttaa hallitusti käytettävissä oleviin työvoimavaroihin. Samalla pyritään kuitenkin pitämään huolta valtion vastuulla olevien tehtävien hoitamisesta ja palvelutason parantamisesta.

Toimintaa on tehostettu hallinnonalakohtaisilla tuottavuusohjelmilla. Tuottavuuden parantamisessa korostuu ministeriöiden, virastojen ja laitosten toiminnan keskittäminen ydintehtäviin, yleishallinnon, hankintojen ja tukipalveluiden nopea tehostaminen, voimavarojen yhteiskäytön lisääminen sekä toimintojen ja prosessien sähköistäminen. Ympäristöhallinnossa keskeisiä tehostamistoimia ovat mm. luonnonsuojeluhallinnon työnjaon ja tulosohjauksen selkiyttäminen ja tietojärjestelmäyhteistyön sekä seurannan ja raportoinnin kehittäminen.

Liikelaitoksen toimintatavat ja tiivis sisäinen yhteistyö Metsähallituksen liiketoimintojen kanssa ovat luoneet hyvän perustan luontopalvelujen kustannustietoiselle ”palveluyritysmäiselle” toiminnalle ja tuottavuuden jatkuvalle parantamiselle. Luontopalvelut on valtionhallinnossa edullisessa asemassa, koska viime vuosina on toteutettu suuri joukko tuottavuuden parantamiseen tähtäviä toimia. Liiketoimintojen ja luontopalvelujen yhteistyötujen hyödyntämiselle on jatkossakin hyvät edellytykset, muun muassa vuoden 2006 alusta toimintansa aloittaneen Metsähallituksen yhteisen palvelukeskuksen avulla.

Tuottavuutta pyritään parantamaan luontopalveluissa edelleen pääasiassa organisaation ja toimintaedellytysten sekä toimintatapojen ja toiminnan suunnittelua ja seurantaa tukevien järjestelmien kehittämisen kautta. Yhteiskunnallista vaikuttavuutta pyritään lisäämään tuntuvasti ilman, että tehtävien hoitoon suunnattuja voimavaroja olennaisesti kasvatetaan. Tähän pyritään siitä huolimatta, että erityisesti suojelualueiden perustamiseen ja niiden hoidon suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyvät tehtävät lisääntyvät lähivuosina edelleen. Tuottavuutta tullaan jatkossa seuraamaan valtionhallinnossa muun muassa kehittyneillä olevilla tuottavuusindekseillä, jonka lisäksi sisällytetään kunkin toimijan keskeisten tehtävien panostukset ja tuotokset.

Organisaatiouudistuksella yhdenmukaisuutta ja tehokkuutta

Luontopalvelujen organisaatio uudistettiin loppuvuodesta 2005 perusteellisesti palvelukyvyyn turvaamiseksi ja tuottavuuden parantamiseksi. Muutosta pohjustivat aiemmat kehittämissuunnitelmat ja sitä nopeutti uusien tehtävien siirto luontopalveluille lainsäädännön muututtua. Alue-

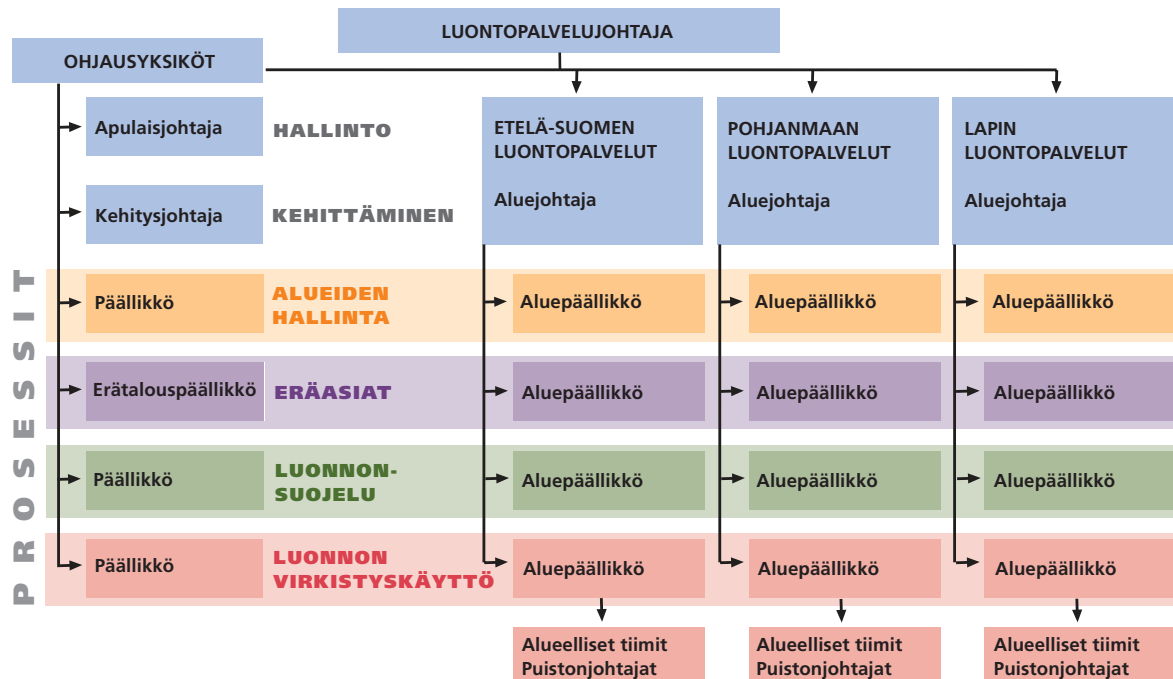
yksiköiden lukumäärä väheni kuudesta kolmeen siten, että nyt alueyksikköinä toimivat Etelä-Suomen, Pohjanmaan ja Lapin luontopalvelut. Luontopalvelujen neljän ydinprosessin (luonnonsuojelu, luonnon virkistyskäyttö, alueiden hallinta, eräasiat) roolit selkiytettiin ja niiden tehtävät määriteltiin. Luontopalvelualueiden organisaatiot ja toimintarakenteet yhtenäistettiin ja uudistettiin vastaamaan prosessimallia (kuva 45).

Organisaatiouudistuksessa strategiset tehtävät keskitettiin suppeisiin ja osittain alueellistettuihin ohjausyksiköihin. Käytännön tehtäviä siirrettiin alueyksiköiden vastuulle. Tukipalvelut järjestettiin uudelleen siten, että tehtävät ostetaan Metsähallituksen palvelukeskukselta. Uudistus varmisti lakimuutosten edellyttämän toimintatavan, jossa Metsähallituksen julkiset hallintotehtävät ja liiketoiminta on selkeästi eriytetty. Se tukee erityisesti luontomatkailun kehittämisen strategisia tavoitteita ja selkeyttää alueyksiköiden vastuita. Kansainvälisen arvioinnin suositukset toiminnan yhdenmukaistamisesta otettiin uudistuksessa huomioon. Organisaatiouudistuksella parannettiin monin tavoin tuottavuutta. Prosessien vahvistaminen mahdollistaa kehittämistyön tehostamisen ja aikaansaa kustannussäästöjä parhaita käytäntöjä soveltamalla.

8.2 Suunnittelu

Suojelualueverkoston kehittämistä vastaa Suomessa ympäristöministeriö. Luonnonsuojeluohjelmia toteuttavat yhdessä alueelliset ympäristökeskukset ja Metsähallitus. Suojelualueverkoston täydentämiseen uusilla laajoilla suojeluohjelmilla ei liene enää tarvetta tai mahdollisuutta. Tästä syystä luonnon monimuotoisuuden turvaaminen talouskäytössä olevilla mailla ja vesillä nousee entistä tärkeämmäksi. Suojelualueiden ja talouskäytössä olevilla mailla sijaitsevien arvokkaiden kohteiden kytkeminen ekologiseksi verkostoksi on haasteellinen tehtävä, mutta sen avulla voidaan paikata pienten ja repaleisten suojelualueiden kokonaisuutta eteläisessä Suomessa. Näin voidaan edesauttaa monien lajien pienten populaatioiden säilymistä ympäristömuutosten paineissa.

Metsähallitus on valtionmailla avainasemassa laajempien alueiden kokonaissuunnittelussa. Sillä on myös kasvava rooli yksityismaiden arvokkaiden luontokohteiden liittämässä osaksi laajempaa ekologista verkostoa Natura-alueiden hoidon ja käytön suunnittelun avulla.

Kuva 45. Metsähallituksen luontopalvelujen organisaatio ja toimintamalli 1.1.2006. Lähde: Metsähallitus.

8.2.1 Ekosysteemi suojelun lähestymistapana

Suomen suojelualueiden kansainvälisessä arvioinnissa painotettiin tarvetta kehittää ekosysteemilähtöistä suunnittelua suojelualueiden kytkemiseksi osaksi ympäröivien maa- ja vesialueiden kokonaisuutta. Suomessa ekosysteemilähestymistapaa ei juuri ole vielä sovellettu järjestelmällisesti, vaikka sen periaatteita sisältyy nykyisiin suunnittelumenetelmiin. Tämän vuoksi on syytä tarkastella, mitä käsitteellä tarkoitetaan ja miten sen periaatteita sovelletaan ja voidaan Suomessakin edelleen kehittää.

Toimiva ekosysteemi ihmisten toiminta huomioiden

Ekosysteemilähestymistapa (*Ecosystem Approach*) on maa-alueiden, vesistöjen ja elollisten luonnonvarojen hoidon strategia. Sen periaatteet ja toimintaohjeet luotiin biodiversiteetisopimuksen toteutuksen yhteydessä vuosina 1995–2004. Menetelmällä pyritään edistämään kokonaisvaltaisesti ja yhteen sovittaen sopimuksen kolmea päätavoitetta: biologisen monimuotoisuuden suojelua ja kestävää käyttöä sekä käytöstä saatujen hyötyjen oikeudenmukaista ja tasapuolista jakoa.

Ekosysteemilähestymistapa, joka koostuu 12 periaatteesta ja viidestä toimintaohjeesta, on syntynyt tarpeesta määritellä eliöiden ja elinympäristöjen suojelua tavalla, joka ottaa huomioon myös ihmisen ja hänen toimintansa. Liitteessä 19 ekosysteemilähestymistavan keskeiset periaatteet ja toimintaohjeet on koottu yhteen biodiversiteetisopimuksen määrittelemällä tavalla.

Maailman luonnonsuojeluliiton (IUCN) tulkinnan mukaan ekosysteemilähestymistapa on askeleittain etenevä prosessi, joka lähtee liikkeelle kyseisen ekosysteemin rajaamisesta ja siihen liittyvien sidosryhmien tunnistamisesta. Kun ekosysteemin rakenne, toiminnot ja tila on arvioitu sekä alueen suojelun, hoidon ja kestäväen käytön edellyttämät toimet tunnistettu, voidaan siirtyä tarkastelemaan taloudellisia kannustimia ja ohjauskeinoja sekä toteuttamaan ekosysteemin joustavaa ja sopeutuvaa hoitoa, jossa otetaan huomioon myös toiminnan vaikutukset viereisiin ekosysteemeihin. Lopuksi joustavalle ja sopeutuvalla hoidolle voidaan määritellä pitkän aikavälin suunnitelma ja tavoitteet.

Ekosysteemi ei tässä lähestymistavassa tarkoita ekosysteemiä perinteisessä biologisessa mielessä, vaan käsitteellä viitataan hallinnollisesti määriteltäviin ekosysteemi- tai luonnonkokonaisuuksiin. Ekosysteemilähestymistapaa voidaan soveltaa paitsi suojelualuekohtaisesti, myös esimerkiksi valuma-alue- tai kuntakohtaisesti tai laajimmillaan kansainvälisissä, valtakuntien rajojen yli ulottuvissa hankkeissa.

Ekosysteemejä toiminnallisina ja kokonaisina yksikköinä tarkastelevan lähestymistavan ydinajatuksena on turvata ekosysteemien toiminta ja ekosysteemipalvelut, jotka ovat osa toimivaa ekosysteemiä. Ekosysteemipalvelut ovat ekosysteemien tuottamia aineellisia tai aineettomia ilmaispalveluja, jotka ovat usein elintärkeitä ihmisille ja joiden taloudellinen arvo saattaa olla huomattava. Näitä käsiteltiin tämän raportin luvun 6 alussa.

Ekosysteemilähestymistapa perustuu sellaisten sopivien tieteellisten menetelmien käyttöön, jotka huomioivat ekosysteemin rakenteen, kehityskulut ja toiminnot sekä eliöiden ja ympäristön väliset vuorovaikutukset. Lähestymistapa korostaa ihmisten merkitystä, ekologisten toimintojen ja rakenteiden ymmärtämisen tärkeyttä ja niiden säilyttämistä sekä ekosysteemien hoitomenetelmien kehittämistä joustavampaan suuntaan.

Ekosysteemien luontaisten prosessien säilyttäminen ja tarvittaessa ennallistaminen täydentävät perinteistä eliölajisuojelua, lajien suojeluohjelmia ja suojelualuekäytäntöjä, jotka säilyttävät jatkosakin arvonsa monimuotoisuuden suojelussa ja kestävässä käytössä sekä osana ekosysteemilähestymistavan soveltamista. Biologista monimuotoisuutta ei kyetä kuitenkaan ylläpitämään pelkätään eliölajeja tai elinympäristöjä suojelemalla. Tarvitaan myös uusia ja kokonaisvaltaisia lähestymistapoja, joilla vaimennetaan yhteiskunnan ja talouden haitallisia vaikutuksia luontoon, mutta samalla turvataan luonnosta elantonsa saavien ihmisten toimeentulo.

Helsingin komissiossa (HELCOM) on tehty viime vuosina paljon töitä ekosysteemilähtöisen kokonaisvaltaisen näkemyksen juurruttamiseksi Itämeren suojeluun. Meriekosysteemin hyvä ekologinen tila pyritään saavuttamaan ja säilyttämään kohdistamalla toimenpiteitä keskeisiin ihmistoiminnan aikaansaamiin ympäristövaikutuksiin. Tietolaatikossa 16 kuvataan seurantajärjestelmää,

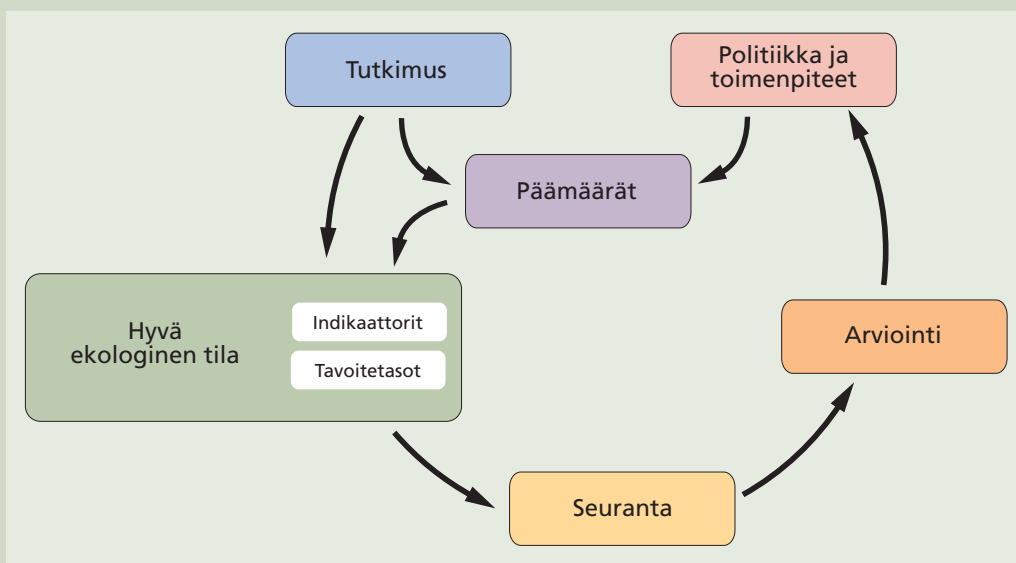
Itämeren suojeleu tehostuu ekosysteemilähtöisen seurantaohjelman avulla

Kaikessa Itämeren alueen luonnonsuojeluyhteistyössä on tavoitteena hyvinvoiva meri. Itämeren suojeleu koskevan sopimuksen toteuttamista varten perustetussa Helsingin komissiossa (HELCOM) on viime vuosina tehty töitä kokonaisvaltaisen lähestymistavan aikaansaamiseksi, jotta tavoitteen saavuttamiseen voitaisiin vaikuttaa kaikilla tasoilla. Lähtökohtana on paras käytettävissä oleva tieto ekosysteemistä ja sen toiminnasta. Toimenpiteitä suunnataan niihin tekijöihin, joiden tiedetään eniten vaikuttavan Itämeren tilan kehittymiseen. Näin pyritään takaamaan ekosysteemin tarjoamien tuotteiden ja palveluiden kestävä käyttö sekä säilyttämään ekosysteemin eheys ja toimivuus.

Itämeren hyvän ekologisen tilan saavuttamiselle on asetettu tutkimukseen ja politiikkaan perustuvat ekologiset päämäärät ja tavoitteet. Päämäärät kohdistuvat rehevöitymiseen, haitallisiin aineisiin, luonnonvarojen käyttöön ja vieraisiin lajeihin, jotka kaikki vaikuttavat vesien monimuotoisuuteen. Biodiversiteettiin liittyviä tavoitteita ovat mahdollisimman luonnontilaisen maa- ja merialueiden ja elinympäristöjen sekä hyvinvoivien eliöyhteisöjen ja elinkelpoisten lajipopulaatioiden säilyttäminen. Kattavan ja edustavan mereisten suojeleualueiden verkoston aikaansaamisella olisi suuri merkitys tavoitteiden täyttymiselle.

HELCOM:issa aloitetaan lähivuosina laaja ekologisiin päämääriin ja tavoitteisiin pohjautuva ekosysteemilähtöinen ympäristön seuranta, joka on osa Itämeren toimintaohjelmaa (Baltic Sea Action Plan). Siinä seurataan meren ekologisen tilan kehittymistä erilaisilla indikaattoreilla ja arvioidaan toimintapolitiikan onnistumista. Kohteina ovat koko Itämeren ekosysteemi ja mahdollisimman monet valuma-alueen toimijat. Tämä lähestymistapa on yhteydessä myös EU:n vesipuitedirektiivin tavoitteeseen vaikuttaa vesien laadun parantumiseen sekä valmistella olevaan EU:n meristrategiaan ja siihen liittyvään direktiiviin, joiden päämääränä on kaikkien Euroopan merien tilan parantaminen. Viimekädessä kokonaisvaltaisen seurantarjestelmä pyrkii myös vastaamaan biodiversiteettisopimuksen ja Euroopan unionin yhteisiin tavoitteisiin pysäyttää biodiversiteetin väheneminen vuoteen 2010 mennessä.

Lähde: HELCOM Ecological objectives for an ecosystem approach. Document 3/6, date 27.03.2006.

Itämeren ekosysteemilähtöisen ympäristöseurannan malli. Lähde: HELCOM.

jonka avulla voidaan suunnata toimenpiteitä ja arvioida toimintapolitiikan onnistumista.

Suomen rannikkostrategia, joka valmistui vuoden 2005 lopulla, perustuu Euroopan neuvoston vuonna 2002 antamaan rannikkoalueiden yhdenmukaista käyttöä ja hoitoa (*Integrated Coastal Zone Management, ICZM*) koskevaan suositukseen. Sen taustalla ovat ekosysteemilähestymistavan keskeiset periaatteet. Strategian tavoitteena on ympäristön laadun parantaminen ja rannikkoalueen elinvoiman lisääminen siten, että alueella on hyvät edellytykset asumiselle, elinkeinotoiminnalle ja virkistytymiselle. Sen taustaksi laadittiin arviointi rannikkoalueen ympäristön tilasta, keskeisistä toimijoista, lainsäädännöstä ja muista ohjaukeinoista.

Rannikkostrategia ja meriympäristön tilan seurantajärjestelmä ovat keskeisiä välineitä ekosysteemilähestymistavan soveltamisessa rannikon suojelualueiden hoidon ja käytön suunnitteluun. Suunnittelussa tulee korostaa nykyistä kokonaisvaltaisempaa näkemystä ja toimialojen yhteistyötä. Merialueilla tarvitaan laajempaa alue-suunnittelua, joka huomioi taloudellisesti arvokkaiden kalakantojen lisäksi myös muut lajit ja luonnonsuojelullisesti arvokkaat elinympäristöt. Ratkaisua vaativia ongelmia on liittynyt viime aikoina esimerkiksi itämerenloheen, harmaahylkeisiin ja pyöriäisiin. Kalatalouden lisäksi suojelun ja kestäväen käytön ongelmia liittyy mm. merenpohjan kaivannaisten hyödyntämiseen sekä satamien rakentamiseen.

Luontopalvelut kehittää ekosysteemilähestymistapaan pohjautuvia merisuojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelun ja toteutuksen menetelmiään yhteistyössä Itämeren muiden maiden toimijoiden kanssa.

Kohti ekologista verkostoa

Biodiversiteettisopimuksen suojelualueita koskevaa työohjelmaa toteutetaan edellä kuvatun ekosysteemilähestymistavan mukaisesti. Ekologisten rakenteiden ja toimintojen säilyttämiseksi jo perustettujen ja myöhemmin perustettavien suojelualueiden tulee ohjelman tavoitteiden mukaan kytkeytyä niitä ympäröivien laajempien alueiden käyttöön ja eri toimialojen luonnonvarojen hyödyntämiseen vuoteen 2015 mennessä. Mahdollisia keinoja tavoitteen saavuttamiseksi ovat ekologiset käytävät, suojelualueita ympäröivät suojavyöhykkeet ja ennallistaminen. Päämääränä on toimiva ekologinen verkosto, jossa suojelualueet muodostavat verkoston ytimen, jota niiden ulkopuolella olevat monimuotoisuusalueet tukevat. Ekologisen verkoston muodostuminen on esitetty kuvassa 46 ja käsitteitä on selitetty tarkemmin sanastossa (liite 24).

Ekosysteemilähestymistavan periaatteita on sovellettu Suomessa valtionmaiden aluesuunnittelussa jo pitkään. Sen periaatteet ovat käytössä esimerkiksi rakennettaessa biologista monimuotoisuutta ylläpitäviä ekologisia verkostoja. Verkostojen ydinalueina ovat luonnonsuojelualueet, joiden reunavaikutuksia pyritään vähentämään suojavyöhykkeillä ja yhteenliittymistä muiden suojelualueiden kanssa parantamaan tukialueilla ja ekologisilla yhteyksillä. Evon alue on hyvä esimerkki erilaisista aluetyypeistä muodostuvasta ekologisesta verkostosta (tietolaatikko 17).

Ekosysteemilähestymistavan periaatteita on sovellettu Suomessa valtionmaiden aluesuunnittelussa jo pitkään. Sen periaatteet ovat käytössä esimerkiksi rakennettaessa biologista monimuotoisuutta ylläpitäviä ekologisia verkostoja. Verkostojen ydinalueina ovat luonnonsuojelualueet, joiden reunavaikutuksia pyritään vähentämään suojavyöhykkeillä ja yhteenliittymistä muiden suojelualueiden kanssa parantamaan tukialueilla ja ekologisilla yhteyksillä. Evon alue on hyvä esimerkki erilaisista aluetyypeistä muodostuvasta ekologisesta verkostosta (tietolaatikko 17).

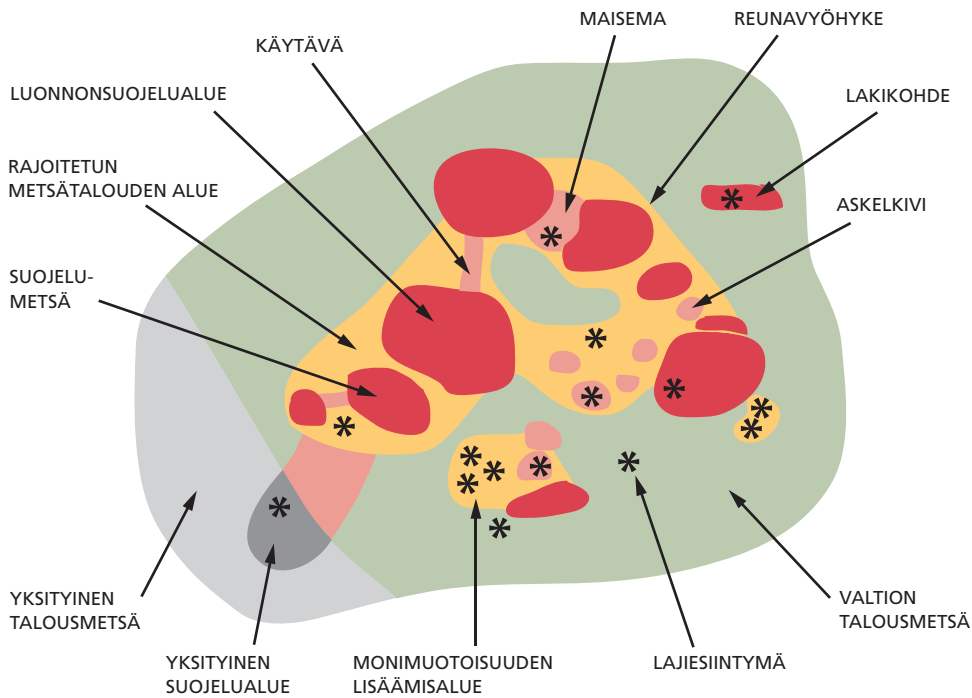
8.2.2 Metsähallituksen aluesuunnittelua uudistettu

Valtionmaiden aluesuunnittelusta vastaa pääosin Metsähallitus, jonka aluesuunnittelujärjestelmä on kolmitasoinen (kuva 47). Keskeiset suunnittelutasot ja –välineet ovat luonnonvarasuunnittelu, hoito- ja käyttösuunnittelu sekä toimenpidesuunnittelu. Koko järjestelmää ja sitä tukevia tietojärjestelmiä on kehitetty ja uudistettu perusteellisesti 2000-luvulla. Aluesuunnittelun käsitteet on määritelty sanastossa (liite 24).

Alue-ekologinen tarkastelu osaksi luonnonvarasuunnitelmaa

Metsähallituksen luonnonvarasuunnittelu on valtion mailla ja vesillä olevien luonnonvarojen monitavoitteista hoidon ja käytön suunnittelu. Luonnonvarasuunnittelussa määritellään luonnonvarojen käytön painotukset ja keskeiset toimintojen mitoitukset, tarkennetaan metsien hakkuusuunnitteen taso ja ekologisen verkoston kehittäminen sekä maanjalostuksen (mm. tonttikauppa) ja maa-ainestoiminnan laajuus. Suunnitteluprosessin aikana sovitetaan yhteen Metsähallituksen eri tulosalueiden ja sidosryhmien näkemykset. Luonnonvarasuunnitelmissa noudatetaan Metsähallituksen osallistavan suunnittelun periaatteita.

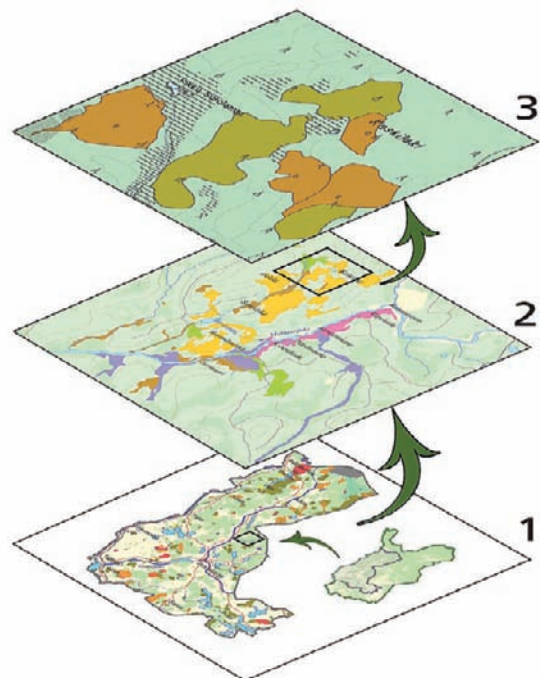

Kuva 46. Ekosysteemiäheystymistavan soveltaminen elinympäristön suojelussa ja hoidossa. Ekologinen verkosto rakentuu suojelualueiden muodostamista ydinalueista, joita erilaiset ekologiset yhteydet kytkevät toisiinsa ja monimuotoisuutta säästävät alueet tukevat. Lähde: Metsähallitus.

Suomi on jaettu luonnonvarasuunnittelussa seitsemään alueeseen. Suunnitelmat tehdään kymmeneksi vuodeksi, mutta toimintaohjelma vain seuraavalle viidelle vuodelle. Viisivuotiskauden päätyttyä luonnonvarasuunnitelma-alueelle tehdään väliseuranta, jonka perusteella laaditaan loppukauden ohjelma. Pinta-alaltaan pienempiä alue-ekologisia tarkasteluja voidaan tehdä erikseen luonnonvarasuunnittelun pohjaksi Metsähallituksen hallintaan siirtyneille uusille alueille.

Metsähallitus on pyrkinyt turvaamaan metsäluonnon monimuotoisuuden laajoilla talousmetsäalueilla alue-ekologisen suunnittelun avulla. Se on täydentänyt metsikkötasolla tapahtuvaa metsänkäsittelyohjeiden ja -suositusten mukaista luonnonhoitoa siten, että rajalliset voimavarat on voitu kohdistaa ekologisesti tärkeimpiin kohteisiin. Käsiteltävän laajemman metsäalueen avainbiotoopit, kulonkiertämät ja muut mahdollisesti merkittävät luontokohteet on kaukokartoitettu ilmakuvien ja satelliittikuvien avulla, mutta suojeltavien alueiden valinta on perustunut maastointentoihin. Valinnassa on käytetty apuna myös paikallisten asukkaiden asiantuntemusta, jota on voitu hyödyntää osallistavan suunnitteluprosessin kautta. Suunnittelun tavoitteena on

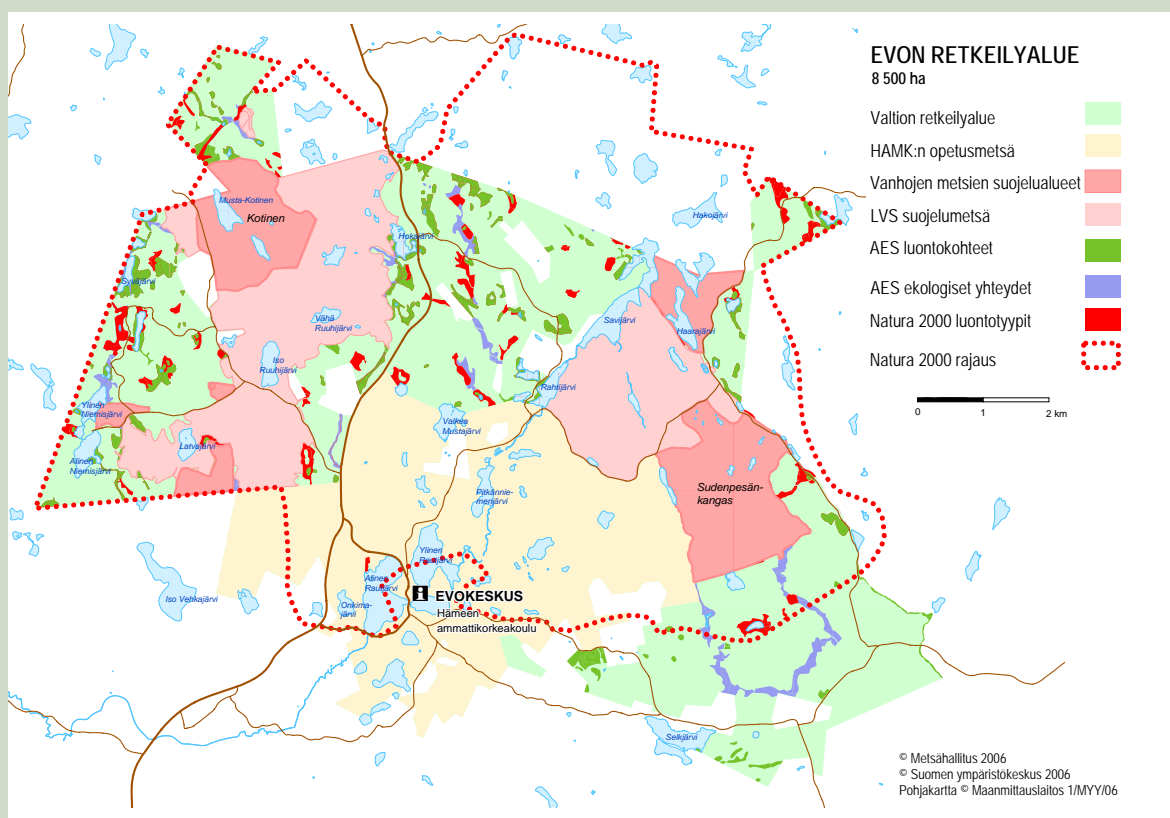
Kuva 47. Metsähallituksen aluesuunnittelujärjestelmä, esimerkkinä Länsi-Lapin alue. Tasolla 1 luonnonvarasuunnittelu, tasolla 2 alue-ekologinen suunnittelu ja tasolla 3 toimenpidesuunnittelu. Suojelualueilla tasolla 2 on hoidon ja käytön suunnittelu. Lähde: Metsähallitus.

Evon retkeilyalueen ympärille on muodostettu ekologinen verkosto

Evon ekologisen verkoston ytimenä on vuonna 1994 perustettu valtion retkeilyalue, johon liittyy tiiviisti kaksi vanhojen metsien suojelualuetta (kuvassa). Länsi-Suomen luonnonvarasuunnitelmassa (LVS) suojelualuekokonaisuutta päätettiin laajentaa vuonna 1997 suojelumetsin, joilla tehdään ennallistamistoimia. Samaan aikaan Evolle laadittiin alue-ekologista suunnitelmaa (AES), jossa paikannettiin arvokkaat luontokohteet ja turvattiin niiden yhteydet toisiinsa ekologisin yhteyksin. Monet luontokohteista päätyivät Natura 2000 -luontotyypeiksi, kun aluekokonaisuus liitettiin Natura 2000 -verkkoon ja luontotyyppi-inventointi saatiin päätökseen. Lopulla aluetta

harjoitetaan metsätaloutta Metsähallituksen ympäristöopasta noudattaen ja alueen retkeilykäyttö huomioiden. Osa Natura-alueen rajauksen sisällä olevasta metsästä toimii Hämeen ammattikorkeakoulun (HAMK) opetusmetsänä.

Erityisesti Etelä-Suomessa esimerkin tapaiset suojelualueiden ympärille maankäyttö- ja metsäsuunnittelun avulla muodostettavat ekologiset verkostot ovat yhä tärkeämpi osa luonnon monimuotoisuuden suojelua. Pienialaiset arvokkaat luontokohteet täydentävät parhaiten suojelualueverkostoa, kun ne sijoittuvat lähelle laajempia suojelualueita.

Evon alueelle on viimeisen 10 vuoden aikana syntynyt yhtenäinen ekologinen verkosto.

ollut laajempien ekologisten kokonaisuuksien muodostaminen.

Metsähallituksessa laadittiin vuosina 1996–2000 seitsemän alueellista luonnonvarasuunnitelmaa sekä alue-ekologiset suunnitelmat yhteensä 6,4 miljoonan hehtaarin alueelle. Alue-ekologisessa suunnittelussa suunnitelma-alueita oli yhteensä 114, ja ne kattoivat lähes koko Metsähallituksen hallitseman metsätalouskäytössä olevan maa-alan. Vaikka suunnittelualueisiin sisältyivät myös suojelualueet, työn pääpaino kohdistui talous- ja virkistysmetsiin.

Alue-ekologisessa suunnittelussa löydettiin yhteensä 168 000 ha erityyppisiä luontokohteita, joista runsas 100 000 ha on metsämaalla. Viidenes näistä on metsä- ja luonnonsuojelulain mukaisia kohteita. Eniten luontokohteiksi merkittiin puronvarsi- ja aarnimetsiköitä. Arvokkaita lajiesiintymiä kirjattiin lähes 7 000. Suojelualueita ja arvokkaita luontokohdekeskittymiä yhdistettiin ekologisilla yhteyksillä. Alue-ekologisessa suunnittelussa määriteltiin metsien käsittelyn ulkopuolelle kaikkiaan 129 000 ha talous- ja virkistysmetsien metsämaata, mikä on 3,6 % suunnittelun piirissä olleesta kokonaispinta-alasta. Rajoitetun käsittelyn piiriin jätettiin 176 000 ha, mikä on 4,9 % talous- ja virkistysmetsien kokonaisalasta. Pinta-alaan sisältyy muun muassa metson soidinalueita, maisema- ja riistakohteita sekä ekologisia yhteyksiä.

Vuonna 2001 Metsähallituksen koko suunnitteluprosessi arvioitiin niin sisäisesti kuin ulkoisesti. Arvioinnin suositusten pohjalta suunnittelujärjestelmää lähdettiin edelleen parantamaan uutta tutkimustietoa hyväksi käyttäen. Järjestelmän kehittämishankkeessa vanhamuotoiset luonnonvara- ja alue-ekologiset suunnitelmat yhdistettiin yhdeksi suunnitteluprosessiksi. Uudessa suunnittelujärjestelmässä tarkastellaan suojeltujen ja talouskäytössä olevien metsäalueiden kokonaisuutta ja pyritään suunnittelutulokseen, joka turvaa suunnittelualan metsien monimuotoisuuden, mutta on myös taloudellisesti ja sosio-kulttuurisesti kestävä.

Luonnonvarasuunnittelun toinen kierros alkoi uusituin ohjein Kainuusta; ensimmäinen uusi muotoinen luonnonvarasuunnitelma julkaistiin vuonna 2003. Vuosina 2004–2005 työn alla olivat Länsi-Suomen sekä Itä-, Länsi- ja Ylä-Lapin

luonnonvarasuunnitelmat, jotka valmistuivat vuonna 2006. Vuosina 2006–2008 suunnitteluvuorossa ovat Pohjanmaa ja Itä-Suomi.

Suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelua yhtenäistetty

Kansallispuisto-, erämaa- ja retkeilyalueille sekä erälle yksittäisille muille luonnonsuojelualueille laaditaan lakisääteisiä hoito- ja käyttösuunnitelmia. Natura 2000 -alueille laaditaan suunnitelmia tarvittaessa. Hoito- ja käyttösuunnittelun avulla sovitetaan yhteen luonnonsuojelun, virkistyskäytön ja alueen muun käytön tavoitteita.

Suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelman laatii aluetta hallitseva viranomainen, joka valtion mailla on yleensä Metsähallitus. Yksityisten omistamien luonnonsuojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelu ei ole ollut samalla tavalla yhtenäistettyä kuin valtion mailla. Niiden suunnittelua ovat toistaiseksi ohjanneet alueelliset ympäristökeskukset. Usein yksityismaita sisältyy myös Metsähallituksen maita sisältäviin Natura-alueisiin, jolloin niiden hoito on tarkoituksenmukaista suunnitella osana laajempaa aluekokonaisuutta. Suunnittelusta voi vastata Metsähallituksen luontopalvelut.

Metsähallituksen laatimat hoito- ja käyttösuunnitelmat hyväksyy luontopalvelujohtaja. Kansallispuistojen ja muiden perustettujen luonnonsuojelualueiden sekä erämaa-alueiden suunnitelmat vahvistaa ympäristöministeriö.

Luontopalvelut toteutti 2000-luvun alussa hankkeen, jonka tuloksena hoito- ja käyttösuunnittelun perusteet ja ohjeistus uudistettiin kokonaan. Suunnitteluprosessia ja siinä käytettäviä työkaluja on kehitetty viime vuosina määrätietoisesti vastaamaan kasvanutta suunnittelutarvetta. Kaikki hoito- ja käyttösuunnitelmat laaditaan yhtenäisellä tavalla ja julkaistaan ainakin verkkojulkaisuna.

Hoito- ja käyttösuunnitelma pohjautuu erilaisille selvityksille ja tutkimuksille. Suunnittelun lähtökohta ovat ns. perustiedot, jotka kootaan kaikilta alueilta yhtenäisellä tavalla tietojärjestelmiin (tietolaatikko 18). Luontopalvelujen tavoitteena on, että nämä tiedot saataisiin tulevaisuudessa koottua kaikista suojelualueista mm. puistojen tilan seuranta varten.

Suunnitelmissa analysoidaan perustietojen pohjalta

- alueen nykytila
- tärkeimmät arvot
- tuleva kehitys ja uhkatekijät
- hoidon ja käytön tavoitteet.

Lopuksi tehdään ympäristövaikutusten arviointi.

Sidosryhmillä ja kansalaisilla on koko suunnitteluprosessin ajan mahdollisuus vaikuttaa suunnitelmaan. Tämä tapahtuu osallistamistilaisuuksien, suorien kontaktien, verkkopalvelujen ja lausuntojen avulla. Annettu palaute pyritään mahdollisuuksien mukaan huomioimaan suunnittelun edetessä.

Sekä uudistettuun luonnonvara- että hoito- ja käyttösuunnitelmaan kuuluu nykyisin yhtenä osana vaikutusten tarkastelu. Luonnonvarasuunnitelmassa tarkastellaan laajasti eri suunnitelmavaihtoehtojen ekologisia, sosiokulttuurisia ja taloudellisia vaikutuksia. Hoito- ja käyttösuunnitelmien osalta varmistetaan ensisijaisesti, ettei suunnitelmalla ole kielteisiä vaikutuksia niihin suojeluarvoihin, joiden perusteella suojelualue on perustettu.

Suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelua sekä käytännön toteutusta ohjaavat Metsähallituksen laatimat suojelualueiden hoidon periaatteet, jotka on johdettu laajemmista kansainvälisistä päämääristä ja kansallisista tavoitteista. Hoito- ja käyttösuunnitelma ohjaa erityisesti alueen haltijan toimintaa. Suunnitelmaa täydentävät tiettyä osa-aluetta tai yksittäistä hanketta koskevat toimenpidesuunnitelmat (esimerkiksi ennallistamis-, luontomatkailu- tai palvelurakennesuunnitelmat). Niitä voidaan laatia myös silloin, kun varsinaista hoito- ja käyttösuunnitelmaa ei tarvita.

Hoito- ja käyttösuunnitelmien strategiset tavoitteet ja päämäärät asetetaan pitkälle aikavälille, noin 20 vuoden ajalle. Konkreettisemmat tavoitteet asetetaan noin 10 vuoden aikajaksolle ja suunnitelmien toteutumista ja uudistamistarvetta tarkastellaan noin viiden vuoden välein. Tavoitteiden toteutumista seurataan mittarein ja indikaattorein. Jos seuranta antaa aihetta tarkistaa suunnitelmaa, suunnitelman päivitystä voidaan aikaistaa.

8.2.3 Natura-yleissuunnitelmilla tehokkuutta suunnitteluun

Suomen Natura 2000 -verkostoon sisältyvien alueiden hoidon ja käytön suunnittelua varten laaditaan maakuntakohtaiset yleissuunnitelmat. Yleissuunnitelmissa otetaan kantaa Natura-alueiden suunnittelutarpeeseen ja aikataulutukseen. Kaikkien yleissuunnitelmien valmistuttua on mahdollista laatia koko maa kattava arvio Natura-alueiden suunnittelun tarpeesta vuoteen 2010 asti. Kaikki maakunnalliset Natura 2000 -yleissuunnitelmat valmistuvat alueellisten ympäristökeskusten vetäminä hankkeina vuoden 2007 alkuun mennessä.

Ympäristöministeriö on määritellyt yleissuunnittelua koskevassa ohjeistuksessaan ensisijaisiksi suunnittelukohteiksi sellaiset suojelualueet, joihin kohdistuu suuria maankäyttöpaineita tai runsaasti ulkoilu- ja virkistyskäyttöä. Tällaisia alueita ovat toisaalta monet Natura-alueet, joiden suojelu toteutetaan muuten kuin perustamalla säädöksellä luonnonsuojelualue. Näihin lukeutuvat monet merialueet, joki- ja järvesisistöt, lintujärvet tai muut kosteikot sekä metsätaloukskäytössä olevat alueet. Matkailullisesti vetovoimaiset, taajamien ja matkailukeskusten läheisyydessä sijaitsevat alueet sekä saaristokohteet, joihin kohdistuu rakennus- tai veneilypainetta, ovat myös suunnittelussa etusijalla. Suunnittelun kiireellisyyttä lisäävinä tekijöinä on lueteltu myös hoitotoimenpiteiden tai ennallistamisen tarve alueilla, joilla on erityisen arvokkaita (direktiivi-)luontotyyppisiä tai lajeja.

Natura-yleissuunnitelmiin on pyritty saamaan mahdollisimman laaja alueellinen näkemys. Yleissuunnitelman tasolla on esimerkiksi Lapissa tarkasteltu matkailuelinkeinon ja poronhoidon tarpeita, kaivosteollisuuden ja malmintutkimuksen maankäytölle aiheuttamia paineita sekä metsästyksen, maanviljelyn ja metsätalouden yhteyttä Natura-alueisiin. Lisäksi yleissuunnitelmassa on otettu huomioon laiduntaminen, virkistyskäyttö sekä saamelaisen perinteiset maankäytön oikeudet.

Luontopalveluissa laaditaan vuoden 2007 aikana tarkennettu suunnitelma Natura-alueiden hoidon ja käytön suunnittelusta lähivuosiina. Tämä mahdollistaa entistä tehokkaamman voimavarojen suuntaamisen ja käytön, kun esimerkiksi tarvittavat maastoinventoinnit ja kävijätutkimukset voidaan suunnitella pitkäjänteisesti osana muuta toimintaa.

Suojelualueiden perustiedot hoidon suunnittelun pohjana

Kaikista Metsähallituksen alueista kerätään yhtenäiset perustiedot hoidon ja käytön suunnittelua ja seuranta varten. Myös suunnittelualuesiin sisältyviltä yksityismailta kerätään yhtenäiset perustiedot. Näitä ovat aluekohtaiset hallintatiedot, kuviotiedot luontotyypeistä, tärkeimmät lajistotiedot, kulttuuriperintöarvot ja palvelurakennetiedot sekä tiedot suunnittelualan käytöstä ja lähialueen maankäytöstä. Tietoja kerätään eri lähteistä ja tietovarastoista ja niitä täydennetään tarpeen mukaan lisäkartoituksilla. Tiedot tallennetaan Metsähallituksen paikkatietojärjestelmiin ja muihin luontopalvelujen käytössä oleviin tietojärjestelmiin.

Tieto alueiden luonnosta, kulttuurista, maankäytön historiasta ja kävijöistä tallentuu myös Metsähallituksen tekemiin tai teettämiin sekä muiden toimijoiden tekemiin selvitys- ja tutkimusraportteihin. Viitetiedot tällaisista raporteista ja julkaisuista kootaan tietokantaan. Suojelualueen hoidosta vastaava luontopalvelujen alueyksikkö on vastuussa tietojen keruusta, jatkuvasta ylläpidosta ja päivittämisestä.

Hoito- ja käyttösuunnitelma sisältää tarkastelun alueen historiasta ja nykytilasta, määrittelyn luonnonarvoista, kulttuuriarvoista ja alueen merkityksestä käyttäjille sekä arvioi kohteen tulevaa kehitystä ja mahdollisia uhkatekijöitä. Perusselvitysten ja muiden tarkasteluhetkellä käytössä olevien tietojen pohjalta laadittava nykytilan kuvaus esitetään suunnitelmassa tiiviinä yhteenvetona kartoilla havainnollistaen.

Perustiedot muodostavat myös suojelualueiden tilan seurannassa käytettävän ns. puistokortin perusrungon (ks. liite 5). Puistokorttiin kuuluvat myös lyhyt kuvaus suojelualueen keskeisistä suojeluarvoista ja merkityksestä suojelualuejärjestelmässä sekä liitekartat.

SUOJELUALUEISTA KERÄTTÄVÄT PERUSTIEDOT

Alueen hallintatiedot
kiinteistötiedot
perustamistiedot (säädökset)
suunnittelutilanne (aiemmat suunnitelmat)

Luonnonhistoria
alueen luonnonhistoria

Luontotyyppitiedot
Metsähallituksen luontotyyppikuviot
Natura 2000 -luontotyyppit
alueen geologia

Lajistotiedot
uhanalaiset lajit
direktiivilajit
Metsähallituksen vastuulajit

Kulttuuritiedot
muinaisjäännökset
arvokkaat rakennelmat ja rakennukset
kulttuuri- ja perinnebiotoopit
paikannimet

Palvelurakennetiedot
rakenteet
rakennukset
urat, polut ja reitit
muut kulkuväylät

Alueen käyttö
eri käyttömuodot
vuokra-alueet ja käyttöoikeudet
käyntimäärät
kävijätutkimukset
asiakaspalaute
kuluminen ja häiriintyminen

Maankäyttö lähialueilla
maakuntakaava
yleiskaava
luonnonvarasuunnitelma

8.3 Voimavarat

Suomen luonnonsuojelurahoitusta pidettiin vuonna 2004 toteutetussa suojelualueiden hoidon tehokkuuden arvioinnissa kansainvälisesti katsoen hyvätasoisena. Siinä kiinnitettiin kuitenkin huomiota verrattain tiukasti mitoitettuun henkilöstöön, kun tarkastellaan nykyistä ja erityisesti lähitulevaisuudessa kasvavaa tehtäväkenttää. Arviointiryhmä kannusti hakemaan rahoitukseen uusia väyliä, myös yksityisiä ja vapaaehtoisia tahoja. Hankerahoitusta onkin pystytty monipuolistamaan ja vapaaehtoisessa suojelutyössä on tehty uusia avauksia.

Suojelualueiden ja -ohjelmien kokonaisrahoitus on kasvanut Suomessa 63 miljoonasta eurosta vuonna 2001 kaikkiaan 70 miljoonaan euroon vuoteen 2005 (taulukko 17). Alueiden hankintaan kohdistettu vuosittainen osuus on laskenut noin kuusi miljoonaa euroa, samalla alueiden hoitoon vuosittain osoitettu summa on kasvanut noin 11 miljoonaa euroa. Kokonaisrahoituksesta noin kolme neljänestä osoitettiin Metsähallituksen toimintaan vuonna 2005. Muun muassa maanhankintarahoitusta ohjattiin merkittävästi myös alueellisten ympäristökeskusten kautta.

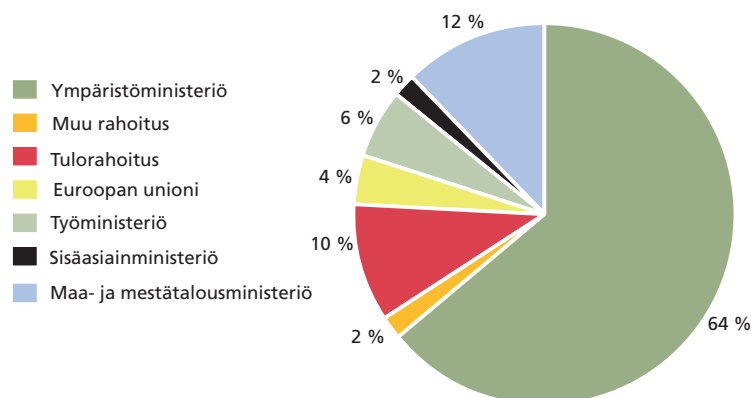
8.3.1 Perustehtäviä hoidetaan valtion budjetista

Luontopalvelut käytti vuonna 2005 toimintaansa 53,3 miljoonaa euroa. Luonnonsuojelun maanhankintojen osuus oli 11,5 miljoonaa euroa. Luontopalvelujen varainkäyttö lisääntyi merkittävästi vuoteen 2004 verrattuna (tuolloin 36,5 miljoonaa euroa). Tämä johtui lähinnä uudesta Metsähallitus-laista, jonka myötä luonnonsuojelualueiden maanhankintaan, eräsioiden hoitoon sekä siemenhuoltoon ja uittoon liittyvät tehtävät lisääntyivät.

Pääosa eli noin 85 % varoista on valtion budjettirahaa, joka jaetaan eri ministeriöiden kautta. Ympäristöministeriön rahoituksen osuus varainkäytöstä oli noin 64 % ja maa- ja metsätalousministeriön 12 %. Myös työministeriö (5,8 %) ja sisäasiainministeriö (2,4 %) olivat tärkeitä rahoittajia. Työministeriön rahoitus oli valtaosin työllisyystyöohjelmärahoitusta (osuus 50 %) ja palkkaperusteisia määrärahoja (osuus 45 %). Sisäasiainministeriön rahoitus oli vuonna 2005 lähes kokonaan Kainuun maakunnan kehittämisrahaa. Luontopalvelujen varainkäyttö rahoituslähteittäin ja yksiköittäin on koottu kuvaan 48 ja taulukoon 18.

Taulukko 17. Suojelualueiden ja -ohjelmien rahoitus (milj. euroa). TP = tilinpäätös, TA =talousarvio. Lähde: Tilastokeskus: Luonnonvarat ja ympäristö 2005 -katsaus.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	TP	TP	TP	TP	TP	TA
Alueiden hankinta	32	23	22	29	26	24
yksityismaiden ostot	17	13	6	14	26	25
maanvaihdot	15	10	15	15	–	–
Alueiden hoito	14	16	24	21	25	26
Luonnonsuojelukorvaukset	12	16	9	16	17	14
LIFE Natura	2	2	2	2	1	1
Työllisyystyöt	3	2	1	1	1	1
Yhteensä	63	59	58	69	70	67

Kuva 48. Metsähallituksen luontopalvelujen rahoitus 2005. Lähde: Metsähallitus.

Taulukko 18. Metsähallituksen luontopalvelujen varainkäyttö rahoituslähteittäin ja yksiköittäin vuonna 2005. Jälkimmäisessä erittelyssä ei ole mukana luonnonsuojelun hankinnan menoja (11,5 miljoonaa euroa). EU-rahoitus sisältää myös valtion talousarvion kautta kulkeneen rahoituksen. "Muu rahoitus" tarkoittaa liiketoimintojen rahoitusosuutta Metsähallituksen yhteisen asiakaspalveluketjun menoista. Lähde: Metsähallitus.

Rahoituslähteittäin	1 000 e	(%)
Ministeriöt yhteensä	45 459	85,2
Ympäristöministeriö	34 361	64,4
Maa- ja metsätalousministeriö	6 468	12,1
Oikeusministeriö	196	0,4
Sisäasiainministeriö	1 303	2,4
Opetusministeriö	53	0,1
Työministeriö	3 078	5,8
Euroopan unionin rahoitus yhteensä	1 882	3,5
Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR)	15	0,0
Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR)	762	1,4
Euroopan ympäristörahasto (LIFE)	1 105	2,1
Muu ulkopuolinen rahoitus	117	0,2
Tulorahoitus	5 246	9,8
Muu rahoitus	640	1,2
Yhteensä	53 344	100,0

Yksiköittäin	1 000 e	(%)
Yhteiset/jakamattomat kustannukset	2 954	7,1
Keskusyksikkö	7 335	17,5
Etelä-Suomen luontopalvelut	12 832	30,7
Pohjanmaan luontopalvelut	7 875	18,8
Lapin luontopalvelut	10 822	25,9
Yhteensä	41 818	100,0

Luontopalvelujen rahoituksen pitkäaikainen kehitys vuosina 1990–2005 on esitetty kuvassa 49. Merkittäviä rahoitukseen vaikuttavia muutoksia tapahtui vuosina 1992, 1998 ja 2005, kun Metsähallituksen ja luontopalvelujen toimintaa kehitettiin organisaatiota uudistamalla ja tehtäviä siirtämällä. Vuonna 2002 Metsäntutkimuslaitokselta siirtyi Metsähallitukselle alue siirtojen myötä myös alueiden hoitoon varattuja määrärahoja ja henkilökuntaa.

Erillistä rahoitusta valtakunnallisiin ja alueellisiin hankkeisiin

Osa budjettirahoituksesta on ollut viime vuosina ns. korvamerkittyä, eli liittynyt valtakunnallisiin tai alueellisiin hankkeisiin. Vuoden 1995 alusta Suomella on ollut Euroopan unionin jäsenenä mahdollisuus hakea hankerahoitusta EU:n rahastoista. Saatuun rahoitukseen on liittynyt ns. kansallinen vastinosuus, jonka suuruus on vaihdellut rahoitusohjelman ja hankkeen mukaan. Useimmiten se on vastannut noin puolta hankkeen kokonaisrahoituksesta. Osuus on maksettu budjettirahoituksella.

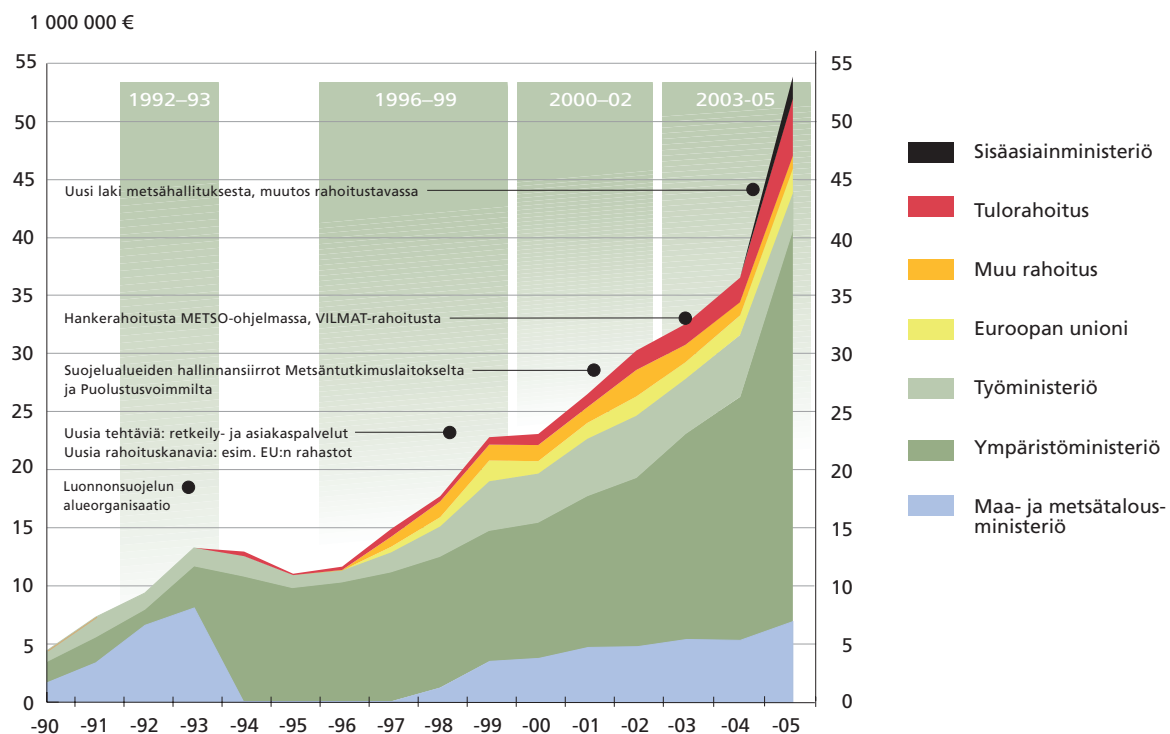
Vuoden 2003 alusta alkoivat valtakunnalliset toimintaohjelmat METSO ja VILMAT sekä

vuonna 2004 merenalaisen luonnon inventointiohjelma VELMU. Ohjelmia on toteutettu Metsähallituksessa paitsi ministeriöiden rahoituksella myös muulla hankerahoituksella.

METSO-toimintaohjelman ennallistamis- ja luonnonhoitotoihin on vuosina 2003–2005 käytetty ympäristöministeriön rahoitusta noin 5 miljoonaa euroa ja suojelualueiden luontotyyppiinventointeihin noin 4,1 milj. euroa. Lisäksi METSO:n toimenpiteisiin on voitu käyttää EU:n Life-rahoitusta yhteensä noin 1,2 milj. euroa.

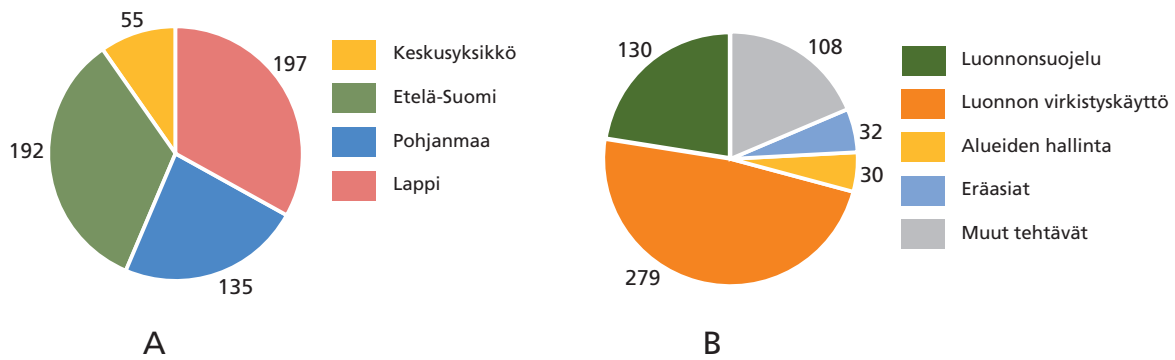
Kevään 2003 lisätalousarviossa luonnonsuojelualueiden yleisöpalvelujen kehittämiseen eli VILMAT-ohjelman tavoitteiden edistämiseen osoitettiin lisärahoitusta 2,0 miljoonaa euroa. Myönnetystä lisärahoituksesta käytettiin Etelä-Suomen luontopalvelualueessa yhteensä 1,6 milj. euroa eli 80 %. Lisärahoituksella parannettiin yhteensä 19 kansallispuiston ja muutaman muun suojelukohteen yleisöpalveluja. Hoidon ja kunnossapidon lisärahoituksen työllistävyydeksi arvioitiin n. 13 htv, ja talonrakennusvarojen n. 15 htv. Muuten toimintaohjelmaa on toteutettu pääasiassa kohdistamalla perusrahoituksen investointeja ja työtä ohjelman tavoitteiden mukaisesti.

VELMU-ohjelmaan liittyvää korvamerkittyä rahaa ei budjettirahoituksessa ole varsinaisesti ol-

Kuva 49. Metsähallituksen luontopalvelujen rahoituksen kehitys 1990–2005. Lähde: Metsähallitus.

Kuva 50. Metsähallituksen luontopalvelujen kokonaistyöpanoksen (htv) jakautuminen A. yksiköittäin ja B. tehtävittäin vuonna 2005. Lähde: Metsähallitus.

lut, mutta luontopalvelujen hankerahoituksesta merkittävä osuus on ollut ohjelmaan liittyvää. Rahoituslähteinä ovat olleet sekä ympäristöministeriö että Euroopan unioni.

Euroopan unionin rahoitusta käytettiin kokonaisuudessaan vuonna 2005 yhteensä 1,9 milj. euroa. Se oli valtaosin peräisin Life-rahastosta (1,1 milj. euroa) ja Euroopan aluekehitysrahastosta (0,8 milj. euroa). Life-hankkeita oli vuonna 2005 meneillään 13, joista viidestä Metsähallitus oli vetovastuussa (liite 20). Vuosina 2001–2005 EU-hankerahoitus on säilynyt melko tasaisena olleen keskimäärin 1,8 miljoonaa euroa vuodessa, mutta sen osuus kokonaisrahoituksesta on laskenut hiukan ja ollut viime vuosina lähellä viittä prosenttia.

Tulorahoituksen osuus varainkäytöstä oli vajaa kymmenen prosenttia. Metsästys- ja kalastusasioiden hoito on omarahoitteista toimintaa, maa- ja metsätalousministeriön rahoittamia riista- ja kalataloudellisia hankkeita lukuun ottamatta.

Voimavarojen käytön jakautuminen

Varainkäytön jakautuminen on ollut alueellisesti melko tasaista, kun tarkastellaan pitkän aikavälin kokonaisrahoitusta uuden aluejaon mukaan (Etelä-Suomi, Pohjanmaa, Lappi). Ympäristöministeriön rahoitus on painottunut enemmän etelään, maa- ja metsätalousministeriön sekä työministeriön rahoitus Pohjanmaalle ja Lappiin. EU:n Life-rahoitus on painottunut etelään, rakennerahastojen rahoitus erityisesti Pohjanmaalle.

Työajan käytön jakautumista on seurattu luontopalveluissa vuosina 2004 ja 2005. Vuoden 2005 kokonaistyöpanos oli 579 henkilötyö-

vuotta ja se jakautui seuraavasti: keskusyksikkö (9 %), Etelä-Suomen luontopalvelut (34 %), Pohjanmaan luontopalvelut (23 %) ja Lapin luontopalvelut (34 %). Nykyinen ohjausyksikkö poikkeaa sisällöltään jonkin verran entisestä keskusyksiköstä. Henkilötyövuodet yksiköittäin ovat kuvassa 50 A.

Voimavarat kohdennetaan pääosin ydintehtäviin (kuva 50 B). Kokonaistyöpanoksesta ”perustehtävien” eli prosessien (luonnonsuojelu, luonnon virkistyskäyttö, alueiden hallinta ja eräasiat) yhteinen osuus oli 81 % ja muiden tehtävien (mm. kansainvälinen toiminta ja tukitehtävät) 19 %. Luonnon virkistyskäytön osuus työpanoksesta oli lähes puolet (48 %), luonnonsuojelun runsas viidennes (22 %), alueiden hallinnan ja eräasioiden kummankin viitisen prosenttia.

Luonnonsuojeluprosessissa luontotyypin inventoinnin, hoidon ja seurannan osuus työpanoksesta oli 75 %. METSO-toimintaohjelman toteuttamiseen suoraan käytetty työaika oli 56 htv, joka jakautui seuraavasti: luontotyyppiinventointi 29 htv, metsien ja soiden ennallistaminen 18 htv, puustoisten perinnebiotooppien kunnostus ja hoito 6 htv ja luonnonhoito 3 htv.

Luonnon virkistyskäytön työpanoksesta 60 % käytettiin retkeilypalveluihin ja 40 % luonto-opastukseen ja neuvontaan. Maksuttomaan palveluvarustukseen suoraan liittyvien töiden osuus retkeilypalveluiden työpanoksesta (168 htv) oli yli 70 %. Luonto-opastuksessa ja neuvonnassa käytettiin eniten työpanosta maksuttomaan neuvontaan (41 htv), luontokeskusten ja muiden palvelupisteiden huolto-, kunnostus-, korjaus- ja rakentamistöihin (11 htv) sekä Luontoon.fi-verkkopalveluun (9 htv).

Alueiden hallinnassa hieman yli puolet työpanoksesta käytettiin hoidon ja käytön suunnitteluun ja muuhun maankäytön suunnitteluun. Eräasioiden osalta luvut kuvaavat vain luontopalveluissa tehtyä työpanosta (valtaosa metsästyksen ja kalastuksen työpanoksesta tehtiin vielä vuonna 2005 metsätalouden tulosalueessa). Erävalvonnan työmäärä sisältää jonkin verran myös muuta valvontaa.

Keskusyksikössä lähes puolet (46 %) työajasta käytettiin kansainvälisiin ja tukitehtäviin. Sekä luonnon virkistyskäytön että eräasioiden osuus oli noin viidennes (erävalvojat kuuluivat vuonna 2005 keskusyksikköön).

Luonnonsuojelutehtävien osuus oli selvästi suurin Etelä-Suomessa, luonnon virkistyskäytön ja eräasioiden osuus Lapissa ja alueiden hallinnan osuus Pohjanmaalla. Luonnon virkistyskäytön ja luonnonsuojelun työpanoksen keskinäinen suhde oli Etelä-Suomessa 1,2, Pohjanmaalla 2,4 ja Lapissa 4,2.

8.3.2 Henkilöstö on sitoutunut ja osaava

Suojelualueiden hoidossa ja käytön ohjauksessa tarvitaan ammattitaitoista henkilöstöä. Henkilöstön tärkeimpiä osaamisalueita ovat luonnonsuojelubiologia, maankäytön suunnittelu ja käytännön rakennus-, kunnossapito- ja huoltotyöt.

Maastotyössä tarvitaan hyvää maastokelpoisuutta ja kykyä selviytyä itsenäisesti vaativissa luonnon olosuhteissa.

Työhyvinvointi ja riittävä työssä tarvittava osaaminen ovat merkittäviä henkilöstön motivaatiotekijöitä. Niihin pyritään kiinnittämään huomiota henkilöstöpolitiikassa.

Henkilöstömäärä, -rakenne ja -kulut

Metsähallituksen luontopalvelujen henkilöstön määrä ja rakenne vuosina 2002–2005 on esitetty taulukossa 19. Määräaikaisen työvoiman osuus on huomattava, noin 70 % henkilöstön kokonaismäärästä. Se johtuu runsaasta sesonkiluonteisesta työstä asiakaspalvelussa ja maastossa. Vuonna 2005 vakinaisen henkilöstön osuus luontopalvelujen kokonaistyöpanoksesta oli 58 % ja määräaikaisen 42 %.

Maksettujen palkkojen yhteissumma (ilman sivukuluja) oli 16 miljoonaa euroa. Kokonaistyöpanos on kasvanut lähes 10 % vuosittain 2001–2004, mutta se tasaantui vuonna 2005. Vakinaisen henkilöstön keski-ikä oli vuoden 2005 lopussa 46,5 ja määräaikaisen 39 vuotta. Naisia oli vakinaisista 35 % ja määräaikaisista 33 %. Vakinaisesta henkilöstöstä 46 % oli korkeakoulututkinnon suorittaneita.

Taulukko 19. Metsähallituksen luontopalvelujen henkilöstön määrä ja rakenne 2002–2005. Lähde: Metsähallitus.

	2002	2003	2004	2005
Henkilömäärä, yhteensä	1 026	1 096	1 122	1 026
muutos edelliseen vuoteen verrattuna %	5,1	6,8	2,4	-8,6
vakinaiset, lukumäärä / %	291 / 28	307 / 28	324 / 29	341 / 33
määräaikaiset, lukumäärä / %	735 / 72	789 / 72	798 / 71	685 / 67
Henkilömäärä 31.12.	481	527	553	490
vakinaiset, lukumäärä / %	287 / 60	301 / 57	318 / 68	338 / 69
määräaikaiset, lukumäärä / %	194 / 40	226 / 43	235 / 42	152 / 31
Henkilötyövuodet	510	570	609	579
muutos edelliseen vuoteen verrattuna, %	9,6	11,8	6,8	-4,9
vakinaiset	280	285	310	336
määräaikaiset	230	285	299	243
Henkilöstön keski-ikä 31.12.				
vakinaiset	45	46	45	46,5
määräaikaiset	40	39	40	39
Vakinaisten koulutusjakauma 31.12.				
korkeakoulututkinnon suorittaneita, %	44	45	45	46
Palkkasumma, miljoonaa euroa ilman sivukuluja		14,4	15,9	16,0

Työtyytyväisyys suhteellisen hyvä

Työhyvinvoinnin edistäminen perustuu Metsähallituksessa vuosittain laadittavaan toimintasuunnitelmaan, jossa painotetaan ennaltaehkäiseviä keinoja. Henkilöstön työtyytyväisyyttä mitataan joka toinen vuosi tehtävällä henkilöstötutkimuksella. Työyhteisön tilaa, esimiestyöskentelyä ja omaa jakamista arvioidaan vuosittain kehityskeskustelun yhteydessä. Tulos- ja kehityskeskustelut käydään vähintään kerran vuodessa.

Henkilöstön hyvinvointiin liittyvät tunnuksot vuosilta 2002–2005 on esitetty taulukossa 20. Syksyllä 2005 tehdyn Metsähallituksen henkilöstötutkimuksen tulosten mukaan henkilöstön kouluarvosana (asteikolla 4–10) Metsähallitukselle työnantajana oli keskimäärin 8,2. Luku oli sama vuonna 2003. Eri alueyksiköiden, tiimien ja henkilöstöryhmien välillä oli kuitenkin merkittäviä näkemuseroja. Työtyytyväisyys asteikolla 1–5 on säilynyt keskimäärin 4:nä. Kehityskeskustelut on viime vuosina käynyt lähes yhdeksän kymmenestä työntekijästä.

Sairauspoissaoloja oli vuonna 2005 noin kaksi prosenttia henkilötyövuosista. Työtaturmia sattui kaikkiaan 24 ja niistä aiheutui 0,45 sairauspoissaolopäivää henkilötyövuotta kohden. Molemmat luvut ovat hiukan laskeneet seuranta-aikana vuosina 2001–2005.

Järjestelmällistä koulutusta ja parhaiden käytäntöjen jakoa

Ammattitaidon kehittämisen osuus työajasta on ollut 2–4 pv/htv vuosina 2002–2005. Vuonna 2005 koulutukseen osallistumispäiviä oli kaikkiaan 1 240. Henkilöstön kehittäminen on viime vuosina suunnattu erityisesti kenttähenkilöstön osaamiseen. Vuosina 2003–2004 toteutettuun kenttähenkilöstön koulutushankkeeseen osallistui 65 henkilöä, joista 55 suoritti metsien monikäytön erikoisammattitutkinnon. Muuta sisäistä koulutusta on järjestetty aihekohtaisesti ja jokainen prosessi kokoaa vuosittain koko henkilöstönsä ajankohtaisten asioiden koulutuspäiville. Uusien työntekijöiden perehdytykseen on määrämuotoinen ohjattu suunnitelma.

Luontopalvelut yrittää hakea yhtenäisiä ja tehokkaita työskentelytapoja kaikessa valtakunnallisessa toiminnassaan. Muun muassa luontotyypin inventointi, hoidon ja käytön sekä toimenpiteiden suunnittelu, ennallistamis- ja luonnonhoitomenetelmät, kävijäseurannat ja asiakastutkimukset sekä palvelutehtävät ja huoltotyöt on kuvattu yksityiskohtaisesti ja ohjeistettu siten, että ne hoituvat mahdollisimman jouhevasti. Toimintatapoja kehitetään ja niiden kouluttamiseen panostetaan jatkuvasti.

Taulukko 20. Metsähallituksen luontopalvelujen henkilöstön työhyvinvointiin liittyviä tunnuslukuja. Lähde: Metsähallitus.

	2002	2003	2004	2005
Työtyytyväisyys (henkilöstötutkimukset 2003 ja 2005)				
arvosana työnantajalle (asteikko 4–10)	–	8,2	–	8,2
esimiestyöskentely (asteikko 1–5)	–	3,9	–	3,8
työtyytyväisyys (asteikko 1–5)*	–	4,1	–	3,9
kehityskeskustelu käyty viim. 12 kk:n aikana, %	–	89	–	89
Sairauspoissaolot, työpäivää / htv	5,9	5,7	4,6	5,3
Työtaturmien lukumäärä	16	11	23	24
työtaturmista johtuvat poissaolot (työpäivä/htv)	0,56	0,5	0,35	0,45

*) vastaus kysymykseen ”olen tyytyväinen nykyiseen työhöni”

8.3.3 Arvokasta apua vapaaehtois- ja työllistämistyöstä

Ennallistamista, luonnonhoitoa ja lajiseurantaa

Vapaaehtoistoimintaa on järjestetty viimeisen viiden vuoden aikana yli 120 tapahtumassa ja osallistujia on ollut yhteensä yli 2 000. Osa tapahtumista on ollut lyhyitä, muutaman tunnin tai parin päivän mittaisia, osa pitempiä yli kolmen päivän tapahtumia. Näiden jakautuminen eri vuosille näkyy kuvassa 51.

Useimmat tapahtumista on järjestetty yhteistyössä luontojärjestöjen (WWF, Suomen luonnonsuojeluliiton paikallispiirit) kanssa. Muita yhteistyökumppaneita ovat olleet alueelliset ympäristökeskukset, koulut, lintutieteelliset yhdistykset ja metsästysjärjestöt. Työtehtävät ovat olleet luonnonhoitoa ja ennallistamista, inventointi- ja seurantatyötä sekä yksittäisissä tapahtumissa palveluvarustuksen rakentamista tai kunnostamista.

Lyhytkestoisiin tapahtumiin on osallistunut vuosittain keskimäärin 120 henkilöä. Miehiä on ollut vapaaehtoistyössä naisia enemmän ja suurin osa osallistujista on ollut aikuisia ja keskiikäisiä. Pitkäkestoiset tapahtumat ovat usein leirejä, joihin osallistuu enemmän nuoria, naisia ja ulkomaalaisia. Pitkään jatkuvissa inventointitoissa työskentelee pääosin miehiä, joista lähes kolmannes on yli 60-vuotiaita. Leirien vapaaeh-

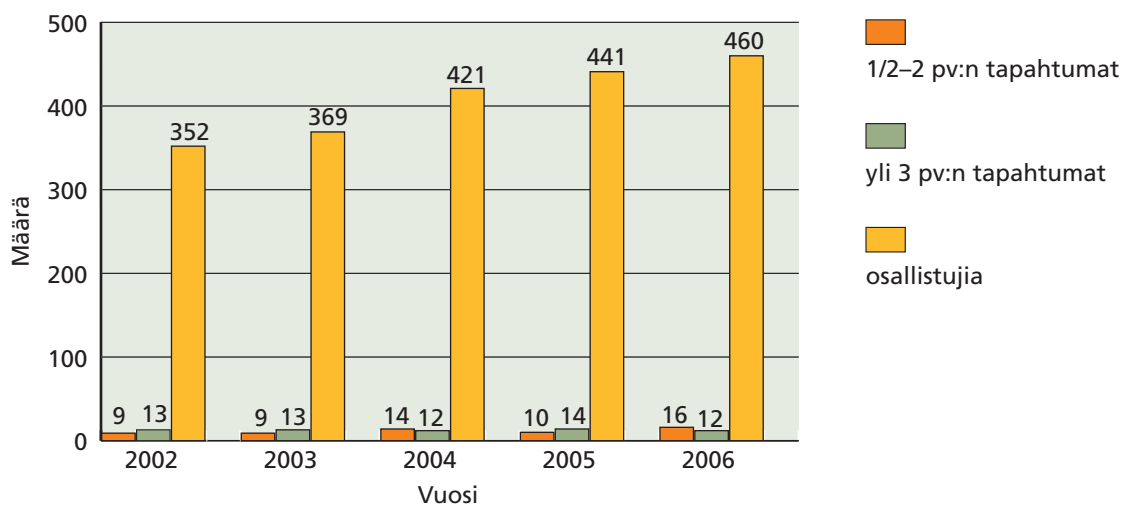
toistyöhön on osallistunut vuosittain noin 100 ja inventointityöhön noin 230 henkilöä.

Vapaaehtoistyö on koettu tekijöiden keskuudessa arvokkaaksi mahdollisuudeksi osallistua käytännön luonnonsuojelutyöhön, saada tietoa ja elämyksiä luonnosta sekä tutustua uusiin ihmisiin ja tehdä fyysistä työtä normaalin työn vastapainoksi.

Tapahtumien tuloksellisuus vaihtelee paljon vapaaehtoisten osaamisesta ja kokemuksesta riippuen. Työn saavutuksia tarkasteltaessa on otettava huomioon myös Luontopalvelujen oma työpanos ja järjestelykulut, mm. kuljetusten ja kaluston huolehtiminen talkoolaisille.

Harrastajien vapaaehtoinen työpanos lajiseurannoissa, esimerkiksi maakotkien ja saimaannorpan pesätarkastuksissa sekä riistakolmiolaskennoissa on ollut merkittävä. Seurantojen jatkuvuus on turvattava säilyttämällä seurantaa tekevien ihmisten motivaatio ja hankkimalla uusia ihmisiä mukaan laskentoihin. Yleishyödyllisten yhdistysten teettämän työn yhteydessä kulukorvaukset ovat verottamia. Tämän menettelytavan laajentamisesta myös lajiseurantaa tekeviin vapaaehtoiisiin tulisi neuvotella verottajan kanssa.

Vapaaehtoistyön kehittämiseksi on mietitty muitakin ideoita. Leirinvetäjien palkkaaminen maastokaudeksi ratkaisisi osittain oman työvoiman puutteen viikonloppuina tai kesäloma-aikana järjestettävissä tapahtumissa. Kansallispuistoille tai lajeille voisi harkita esimerkiksi kummitoiminnan tyyppistä tukea ja harrastusjärjestöjen kanssa

Kuva 51. Metsähallituksen luontopalvelujen järjestämät vapaaehtoistapahtumat ja osallistujamäärät 2002–2006. Lähde: Metsähallitus.

voisi lisätä yhteistyötä. Erityisesti nuoria harrastajia pitäisi saada houkuteltua mukaan. Toimintaa tulisi kaiken kaikkiaan tarkastella järjestelmällisemmin ja mahdollisia vapaaehtoisvoimin toteutettavia työtehtäviä etsiä monipuolisemmin.

Mielekästä työtä rakentamisessa, huollossa ja asiakaspalvelussa

Yhteistyö työministeriön alaisen hallinnon kanssa on ollut Pohjois- ja Itä-Suomessa pitkään tuloksellista ja käytännössä toiminnan kehittämisen keskeinen edellytys. Työministeriön rahoitusta on saatu vuosina 2000–2005 yhteensä 4,2–5,3 miljoonaa euroa vuosittain (luvussa on mukana ministeriön ohjattu EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus). Työllistämisvaroilla on voitu toteuttaa luonnonhoitotöitä sekä erityisesti palveluvarustuksen rakentamis- ja kunnostustöitä, joista osa olisi muuten jäänyt toteuttamatta. Rahoitus on antanut mahdollisuuden hoitaa myös asiakaspalvelu- ja huoltotöitä kattavammin kuin mitä pelkällä perusrahoituksella olisi ollut mahdollisuuksia. Suurin merkitys työllistämisvaroilla on ollut Pohjanmaan–Kainuun alueella, missä on käytetty yli puolet työministeriön kokonaisrahoituksesta.

Etelä-Suomessa yhteistyö Rikosseuraamusviraston (RISE) kanssa on tuottanut vangeille mielekkäitä työpaikkoja suojelualueiden hoidossa. Ilman vankityötä Nuuksion kansallispuiston kunnostustöitä ei pystyttäisi nykyrahoituksella hoitamaan, sillä vankien työpanos oli vuonna 2005 peräti 18 htv.

8.4 Toimintatavat

Metsähallituksen luontopalvelujen toiminta perustuu parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon, hoitoa ja käyttöä koskeviin tavoitteellisiin suunnitelmiin, sidosryhmien osallistamiseen, toiminnan järjestelmällisiin arviointeihin sekä menetelmien ja palvelujen jatkuvaan kehittämiseen mukautuvan suunnittelun periaatteita noudattaen (ks. kuva 2 s. 23). Työssä rakennetaan vahvoja verkostoja niin kotimaassa kuin ulkomailla ja pyritään vuorovaikutteiseen yhteistyöhön. Toimintaatavan taustalla ovat Metsähallituksen yhteiset arvot ja niistä johdettu ympäristöpolitiikka.

8.4.1 Organisaatiorakenne ja tiedon hallinta tukevat toimintaa

Valtakunnalliset ja paikalliset verkostot

Luontopalvelujen nykyinen organisaatiorakenne ja aluejako tarjoavat edellytykset joustavan ja tehokkaan toiminnan järjestämiseen. Tulosalueen toiminnan linjaukset tehdään ohjausyksiköissä valtakunnallisesti, ydintoimintojen ohjauksesta vastaavat prosessien päälliköt. Alueyksiköiden toiminnasta vastaavat aluejohtajat, joilla on tukenaan ydintehtäviä ohjaavat aluepäälliköt. Tällä menetelmällä pyritään johdonmukaiseen toimintaan ja yhdenmukaisiin toimintaperiaatteisiin maan eri osissa. Asioita hoidetaan ja osaamista kehitetään valtakunnallisissa ja alueellisissa johtoryhmissä ja tiimeissä.

Metsähallituksen 50 asiakaspalvelupistettä muodostavat koko maan kattavan verkoston (kuva 33), jolla on yhtenäinen ilme ja toimintatavat. Suunnittelijoiden ja kenttähenkilöstön yhteistyöllä pyritään retkeilypalvelujen ylläpidosakin parhaiden käytäntöjen soveltamiseen. Alueilla toimitaan myös sidosryhmä-, kumppani- ja asiakasverkostoissa.

Luontopalvelualueet on jaettu puistoalueisiin, joita on Etelä-Suomessa kahdeksan ja Pohjanmaalla sekä Lapissa kummassakin viisi. Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämisestä matkailualueille sijoittuvilla suojelualueilla vastaavat näitä puistoalueita luotsaavat puistonjohtajat. He vetävät puistoalueilla työtiimejä, jotka huolehtivat retkeily- ja asiakaspalvelusta. Lisäksi he hoitavat paikallista sidosryhmäyhteistyötä ja osallistuvat alueensa hoidon ja käytön suunnitteluun ja ohjaukseen.

Etelä-Suomessa, missä laaja alue on hyvin vaihteleva ja sidosryhmiä on lukuisia, myös luonnonsuojelutöitä hoidetaan alueellisina tiimeinä. Luontotyyppien kartoittamiseen rehevissä ympäristöissä ja pienillä alueilla, laajamittaiseen ennallistamistoimintaan sekä monien arvokkaiden luontokohteiden hoitamiseen tarvitaan enemmän luonnonsuojelutöitä tekevää kenttähenkilöstöä kuin muissa yksiköissä. Henkilöstöllä on erityisosaamista niin keskeisten lajiryhmien suojelussa kuin kulttuuriperinnön vaalimisessa ja sitä voidaan hyödyntää koko yksikön alueella.

Panostuksia tiedonhallinnan kehittämiseksi

Tiedonhallinta on kokonaisuus, joka palvelee kaikkea luontopalvelujen tekemistä. Metsähallitus on sijoittanut paljon tietotekniikkaan, perusohjelmistoihin ja sähköiseen asianhallintaan. Luontopalvelut on viimeisen viiden vuoden aikana yhteistyössä Metsähallituksen muiden toimijoiden ja ympäristöhallinnon kanssa panostanut erityisesti paikkatietojärjestelmien ja verkkopalveluiden kehittämiseen. Ensin mainittu palvelee ensisijaisesti omaa toimintaa, jälkimmäinen suojelualueista kiinnostuneita sidosryhmiä ja kävijöitä.

Suojelualueiden kiinteistö- ja maankäyttötieto on koottu koko Metsähallituksen yhteisiin paikkatietojärjestelmiin. Viime vuosina järjestelmiä on kehitetty niin, että ne palvelevat paremmin luontopalvelujen erityistarpeita muun muassa hoidon ja käytön suunnittelussa sekä maankäytön hallinnassa ja edunvalvonnassa.

Luonto- ja kulttuuriarvoista koottava tieto tallennetaan niin ikään Metsähallituksen yhteisiin paikkatietokantoihin. Metsäsuunnittelun tietojärjestelmää on koko 2000-luvun alku kehitetty niin, että se palvelee aiempaa paremmin valtionmaiden luonnonvara- ja muuta aluesuunnittelua. Puustotiedon lisäksi järjestelmään voidaan tallentaa luontotyyppitietoa kuviotasolla sekä lajisto- ja kulttuuritietoa pistemäisinä kohteina. Lähivuosina suunnittelujärjestelmää kehitetään edelleen siten, että myös vesiympäristön tilaa voidaan seurata ja siihen liittyvää tietoa tallentaa suunnittelun ja hoidon perustaksi.

Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tiedot siirrettiin vuonna 2005 Metsähallituksen suunnittelujärjestelmään. Myös Geologian tutkimuskeskuksen ja ympäristöhallinnon kokoamia tietoja arvokkaista geologisista kohteista on saatu osittain Metsähallituksen hyödynnettäväksi. Valtakunnallisesti kattavat tiedot uhanalaisista lajeista kootaan ympäristöhallinnon vastuulla olevaan tietojärjestelmään, joka on myös luontopalvelujen asiantuntijoiden käytössä.

Riista- ja kalavarojen seurantaa ja suunnittelua on kehitetty määrätietoisesti viime vuosina. Metsähallitus teetti ja otti käyttöön vuonna 2003 räätälöidyn riistatalouden suunnittelu- ja seurantajärjestelmän. Järjestelmä on rakennettu pienriistakantojen kestävän käytön suunnitelmiseksi sekä metsästystä koskevan ja asiakkaiden palautteesta saatavan tiedon hallitsemiseksi ja tal-

lentämiseksi. Sen taustatietoina käytetään Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen kokoamia riistakantatietoja. Tietojärjestelmää on kehitetty edelleen ja parannettu teknisesti vuonna 2005. Lähivuosina toteutetaan vastaava tietojärjestelmä kalavarojen seurantaan ja kestävän verotuksen suunnitteluun.

Rakennetun omaisuuden hallintaan rakennettiin luontopalvelujen omana hankkeena vuonna 2004 paikkatietopohjainen REISKA-tietojärjestelmä. Se palvelee toiminnan ja työn suunnittelussa sekä rakennetun omaisuuden kunnon seurannassa. Sen avulla varmistetaan toimenpiteiden suuntaaminen oikeisiin kohteisiin ja sitä hyödynnetään myös asiakaspalvelussa.

Asiakastiedon hallinnan kehittämishanke aloitettiin vuoden 2005 alussa ja se valmistui 2006. Järjestelmä sisältää kaikkien seurattavien alueiden ja asiakaspalvelupisteiden käyntimäärät sekä kävijätutkimustiedot. Järjestelmällä hallitaan tietoja, jotka koskevat asiakkaiden määrää, koostumusta ja määrämuotoista palautetta, mutta järjestelmä ei yksilöi asiakkaita. Kävijätutkimuksilla kerätään tietoa kansallispuistojen ja retkeilyalueiden kävijöistä: harrastuksista, syistä hakeutua luontoon, alueiden käytöstä ja tyytyväisyydestä sekä rahan käytöstä. Tutkimuksia on aloitettu yli 40 ja ne toistetaan viiden vuoden välein, jotta muutoksia voidaan seurata.

Retkeilypalvelujen tarjontatiedon välittämiseksi asiakkaille luontopalvelut kehitti vuosina 2003–2004 Luontoon.fi-verkkopalvelun. Palvelu on kattavin ja ajantasaisin jakelukanava, jossa luontopalvelujen tarjoamat, yhteiskunnan varoin tuotetut retkeilijän ja luontomatkaileijan palvelut ovat esillä suomeksi, ruotsiksi, saameksi ja englanniksi. Verkkopalvelu avattiin mittavan hankkeen päätyttyä keväällä 2004.

Kattava perustieto suunnittelun pohjana

Toiminnan pohjana olevan tiedon kattavuus, oikeellisuus ja ajantasaisuus on keskeinen edellytys pitkälle aikavälille asetettujen tavoitteiden saavuttamiselle. Tästä syystä tietojärjestelmiin ja tiedon keruuseen on käytetty paljon voimavaroja. Edellä luvussa 8.2.2 esiteltiin suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa tarvittavat perustiedot. Näitä ovat alueen hallintaan, suojeluarvoihin ja niitä uhkaaviin tekijöihin sekä alueen käyttöön liittyvät tiedot. Taulukkoon 21 on koottu suoje-

lualuetyypeittäin vuoden 2005 lopulla tehty arvio alueiden suunnittelussa tarvittavan perustiedon tasosta.

Kaikkien suojelualueiden kiinteistötieto on kattavasti ajan tasalla, mutta erityisesti suoje- luohjelma-alueiden hallinnollisissa tiedoissa on täydennettävää. Luontotyyppi- ja lajikartoitusten ja seurantojen osalta suojelualueiden tietotaso on vaihteleva. Maaluontotyypit on pääosin kartoit- tettu Etelä-Suomessa METSO-ohjelma-alueelta. Pohjois-Suomen tiedot vaativat täydennystä, eri- tyisesti erämaa-alueiden tiedot ovat vielä puut- teellisia. Vesiluontotyypeistä tietoa on vasta vä- hän, eikä tietojärjestelmää niiden tallentamiseksi ole vielä käytettävissä. Lajistotietoa, uhanalaisia ja direktiivilajeja lukuun ottamatta, tarvittaisiin lisää lähes kaikilta alueilta, joille hoito- ja käyt- tösuunnitelmaa ei ole vielä laadittu.

Kulttuuriperintöön, erityisesti muinaisjään- nöksiin, liittyvä tieto on varsin puutteellista.

Tiedossa olevat kohteet ovat vain osin tietojärjes- telmissä ja järjestelmällisiä kartoituksia tarvitaan miltei kaikilla suunnittelualueilla. Rakennusten, rakennelmien ja reittien tiedot on koottu ja tal- lennettu paikkatietojärjestelmään melko kattavas- ti. Tieto virkistys- ja elinkeinokäytöstä suojelualue- eilla on melko kattavaa ja pääosin järjestelmissä. Maankäyttöanalyysi, joka pitää sisällään alueen suojeluarvoihin kohdistuvien paineiden ja uhkien tarkastelun, on lähes kaikista suojelualueista joko tekemättä tai ainakin tietojärjestelmään tallenta- matta.

Suojelualueiden perustietovarannon kokoa- mista jatketaan edelleen lähivuosina. Kattava ja ajantasainen tietojärjestelmiin tallennettu perustieto mahdollistaa joustavan ja tehokkaan aluesuunnittelun. Suunnitelmakokonaisuuksia voidaan koota useammista erilaisista alueista, mikä mahdollistaa myös suojelualueverkoston kytkeytyneisyyden tarkastelun. Alueiden käytön

Taulukko 21. Suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa tarvittavan perustiedon taso suojelualueityypeittäin vuo- den 2005 lopulla. Lähde: Metsähallitus.

Perustiedon taso	Suojelualueityyppi					
	Luonnon- puistot	Kansallis- puistot	Muut ls-alueet	Erämaa- alueet	Retkeily- alueet	Natura 2000 -alueet
Hallinnollinen tieto						
Luontotyypit (maa)						
Luontotyypit (vesi)						
Direktiiviluontotyypit						
Lajisto						
Uhanalaiset lajit						
Direktiivilajit						
Muinaisjäännökset						
Rakennukset						
Palvelurakenteet						
Virkistyskäyttö						
Elinkeino/paikalliskäyttö						
Paineet ja uhat						

0		tieto ei suunnittelun kannalta tarpeellista
1		tieto on kattavaa ja järjestelmissä
2		tieto on melko kattavaa ja pääosin järjestelmissä
3		tietoa on järjestelmissä, mutta se on puutteellista
4		tieto puuttuu tai ei ole käytettävissä järjestelmissä

suunnittelukin voi olla entistä mielekkäämpää, kun pieniä lähialueita voidaan tarkastella samanaikaisesti. Etelä-Suomen pienten Natura-alueiden suunnittelussa tällainen ”niputtaminen” on jo niukkojen suunnitteluvoimavarojen ja sidosryhmien osallistamistarpeen tähden lähes välttämätöntä.

Avointa viestintää suojelualueista ja niiden hoidosta

Luontopalvelut on toimintaansa pääosin valtion verovaroin toteuttava ja julkisia hallintotehtäviä hoitava tulosalue. Tämä asettaa toiminnalle suuren avoimuuden vaatimuksen. Sitä edellyttävät julkisuuslainsäädäntö ja yhteiskunta yleensä sekä varsinkin joukkoviestimet. Luontopalvelujen tavoitteena on kasvattaa toimintansa tunnettuutta ja toimia niin, että sen julkisuuskuva on myönteinen. Organisaation toimintaedellytyksiä ja sidosryhmäsuhteita tuetaan viestinnän keinoin.

Viestinnän onnistumista joukkoviestimissä on tilastoitu Metsähallituksessa 2000-luvun alusta lähtien. Tiedotteita on lähetetty alue- ja paikallistason tiedotusvälineille 200–300 kappaletta vuodessa. Luontopalveluista on lähtenyt vuosina 2001–2005 vuosittain 60–70 sellaista tiedotetta, joilla on katsottu olevan valtakunnallista merkitystä. Tiedotteet ovat menneet läpi erittäin hyvin maakunnallisissa ja paikallisissa tiedotusvälineissä, mutta valtakunnallisissa vain noin puolessa tapauksista.

Sähköiset verkkopalvelut ovat nousseet sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla perinteisen median rinnalle tärkeäksi viestintä- ja markkinointikanavaksi. Metsähallituksen ja luontopalvelujen verkkopalvelut ovat uudistuneet, laajentuneet ja monipuolistuneet viimeisen kolmen vuoden aikana.

Metsa.fi:n, Metsähallituksen sidosryhmille suunnatun verkkopalvelun, luonnonsuojelua esittelevät sivut uusittiin kokonaan vuoden 2005 aikana. Suomen-, ruotsin- ja englanninkielisillä sivuilla kerrotaan muun muassa suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelusta, lajien ja luontotyyppien sekä kulttuuriperinnön suojelusta, EU-hankkeista sekä yhteistyöstä kotimaassa ja maailmalla. Retkeilyn ja erämatkailun sivuilla esitellään luontomatkailupalveluja ja -yritysyhteistyötä, suojelualueiden virkistyskäytön suunnittelua ja seurantaa sekä erävalvontaa ja lupakäytäntöjä.

Metsa.fi-sivustossa on myös pohjoissaamenkielinen osio, jossa esitellään Metsähallituksen toimintaa Ylä-Lapissa. Luontopalvelujen kokonaisuus kattoi vuoden 2005 lopussa noin 800 verkkosivua, joilla kävi vuoden aikana lukijoita arviolta 200 000 kertaa.

Luontoon.fi-verkkopalvelu on kattava palvelu luonnossa liikkujille, matkailijoille ja retkeilijöille. Se julkaistiin vuonna 2004 ruotsinkielisenä nimellä Utinaturen.fi. Vuonna 2005 Luontopalvelut avasi palvelun englanninkielisen version nimellä Outdoors.fi sekä saamelaisten kotiseutualueeseen keskittyvän Lundui.fi-verkkopalvelun. Viimemainitussa esitellään pohjoissaamen kielellä Ylä-Lapin suojelu- ja muita alueita. Luontoon.fi kokonaisuuden erikielisillä sivuilla käytiin vuonna 2005 miljoona ja vuonna 2006 lähes 1,7 miljoonaa kertaa.

Suurpedot.fi-verkkosivusto julkaistiin uudistettuna joulukuussa 2004. Luontopalvelujen ylläpitämä sivusto esittelee perusteellisesti Suomen neljä suurpetoa ja niiden suojelua. Sivuston ohjausryhmässä on ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriön, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen, Metsästäjäin keskusjärjestön ja Suomen luonnonsuojeluliiton edustus. Vuoden 2005 käyntimäärä sivuilla oli noin 70 000.

Painotuotteet ja sähköiset julkaisut täydentävät verkkopalveluja. Luontopalvelut julkaisee kolmessa sarjajulkaisussa suojelualueita koskevia tutkimuksia ja selvityksiä, erilaisia toimintaan liittyviä raportteja sekä hoito- ja käyttösuunnitelmia. Vuosina 2001–2005 luontopalveluissa valmistui myös kymmenkunta suojelualueita esittelevää kirjaa. Kirja Ulapalta paljakalle – Suomen kansallispuistot julkaistiin suomeksi ja englanniksi vuonna 2001. Suomen Retkeilyopasta tehdään Metsähallituksen ja Edita-kustantamon yhteistyönä. Vuonna 2005 siitä tuli neljäs uudistettu painos.

Vuosina 2001–2005 julkaistiin noin kymmenen yleisesitettä, joista useat tehtiin monikielisinä. Esitteiden aiheena olivat Suomen luonnonsuojelualueet, Metsähallituksen luontopalvelut, ennallistaminen, kestävä luontomatkailun periaatteet, jokamiesretkeilijän palvelut sekä veneily valtion vesillä. Kansallispuistojen, muiden suojelualueiden ja retkeilyalueiden alue-esitteitä julkaistiin tai uusittiin noin 40 alueelle. Lisäksi julkaistiin lukuisia reitti- ja muita kohde-esitteitä.

Lundui.fi-verkkopalvelu esittelee Ylä-Lapin suojelualueita. Verkkopalvelu muodostaa yhden maailman laajimmista saamenkielisistä sivustoista. Kuva: Metsähallitus.

Luontopalvelujen tavoitteena on ollut vähentää painettujen esitteiden ja julkaisusarjojen julkaisujen määrää ja siirtyä enenevässä määrin verkkosivuilta luettaviin ja tulostettaviin sähköisiin julkaisuihin. Vuoden 2005 lopulla sähköisenä oli neljä esitettä, viisi opasta, luontopalvelujen vuosikertomuksia ja raportteja, reilut 20 hoito- ja käyttösuunnitelmaa sekä kymmenkunta muuta julkaisua.

Luonnonsuojelualueiden hoidon tehokkuuden arvioinnissa kiinnitettiin huomiota luontopalvelujen viestintään. Arviointiryhmän mukaan luontopalvelujen tulisi viestiä enemmän siitä, miten se käyttää verovaroja ja mitä hyötyä sen toiminnasta on kansalaisille. Luonnossa liikkuville asiakkaille viestintää on riittävästi, mutta luonnonsuojelusta tulisi viestiä enemmän. Puistojen tilan raportointi syventää kuvaa Metsähallituksen yhteiskunnallisen vastuun kannosta suojelualueiden osalta.

8.4.2 Yhteistyötä monella tasolla

Metsähallituksen luontopalvelujen toimintaperiaatteisiin kuuluu yhteistyö talon sisällä ja muiden organisaatioiden kanssa niin kotimaassa kuin ulkomailla yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Samalla panostetaan sidosryhmäyhteistyöhön, minä kautta välittyy tietoa ja erilaisia näkemyksiä suojelualueiden käytöstä ja voidaan saada niiden perustamiselle hyväksyttävyyttä.

Käsitteellisesti sidosryhmäyhteistyötä on vaikea erottaa muunlaisesta yhteistyöstä. Tässä yhteistyö käsittää sellaisen toiminnan, joka perustuu sopimukseen tai siihen liittyvä taloudellinen kumppanuus. Tällainen yhteistyö on usein hanke- tai muotoista ja siihen liittyy selkeitä tulostavoitteita. Sidoryhmäyhteistyössä tavoitteet ovat monesti tarkemmin määrittelemättömiä. Tietyt toimijat, kuten esimerkiksi alueelliset ympäristökeskukset, voivat toimia eri yhteyksissä eri rooleissa.

Sisäistä yhteistyötä alueiden hankinnassa, suunnittelussa ja hoidossa

Luontopalvelujen yhteistyö Metsähallituksen muiden tulosalueiden ja yksiköiden kanssa toteutuu sekä yhteisinä kehittämishankkeina että ostettuina palveluina. Luontopalvelut on viime vuosina osallistunut aktiivisesti Metsähallituksen luonnonvarasuunnitteluun painottaen erityisesti niitä tavoitteita, jotka edistävät luonnonsuojelua ja luonnon virkistyskäyttöä. Suunnitteluhankkeet ovat olleet metsätalouden vetämiä.

Luontopalvelut hankkii ostopalveluina liiketoiminnan tulosalueiden erityisosaamista. Vuonna 2005 näitä palveluita kertyi yhteensä lähes 60 henkilötyövuotta (htv):

- Metsätalous: luonnonsuojelualueiden ennallistamiseen liittyvä metsurisyö noin 20 htv ja metsästys- ja kalastusasioiden hoito noin 17 htv (tehtävät siirtyivät luontopalveluille vuonna 2006)
- Laatumaa: luonnonsuojelualueiden maanhankinta noin 14 htv
- Villi Pohjola: metsästys-, kalastus- ja maastoliikennelupien myynti ja markkinointi noin 7 htv
- Konsernipalvelut: lakiasioihin, maankäyttö- ja kiinteistötiedon hallintaan, karttatutointoon, talous- ja henkilöhallintoon sekä IT- ja tietopalveluasioden hoitoon liittyvä työpanosta.

Vuoden 2006 alusta luontopalvelujen henkilöstö-, talous- ja toimistotehtäviä hoitanut henkilöstö siirtyi Metsähallituksen yhteiseen palvelukeskukseen, jolta nämä ja muut tukipalvelut ostetaan jatkossa.

Tutkimusyhteistyöstä hyötyä käytännön työhön

Metsähallitus ei ole tutkimuslaitos, joten yhteistyö erilaisten tutkimuslaitosten kanssa on tärkeää tutkimustiedon saamiseksi. Tutkimustietoa tarvitaan luontopalvelujen hallinnassa olevien alueiden sekä niiden luonnon ja kulttuuriperinnön suojelussa ja hoidossa. Luontopalvelut on jo nyt yhteistyökumppanina monissa tutkimushankkeissa tutkimuslaitosten ja yliopistojen kanssa, mutta yhteistyöpohjaa voisi laajentaa merkittävästi.

Tutkimuksen tärkeyttä korostettiin vuonna 2003 laatimalla Metsähallituksen luonnonsuojelun tutkimusstrategia. Siinä määritettiin ensisijaiset tutkimustarpeet sekä listattiin ne hyödyt, joita tutkijat saavat tehdessään yhteistyötä Metsähallituksen kanssa. Samalla luonnonsuojelututkimuksen yhteistyöryhmäksi koottiin keskeisten yhteistyötahojen edustajista koostuva tieteellinen neuvottelukunta.

Luonnonsuojelututkimuksessa ja -seurannassa korostuu tarve pitkäjänteiseen yhteistyöhön, jollaista pystyvät tarjoamaan varsinkin valtion budjettirahoitteiset tutkimuslaitokset. Yliopistojen melko nopeasti vaihtuvat tutkimusryhmät taas voivat tuoda innovatiivisuutta, jota rahoittajatkin niiltä edellyttävät. Metsähallitus pyrkii osallistumaan tutkimushankkeisiin ja tutkimusrahoituksen hakuun ensisijaisesti yhteistyökumppanina. Metsähallituksen luontopalvelut voi myös aktiivisesti koota tutkimusryhmiä hakeakseen rahaa sellaisiin tutkimuksiin, jotka ovat tarpeellisia Metsähallituksen tietotarpeiden kannalta, mutta joiden tekemiseen ei ole muuten löytynyt tekijöitä. Tällöinkin tutkimushankkeiden tieteellinen ja taloudellinen vetovastuu annetaan ammattitutkijoille.

Metsähallitus on pyrkinyt selkeyttämään yhteistyötä erilaisten yhteistyökumppanien kanssa solmimalla niiden kanssa yhteistyösopimuksia. Tällaisia yhteistyökumppaneita ovat:

- Geologian tutkimuskeskus (GTK)
- Metsäntutkimuslaitos (Metla)
- Museovirasto (MV)
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL)
- Suomen ympäristökeskus (SYKE).

Luontopalvelut on voinut monella tavalla hyödyntää viime vuosien tutkimusohjelmissa tuotettua tietoa teoreettisena pohjana luonnon suojelun ja virkistyskäytön kehitystyölle. Yhteisissä tutkimushankkeissa syntyneitä tuloksia on sovellettu muun muassa omaksumalla yhtenäisiä kartoitus- ja seurantamenetelmiä. Näin tutkimus toimii konkreettisesti mukautuvan suunnittelun syklissä (vrt. kuva 2 s. 23).

Mittavissa kansallisissa monimuotoisuuden tutkimusohjelmissa (FIBRE 1997–2002 ja MOSSE 2003–2006) on tuotettu merkittävä määrä tutkimustuloksia, joiden perusteella on saatu lisätietoa lajien esiintymistä ja niiden elinympäristövaatimuksista, arvokkaiden luontotyyppien määrässä ja laadussa tapahtuvista muutoksista sekä luonnon monimuotoisuutta uhkaavista tekijöistä. Tuotetun tiedon pohjalta kehitetään yhdessä tutkijoiden kanssa keinoja luonnon monimuotoisuuden suojeluun ja hoitoon, sekä arvioidaan luonnonsuojelun tilaa Suomessa.

Lajien ja luontotyyppien suojelun tutkijat ja luontopalvelujen asiantuntijat ovat tehneet tiivistä yhteistyötä muun muassa Suomen ympäristökeskuksen, Oulun yliopiston Oulangan biologisen aseman ja Helsingin yliopiston Luonnonvarojen kestävä käytön (LUOVA) -tutkijakoulun yhteydessä. Joensuun yliopiston kanssa on tehty pitkäjänteistä yhteistyötä saimaannorpan suojelun hyväksi.

Vuosituhanen vaihteessa toteutetun suojelualueverkostoamme arvioineen SAVA-hankkeen avaintulokset Etelä-Suomen metsien suojelussa esiintyvistä puutteista ja konkreettiset ehdotukset verkoston määrän ja laadun parantamiseksi ovat merkittävästi suunnanneet viimevuosien suojelutoimia. Metsähallitus on parantanut huomattavasti alue-ekologisen suunnittelun laatua ja lisännyt ekologisen verkoston kattavuutta. METSO-ohjelman myötä ennallistamistoimia on kehitetty vaikuttavampaan ja kustannustehokkaampaan suuntaan. Tiivis yhteistyö METSO-ohjelmaan kytkeytyvän tutkijaverkoston kanssa jatkuu, vaikka Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden tutkimusohjelma MOSSE päättyikin 2006 lopulla. Joensuun yliopiston kanssa tehdään yhteistyötä metsien ja Jyväskylän yliopiston kanssa soiden ennallistamiseen liittyen. Metlassa aloitettiin vuonna 2005 hanke, jossa selvitetään miten kustannustehokkuutta voidaan parantaa.

Suomessa työskentelee Itämeren suojelussa tiivis tutkijaverkosto, jonka osana Metsähallitus toimii vedenalaisen luonnon inventointiohjelman VELMUn keskeisenä toteuttajana. Helsinki, Turku, Vaasa, ja Oulu (sekä lähivuosina myös Tammissaari ja Kotka) ovat luontopalvelujen meribiologisen toiminnan keskuksia. Kullakin alueella toimitaan läheisessä yhteistyössä niiden yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa (Merentutkimuslaitos, SYKE, RKTL), jotka tuottavat perustietoa Itämeren ekosysteemissä tapahtuvista muutoksista ja suojelun vaikuttavuudesta. VELMUn hankkeisiin liittyvä yhteistyö Turun yliopiston ja Åbo Akademin kanssa käynnistyi Metsähallituksen oman MERLIN-ohjelman pilottialueella Saaristomerellä vuonna 2004. Hankkeiden tuloksia hyödynnetään inventoinneissa koko rannikkoalueella (ks. tietolaatikko 19 s. 190).

Geologian tutkimuskeskuksen rooli Merenkurkun alueen maailmanperintökohteen geologisten erityisarvojen tutkimuksessa on ollut ratkaiseva. Ilman tutkimusta kohdetta olisi tuskin liitetty maailmanperintöluetteloon. Merenpohjan tutkimuksista on hyötyä myös Merenkurkun VELMU-inventointien pohja-aineistona. Geologisiin perusinventointeihin liittyviä hankkeita on ollut useita myös muualla maassa ja GTK on koordinoinut paikallisia inventointeja Metsähallituksen hoito- ja käyttösuunnitelmien aikataulujen mukaan.

Geologian tutkimuskeskuksen kanssa on myös rakennettu jääkauden jälkiä Suomen luonnossa esittelevä näyttely, joka on kiertänyt laajasti Metsähallituksen luontokeskuksissa eri puolilla Suomea. GTK on saanut yhteistyön kautta mahdollisuuden esitellä suurelle yleisölle merkittäviä geologisia kohteita ja omaa työtään. Luontopalvelut on puolestaan voinut korostaa näyttelyn avulla suojelualueiden merkitystä geologisen monimuotoisuuden suojelussa.

Museovirasto on tärkein yhteistyötaho luontopalvelujen alueella olevan kulttuuriperinnön hoidossa. Sieltä löytyy asiantuntemusta, jota Metsähallitukselta puuttuu. Viraston kanssa solmittiin yhteistyön puitesopimus vuonna 2003. Konkreettinen yhteistyö arkeologien ja rakennushistorian asiantuntijoiden kanssa kehittynee, kun

luontopalvelut lähivuosina pyrkii järjestelmällisesti kartoittamaan suojelualueiden kulttuuriperintöä. Toistaiseksi on järjestetty muun muassa koulutusta ja maastokatselmuksia.

Metsäntutkimuslaitoksen ja Metsähallituksen yhteistyö ensimmäisen luonnon virkistyskäytön valtakunnallisen inventoinnin (LVVI) puitteissa on poikunut monenlaista tutkimusta ja yhteistyötä aiheen piirissä koko 2000-luvun. Esimerkiksi kävijäseurannan ja asiakastutkimuksen menetelmiä on kehitetty määrätietoisesti. Yhtenäiset käytännöt on saatu sisään ajettua valtakunnallisesti ja asiakastiedon hallintaa on käyty esittelemässä myös kansainvälisillä tutkijafoorumeilla. Viime vuosina on työskennelty yhteistyössä Metlan ja yliopistojen kanssa aluetaloudellisten vaikutusten arviointimenetelmien kehittämiseksi.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen rooli kestävän metsästyksen ja kalastuksen ohjauksessa Suomessa on keskeinen. Riista- ja kalakantojen kehitystä seurataan valtakunnallisesti harrastajien välittämiin saalistietoihin ja tutkijoiden tekemiin yhteenvetoihin perustuen. Metsähallituksen päätökset vuosittaisista metsästyks- ja kalastuskiintiöistä perustuvat näihin arvioihin. RKTL koostaa myös aluekohtaisia poro- ja suurpetokantojen seurantatietoja eri lähteistä. Metsähallituksella oli vuonna 2005 meneillään RKTL:n kanssa kaikkiaan kolmisenkymmentä hanketta, jotka liittyivät muun muassa hylkeisiin, poroihin, naaliin, jokihelmisimpukkaan, alkuperäisiin lohikantoihin ja kalastuksen merkitykseen Lapin koltta-alueella.

Kansainvälisen arvioinnin yhteydessä tehdyn RAPPAM-tarkastelun perusteella luontopalvelujen henkilökunta arvioi, että tutkimustuloksia hyödynnetään suunnittelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa melko rutiininomaisesti, mutta parantamisen varaakin on. Suunnittelun kannalta keskeistä ekologista tutkimusta tehdään riittävästi, mutta suojelualueisiin kohdistuvaa sosioekonomista tutkimusta kaivataan lisää. Hoidon kannalta erityisen tärkeät tutkimusaiheet on tunnistettu hyvin ja pantu tärkeysjärjestykseen. Haasteellisena kehittämiskohteena on hoitotoimien vaikuttavuuden arviointi.

Kansainvälisellä yhteistyöllä uutta osaamista

Metsähallituksen luontopalvelujen kansainvälinen yhteistyö on osa Suomen ympäristöhallinnon kansainvälistä toimintaa. Siinä keskitytään Fennoskandian boreaalisen luonnon suojeluun, koska se tukee suomalaisen luonnon suojelua. Yhteistyö on tiivistä etenkin Venäjän, mutta myös Viron, Norjan ja Ruotsin kanssa. Lisäksi Metsähallitus toimii aktiivisesti Suomen ympäristöhallinnon edustajana valtioiden ja kansainvälisten järjestöjen välisessä yhteistyössä. Yhteistyötä on tehty myös Kiinan Hunanin maakunnan ja Etelä-Korean kanssa sekä Liettuan ja Namibian puistohallintojen kanssa.

Kansainvälistä yhteistyötä tehdään toisaalta organisaatiotasolla, toisaalta henkilövaihdon ja muiden suorien kontaktien kautta myös ruohonjuuritasolla. Luontopalvelujen jokapäiväinen työ sisältää usein valtioiden rajat ylittäviä tehtäviä esimerkiksi monenkeskisissä EU-hankkeissa ja Lapin valvonta- ja suurpetoseurantatehtävissä. Yhteistyöhankkeita kuvataan tarkemmin luvuissa 8.5.6 ja 8.5.7.

Henkilökuntaa rohkaistaan hakeutumaan kansainvälisiin tehtäviin hankkimaan uudenlaisia valmiuksia ja osaamista, kasvattamaan yhteistyöverkostoa sekä kansainvälisessä kanssakäynnissä tarvittavia taitoja. Vastaavasti tarjotaan myös ulkomaalaisille kollegoille harjoittelupaikkoja kansainvälisen verkostoitumisemme tukemiseksi.

8.4.3 Sidosryhmät osallisina suojelualuetyössä

Kaikessa Metsähallituksen toiminnassa pyritään avoimuuteen ja vuorovaikutteisuuteen. Erilaiset vuorovaikutteiset toimintatavat ovat olennainen osa muun muassa maiden ja vesien käytön suunnittelua. Vuorovaikutteisella toimintatavalla saadaan lisätietoa toimintaympäristöstä ja voidaan ehkäistä mahdollisia ristiriitoja. Metsähallituksen sidosryhmäverkosto on hyvin laaja. Se ulottuu paikallisista luontoharrastajien kerhoista ja kylätoimikunnista aina eduskuntaan ja kansainvälisiin järjestöihin asti.

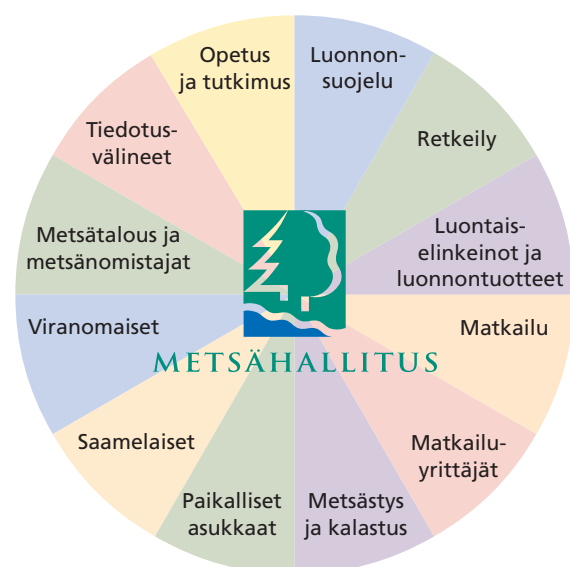
Keskeisiä sidosryhmiä, joiden kanssa Metsähallitus toimii yhteistyössä luonnonsuojelualueiden hoidon ja käytön suunnitteluvaiheissa ja toiminnan toteutuksessa, on koko maassa julki-

sella ja yksityisellä sekä niin sanotulla kolmannella sektorilla eli järjestöjen piirissä (kuva 52).

Julkiset toimijat jokapäiväisiä yhteistyökumppaneita

Metsähallituksen tärkeimpiä sidosryhmiä ovat toimintaa rahoittavat ja ohjaavat ministeriöt, ympäristöministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö. Luontopalvelujen johto työskentelee yhteistyössä ministeriöiden kanssa, luontopalvelualueiden jokapäiväisiä yhteistyökumppaneita ovat sen sijaan alueelliset ympäristökeskukset. Ne ovat lausunnonantajia ja myöntävät lupia yksityisille suojelualueille rauhoitusmääräyksistä poikkeamiseen, mikä on usein välttämätöntä hoitotoimia tehtäessä. Ympäristökeskukset ovat myös kumppaneita useimmissa EU-rahoitteisissa hankkeissa. Metsäkeskusten kanssa luontopalveluilla on vähän käytännön yhteistyötä, mutta eräissä hankkeissa nekin ovat olleet kumppaneina ja luontopalvelut on tarjonnut koulutusta metsäkeskusten välle.

Luontopalvelut on tärkeä työllistäjä työttömyyden vaivaamissa Itä- ja Pohjois-Suomen kunnissa. Maakunnalliset TE-keskukset ja kuntien työvoimaviranomaiset arvostavat luontopalvelujen työtä ja luontopalvelujen hankkeisiin on saatu merkittävän paljon työllistämisvaroja. Monilla oppilaitoksilla, muun muassa ammattikorkeakouluilla, on kiinteät suhteet Metsähallitukseen. Evolla Hämeen ammattikorkeakoulun opetusmetsät ovat suorassa yhteydessä valtion ret-

Kuva 52. Metsähallituksen sidosryhmiä ja yhteistyötahoja. Lähde: Metsähallitus.

keilyalueeseen ja läheisiin luonnonsuojelualueisiin. Sen opiskelijat tekevät usein suojelualueisiin liittyviä oppinäytelmiä.

Eräät puolustusvoimien käytössä olevat alueet ovat luonnonsuojelullisesti arvokkaita, ja yhteistyö Puolustusvoimien kanssa onkin johtanut käytännön suojelutoimenpiteisiin esimerkiksi Säkyänharjulla Länsi-Suomessa, missä on arvokasta harjulaajistoa. Useat suuret suojelualueet rajautuvat valtakunnanrajaan. Näillä alueilla yhteistyö rajavartiolaitoksen, tullin ja poliisin kanssa on tärkeää esimerkiksi valvonta-asioissa.

Maakuntien liittojen toiminta sivuaa luontopalveluja ainakin niiden laatiessa maakunnallisia kehittämissuunnitelmia ja maakuntakaavoja. Edunvalvonta ja sidosryhmäsuhteiden hoitaminen on tärkeää, koska vain sillä tavoin varmistetaan luonnonsuojelualueiden riittävä huomioonottaminen. Maakuntien liitot ovat usein myös hankkeiden rahoittajia.

Kuntien mielenkiinto luontopalvelujen toimintaa kohtaan on lisääntynyt sitä mukaa kun luontomatkailun elinkeinollinen merkitys on kasvanut. Kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden hoito kiinnostaa kuntia, ja ne haluavat osallistua alueiden hoidon ja käytön suunnitteluun. Suositut puistot vaikuttavat lähistönsä kaavoitukseen, liikennejärjestelyihin ja yhdyskuntatekniikan kehittämistarpeisiin.

Saamelaiskäräjät vastaa saamelaiden kulttuuritsehallintolakiin liittyvien tehtävien hoidosta Suomessa. Metsähallituksella on neuvotteluvalvoite kaikista saamelaisiin liittyvistä asioista käräjien kanssa ja käräjiltä pyydetään lausunto kaikista saamelaisalueen suunnitelmista. Virallisen yhteistyön lisäksi saamelaisten kanssa on myös paljon epävirallisempaa, päivittäistä yhteistyötä ja kanssakäymistä. Luontokeskus Siida toimii samoissa tiloissa Saamelaismuseon kanssa, joten kulttuurikysymyksissä tiedonvaihto on turvattu.

Luontopalvelujen perustehtävien onnistuneen hoidon kannalta suhteet tiedotusvälineisiin ovat ensiarvoisen tärkeitä. Sidosryhmäsuhteita tiedotusvälineisiin hoidetaan esimerkiksi kutsumalla toimittajia retkeilyille tapaamisen ja keskustelun merkeissä. Luontokeskuksilla on usein kiinteät suhteet paikallislehtien luonnosta kiinnostuneisiin toimittajiin, jotka kertovat mielellään luontokeskuksen ajankohtaisista tapahtumista.

Paikallisten toimijoiden tuki tärkeää

Luontopalvelut hoitaa valtion mailla olevia luonnonsuojelualueita. Monien Natura-alueiden hankinta valtiolle on kuitenkin vielä kesken, joten yksityiset maanomistajat ovat tärkeä sidosryhmä Metsähallitukselle. Luonnonsuojelualueiden toiminnalla, esimerkiksi ennallistavilla metsänpoltoilla, voi olla vaikutusta myös ympäröiviin yksityismaihin ja päinvastoin. Lisäksi uhanalaisten lajien suojelu edellyttää joskus luontopalvelujen toimenpiteitä yksityismailla, vaikka alueelliset ympäristökeskukset vastaavat suurimmaksi osaksi niiden luonnonsuojeluasioista.

Paikallisten asukkaiden myönteinen suhtautuminen suojelualueisiin on erittäin tärkeää, ja siksi paikallisten sidosryhmäsuhteiden hoitoon panostetaan. Luontokeskusten tilat voivat olla koko kylän käytössä, paikallisille asukkaille voidaan järjestää omia tapahtumia, luontopalvelut voi tallentaa ja käyttää opastuksessaan paikallishistoriaa jne.

Monet suojelualueet ovat erittäin tärkeitä matkailun vetovoimakohteita ja siksi yhteistyöhön matkailuyrittäjien kanssa on viime vuosina panostettu. Parhaimmillaan yhteistyö hyödyttää kumpaakin osapuolta, ja yhteistyösopimuksia solmimalla pyritään korostamaan kumppanuutta. Luontomatkailuyrittäjille on järjestetty tiedotusta ja koulutusta Metsähallituksen kestävästä luontomatkailun periaatteista.

Neuvottelukunnat ja yhteistyöryhmät

Metsähallituksen hallinnassa olevien valtion alueiden käyttöä koskevan päätöksenteon avuksi on asetettu lääni- tai aluekohtaisia eri intressiryhmien edustajista koostuvia neuvottelukuntia. Niiden tehtävänä on paikallisen väestön aseman huomioon ottaminen ja toimintojen yhteensovittamisen edistäminen. Ne antavat myös Metsähallitukselle lausuntoja aluepoliittisesti merkittävistä valtion maa- ja vesialueiden käyttöön liittyvistä kysymyksistä.

Luonnonsuojelulain mukaan Metsähallitus voi asettaa kansallispuistokohtaisia neuvottelukuntia. Esimerkiksi Urho Kekkosen kansallispuiston hoidon apuna on ympäristöministeriön nimittämä neuvottelukunta. Ylä-Lapissa toimivat myös kuntakohtaiset yhteistyöryhmät.

Tutustumassa Inarin retkeilyalueen suunnitteluun. Metsähallitus on esittänyt Inarin retkeilyalueen perustamista valtion retkeilyalueeksi. Siihen kuuluisi Juutuan jokialue ja Myössäjärven alue ikimäntyineen sekä valtion maalla olevat virkistymetsät ja vesialueet läntisellä Inarijärvellä. Pinta-alaa alueella on yhteensä yli 1 200 km² ja se kuuluu Natura 2000-verkostoon. Kuva: Metsähallitus.

Porotalous vaikuttaa merkittävästi Metsähallituksen toimintaan Pohjois-Suomessa. Metsähallituksella ja paliskuntien yhdistyksellä on sopimus, jonka tavoitteena on parantaa kahden Lapin keskeisen elinkeinon – poro- ja metsätalouden – yhteistyötä ja edellytyksiä elinkeinojen harjoittamiselle. Muun muassa herkkä ympäristö sekä saamelaisten ja poromiesten tarpeet pyritään ottamaan metsätaloudessa erityisesti huomioon.

Vuoropuhelua järjestöjen kanssa

Valtion maiden kalastus- ja metsästysasioiden hoito kiinnostaa erityisesti niitä satojatuhansia suomalaisia, joiden harrastuksiin kalastus ja metsästys kuuluvat. Kalastajat ja metsästäjät ovat organisoituneet omiin yhdistyksiinsä, jotka osallistuvat luontopalvelujen sidosryhminä monin tavoin eräasioiden hoitoon.

Ympäristöjärjestöjä kiinnostavat erityisesti luonnonsuojeluasiat, retkeilyjärjestöjä ja partio-

laisia valtion maiden retkeilykäyttö. Eri luonnonharrastajapiireiltä saadaan jatkuvasti tärkeitä havaintotietoja luonnonsuojelualueiden eläimistöä ja kasvillisuudesta. Luontokeskuksissa on asiakkaina erityisryhmiä, jotka osallistuvat opastuksen ja esimerkiksi esteettömien palveluiden kehittämiseen.

Luontojärjestöjen (Suomen luonnonsuojeluliitto ja WWF) ja Metsähallituksen välillä käytiin järjestelmällistä keskustelua ns. dialogiprosessia huhtikuusta 2003 kesäkuuhun 2005. Keskusteluissa täsmennettiin Metsähallituksen vuosina 1996–2000 alue-ekologisen suunnittelun yhteydessä tekemiä maankäyttöratkaisuja Pohjois-Suomessa. Prosessin tuloksena suojellaan 120 000 hehtaaria maata, josta kaikkiaan 55 000 hehtaaria on tuottavaa metsää. Osa alueista liitetään olemassa oleviin suojelualueisiin, osasta perustetaan Metsähallituksen suojelumetsä ja joitakin säilytetään metsäkuviokohtaisilla maankäyttöpäätöksillä.

8.4.4 Palautetta monella tavalla

Luontopalvelujen toimintaa kehitetään seurataan ja arviointiin sekä asiakkaiden tarpeisiin ja heiltä saatuun palautteeseen perustuen. Suojelualueiden hoidon kansainvälisen arvioinnin yhteydessä saatiin arvokasta asiantuntijapalautetta koko toiminnasta. Sidosryhmiltä kootaan monella tavalla palautetta suunnittelun tueksi. Ympäristö- ja laatujärjestelmään kuuluvien auditointien ja asiakaspalautteen perusteella korjataan havaittuja puutteita ja parannetaan toimintatapoja. Tiedotusvälineiden avulla seurataan toimintaympäristön suhtautumista luontopalvelujen tekemisiin.

Kansainvälisen arvioinnin suositukset kehittämisen moottorina

Suomen suojelualueiden hoidon tehokkuus arvioitiin vuonna 2004. Kansainvälisen arviointiryhmän esittämät suositukset suojelualuejärjestelmän tehokkuuden parantamiseksi esiteltiin tämän raportin alussa (luku 2.1.3). Ne koskivat Metsähallituksen ohella laajemmin eri toimijoita, vaikka arvioinnin pääpaino olikin Metsähallituksen hallinnassa olevien alueiden hoidossa. Ministeriöiden ja muiden sidosryhmien kanssa on aloitettu kansallisten strategioiden kehittäminen, muun muassa ekosysteemilähestymistavan soveltamiseksi suojelualueverkoston suunnittelussa ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi. Ehdotukset on myös sisällytetty uudistettuun biodiversiteettiohjelmaan 2006–2016.

Arviointiryhmä antoi monta ehdotusta ja suositusta luontopalvelujen ydintoimintojen parantamiseen. Mukautuvan suunnittelun helpottamiseksi suositeltiin toiminnan yhtenäistämistä ja parhaiden käytäntöjen tehokasta jakamista. Uudessa organisaatiossa kehitetään ja opetellaan toimintamalleja, jotka edistävät näitä tavoitetta. Ennallistamisen ja luonnonhoidon vaikuttavuuden seurantamenetelmiä on kehitetty ja aloitettu järjestelmällinen seuranta. Aluesuunnittelu ja kulttuuriperintöasiat ovat saaneet entistä vahvemman aseman luontopalvelujen toimintakentässä ja strateginen ohjaus on parantunut. Luonnon virkistyskäytön ekologisia vaikutuksia mitataan jo käytännössä useissa suosituimmista kohteista. Luontomatkailun aluetaloudellisen vaikuttavuuden

tutkimusta kehitetään jatkuvasti yhteistyössä Metsäntutkimuslaitoksen ja yliopistojen kanssa.

Puistojen tila -raportointi välittää tietoa luontopalvelujen toiminnasta ja sen merkityksestä yleisölle ja Metsähallituksen omalle välle. Raportti muodostaa kokonaiskuvan suojelualueverkoston tilasta ja alueiden hoidosta.

Ympäristö- ja laatupalautteilla jatkuvaa parantamista

Metsähallitus on maailmanlaajuisestikin erittäin suuri luonnonvarojen hoitaja. Suurena maanhaltijana Metsähallitukselle lankeaa myös poikkeuksellisen suuri vastuu ympäristöstä ja sen tilasta. Metsähallitus on ottanut yhtenä ensimmäisistä suomalaisen julkisen hallinnon organisaatioista käyttöön ISO 14001 -standardiin perustuvan sertifioitun ympäristö- ja laatujärjestelmän vuonna 1998. Sen osana on laadittu ympäristöpolitiikka, johon kuuluu monitavoitteinen luonnonvarojen hoito, ympäristövastuu, jatkuva parantaminen ja avoin yhteistyö.

Metsähallituksen toiminnan merkittävimmät ympäristönäkökohdat liittyvät luonnonvarojen käyttöön, luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen, vesiensuojeluun ja maisemanhoitoon. Ympäristönäkökohdat ja -riskit arvioidaan vuosittain. Ympäristövaikutusten hallitsemiseksi ja ympäristönhoidon jatkuvaksi parantamiseksi määritellään vuosittain ympäristöpäämäärät, -tavoitteet, -ohjeet ja seurantamenetelmät. Ympäristöjärjestelmän toimivuutta ja tehokkuutta seurataan sekä ulkoisin että sisäisin auditoinnein. Auditointitulosten ja palautejärjestelmän kautta syntyvät ympäristöjärjestelmän kehittämissuositukset, joiden kautta toteutuu jatkuvan parantamisen tavoite.

Luontopalvelujen sisäisiä perusauditointikohteita ovat yksiköt, prosessit ja tiimit. Niiden lisäksi auditoinnin vuosisuunnitelmiin voi sisällyttää tarpeen mukaan muita, esimerkiksi tiettyyn toiminnon osa-alueeseen, tuotteeseen tai palveluun keskittyviä kohteita. Vuonna 2006 auditointisuunnitelmassa oli esimerkiksi yksi kansallispuisto ja sitä varten laadittavan hoito- ja käyttösuunnitelman projekti, eräs EU-rahoitteinen hanke, yhden prosessin yksittäinen tehtäväkokonaisuus, toisen prosessin alueellinen tiimi, suunnitteilla oleva

retkeilyalue, erään retkeilyreitien palvelut, erävalvontatoiminto ja ennallistamispolttomenetelmä. Tavoitteena on, että kaikki kohteet auditoidaan kerran kolmessa vuodessa samoin kuin työt, joilla on merkittäviä ympäristönäkökohtia.

Auditoinneissa havaitut poikkeamat luokitellaan ympäristöjärjestelmän sisältöluokituksen mukaan ja jaetaan havaintoihin sekä lieviin ja vakaviin poikkeamiin. Tarkastelujakson aikana vuosina 2000–2005 auditointiin yhteensä 65 kohdetta ja lieviä poikkeamia havaittiin 60 asiassa (taulukko 22). Kirjatuista poikkeamista voi mainita esimerkiksi henkilöstön perehdyttämisessä sekä poikkeustilanteiden tunnistamisessa ja niissä toimimisessa ilmenneet puutteet. Mitään vakavaa huomautettavaa ei ole löytynyt, mutta parannettavaa kyllä. Sisäisten auditointien ensisijainen tavoite onkin kehittämiskohteiden tunnistaminen.

Det Norske Veritas, joka on myöntänyt Metsähallitukselle ympäristösertifikaatin, toimittaa Metsähallituksessa vuosittain muutamia ulkoisia auditointeja, jotka kohdistuvat myös suojelualueiden hoitoon liittyviin tehtäviin. Vuonna 2005 arvioitiin palvelujen laatu ja turvallisuus. Arviointi tuotti kaksi lievää poikkeamaa ja ympäristöasioiden hallinnan taso sai yleisarvosanan 4/5.

Auditointien lisäksi ympäristöasioihin liittyviä poikkeamia voi tulla esille muissakin yhteyksissä, esimerkiksi työn tekemisen, valvonnan tai seurannan yhteydessä. Metsähallituksen sisäinen tarkastus arvioi sisäisen valvonnan tasoa ns. CosoERM-viitekehystä soveltaen ja kiinnittää huomiota paljolti samoihin asioihin kuin auditoinnitkin. Myös osa sidosryhmäpalautteesta

voidaan luokitella poikkeamiksi. Muun muassa verkko- ja suoran asiakaspalvelun kautta tulee satoja palautteita vuosittain, ne käsitellään osana ympäristöjärjestelmää. Vuonna 2005 annetusta noin 770 palautteesta puolet oli selkeästi kantaaottavaa (40 % negatiivista ja 10 % positiivista), viidennes sisälsi kehittämissuhteita ja kolmannes oli pelkästään tiedustelevaa. Viimemainitusta pääosa tuli sähköisenä verkkopalvelun kautta.

Vuosittaisella johdon ympäristökatselmuksella varmistetaan ympäristöjärjestelmän jatkuva soveltuvuus, riittävyys ja tehokkuus. Johdon katselmuksia pidetään koko konsernin sekä luontopalvelujen valtakunnallisten ja alueellisten johtoryhmien tasolla.

Sidosryhmäpalautetta kootaan suunnittelun tueksi

Sidosryhmäyhteistyö paikallisviranomaisten, kuntien ja paikallisten asukkaiden ja intressiryhmien kanssa on jokapäiväistä. Erilaisia yleisötilaisuuksia ja tapahtumia järjestetään vuosittain reilut 200 ja niihin osallistuu yli 20 000 ihmistä. Vastaavasti sidosryhmätapaamisia esimerkiksi kuntien, TE-keskusten ja luonnonsuojelujärjestöjen kanssa on järjestetty vuosittain noin 200.

Kaikkessa Metsähallituksen suunnittelussa käytössä oleva osallistavan suunnittelun periaate edellyttää, että sidosryhmien mielipiteitä kysytään ja kuullaan. Suunnitelmien valmistelun aikana järjestetään yleisötilaisuuksia ja kerätään mielipiteitä myös sähköisesti internetin kautta. Suunnitelman laatijan tueksi kutsutaan ohjausryhmä, johon pyritään saamaan tärkeimpien sidosryhmien edustus. Suunnitelmista pyydetään lausunnot mahdollisimman laajalta joukolta, ja lisäksi kenellä tahansa kansalaisella on mahdollisuus kommentoida suunnitelmaa sen laatimisvaiheessa.

Jokainen luontopalvelualue on laatinut oman viestintäsuunnitelmansa, jossa koetetaan ottaa huomioon eri sidosryhmien tarpeet ja toiveet. Eri alueiden on seurattava muutoksia toimintaympäristössään. Uusia sidosryhmiä nousee esiin ja muutoksiin pitää olla valmiita vastaamaan. Kävijätutkimukset, suora palaute ja mediaseuranta antavat tietoa alueiden käyttäjien asenteista ja kiinnostuksen kohteista.

Taulukko 22. Metsähallituksen luontopalvelujen sisäiset auditoinnit ja niissä havaitut poikkeamat 2000–2005. Lähde: Metsähallitus.

Vuosi	Auditointeja, kpl	Poikkeamia, kpl
2000	20	21
2001	9	12
2002	6	10
2003	7	6
2004	11	10
2005	12	1
Yhteensä	65	60

Asiakastytyväisyyttä kartoitetaan kyselyillä

Asiakastytyväisyyttä seurataan määrävuosina tehtävin asiakastutkimuksin kansallispuistoissa, muissa suosituissa suojelukohteissa, valtion retkeilyalueilla ja asiakaspalvelupisteissä. Lisäksi asiakastytyväisyyttä seurataan joka vuosi asiakaspalvelupisteissä ja Luontoon.fi-verkkopalvelussa. Asiakastytyväisyys lasketaan usean kysymyksen keskiarvona asteikolla 1–5.

Kirjallisten asiakaspalautteiden määrä on viimeisen viiden vuoden aikana vakiintunut noin 8 000 palautteeseen vuosittain. Lukuun sisältyy verkkopalvelun kautta tullut palaute, asiakaspalvelupisteissä lomakkeella koottu jatkuva palaute sekä asiakas- ja kävijätutkimuskyselyillä koottu palaute. Kaikkien eri kanavien kautta saatujen palautteiden perusteella laskettu asiakastytyväisyysindeksi on ollut 4,2–4,5/5. Asiakastytyväisyyteen palataan luvussa 9.2.6.

Mediaseurannalla luodetaan asenneilmasto

Metsähallitus on eri tulosalueineen paljon esillä julkisuudessa, joten reaaliaikainen mediaseuranta on hyvin tärkeää. Mediaseurannan kautta välittyvät paikallinen asenneilmasto ja kulloinkin ajankohtaiset keskustelua herättävät asiat. Tämä tieto on arvokasta muun muassa sidosryhmäyhteistyössä.

Mediaseuranta on toiminut vuoden 2004 alusta sähköisenä palveluna, joka mahdollistaa yksittäisten juttujen seuraamisen lisäksi kohde-, aihe- ja sävyanalyysin. Päivittäiseen mediaseurantaan kuuluvat valtakunnalliset sanomalehdet, maakuntien ykköslehdet sekä aikakauslehdistö. Sähköisestä mediasta seurantaan kuuluvat valtakunnallinen TV ja radio.

Lähes puolet Metsähallitusta koskevista jutuista käsittelee suojelualueita tai luontopalveluja. Erityisesti kansallispuistot ja luontopalvelujen niissä tarjoamat palvelut sekä niiden hoitoon liittyvät toimet kiinnostavat alueellisia toimituksia ja lehtien mielipidesivuille kirjoittavia järjestöjä ja kansalaisia. Valtakunnallisissa medioissa ovat usein esillä uutisarvoiset tapahtumat tai eteläsuomalaiset aiheet. Kirjoittelusta ylivoimaisesti suurin osa on neutraalia tai positiivista, negatiivinen sävy tulee usein esille esimerkiksi Lapin metsätalou-

den ja maankäyttökysymysten yhteydessä (jotka eivät liity suojelualueisiin tai luontopalveluihin), ja toisinaan myös esimerkiksi luontomatkailuun liittyvissä asioissa.

8.5 Toiminta ja sen tulokset

Luontopalvelut hoitaa suojelualueita ja muita Metsähallituksen julkisia hallintotehtäviä neljänä laajana tehtäväkokonaisuutena: alueiden hallinta, luonnon ja kulttuuriperinnön suojelu, luonnon virkistyskäyttö ja eräasiat. Kansainvälisiä hankkeita ja tehtäviä hoidetaan osana näitä toimintoja. Luontopalvelujen toimintaa ja työn tuloksia kuvataan tässä luvussa ydinprosessittain vuosituuhannen vaihteesta vuoden 2005 lopulle. Suojelualueiden hoidon yhteiskunnallista vaikuttavuutta tarkastellaan luvussa 9.

8.5.1 Alueiden hallinnassa paljon työtä

Alueiden hallintaan liittyvät tehtävät keskitettiin luontopalvelujen uudistuksessa vuonna 2005 omaksi ydintehtäväkseen. Se sisältää suojelualueiden perustamisen (suojelualueiden maanhankinta, säädösvalmistelu ja kiinteistönmuodostus), maankäytön suunnittelun (mm. luonnonvarasuunnittelu, hoidon ja käytön suunnittelu ja järjestyssäännöt), maankäytön ohjauksen sekä vaikuttavuuden arvioinnin ja aluetiedon hallinnan.

YK:n biodiversiteettisopimukseen sisältyvän kansainvälisen suojelualueityöohjelman tavoitteena on saada aikaan vuoteen 2012 mennessä kattava, ekologisesti edustava sekä tehokkaasti hoidettu kansallinen ja alueellinen suojelualuejärjestelmien kokonaisuus. Ohjelma asettaa vaatimuksia suojelualueiden säädösvalmistelulle, kiinteistönmuodostukselle, hoidon ja käytön suunnittelulle sekä vaikuttavuuden seurannalle. Natura-alueiden toteuttaminen ja seuranta sekä tietojen raportointi tulevat saamaan luontopalvelujen toiminnassa entistä keskeisemmän roolin.

Suojeluohjelmien maanhankinta loppusuoralla

Metsähallituksen Laatumaa-tulosalue ja alueelliset ympäristökeskukset hankkivat luonnon-suojelukohteita valtion omistukseen. Ympäristökeskusten hankkimat kohteet tulevat Metsä-

hallitukselle yleensä ympäristöministeriön hallinnansiirtoin. Aiemmin Metsähallitus toteutti maanhankintaa maanvaihdoin ja maanmyynnistä saatavilla tuloilla. Vuoden 2005 alusta Metsähallituksen toteuttamat maanhankinnat rahoitetaan valtion budjettirahoituksella ja vaihdoissa tarvittava vaihtomaa ostetaan yleensä metsätalouden tulosalueelta. Vuosina 2001–2005 hankitut ja hallinnansiirtoina luontopalveluille siirtyneet hehtaarit on koottu taulukkoon 23.

Suurin osa vanhojen luonnonsuojeluohjelmien hankinnoista saadaan päätökseen vuoden 2007 loppuun mennessä. Vuoden 2005 lopussa oli toteuttamatta vielä noin 90 000 hehtaaria suojeluohjelmiin kuuluvia yksityismaita. Viimeisetkin hankinnat lähinnä Lounais- ja Länsi-Suomessa tehdään vuoden 2009 loppuun jatkettuna rahoitusohjelman turvin.

Laatumaan vapaaehtoisin kiinteistökaupoin tekemät suojelualuehankinnat ja niistä aiheutuneet kustannukset vuosina 2003–2005 on koottu taulukkoon 24. Kauppoja on toteutettu viime vuosina vuosittain yli 300, niiden keskimääräinen pinta-ala on ollut noin 20 hehtaaria ja hankintakustannukset noin 250 euroa hehtaarilta.

Vuodesta 2005 alkaen maanhankintaa on tehty myös METSO-ohjelman puitteissa metsänomistajien tarjousten perusteella maan eteläosasta. Monet lajistoltaan rikkaimmat suojelemattomat metsäalueet ovat yksityisessä omistuksessa. Tarjouskilpailuhanke perustuu metsänomistajien oma-aloitteisuuteen ja tilan tai sen osien tarjontaan. Hankintapäätökset on tehty luonnonsuo-

jelubiologiisiin kriteereihin perustuen ja ensisijaisesti on hankittu olemassa olevan suojelualueverkoston läheisyydessä sijaitsevia maita. Vuonna 2005 METSO-hankintoja tehtiin 46 ja niiden pinta-ala oli lähes 1 900 hehtaaria. Hienoin yksittäinen METSO-hankinta oli Rokuan kansallispuistoa täydentävä yli 100 hehtaarin alue. METSO-hankintoihin on käytettävissä noin 5 milj. euroa vuosittain.

Tuhat uutta suojelualueetta perustettavana

Suojelualueiden perustaminen on lähivuosina mittava työmaa. Metsähallituksen hallinnassa on noin 1 500 luonnonsuojeluohjelmiin sisältyvää vielä perustamatonta kohdetta. Perustamistaan odottaa runsaat 1 000 uutta luonnonsuojelualueita. Näistä runsaat kolmesataa on alle 100 hehtaarin kokoisia, jolloin ne voidaan perustaa ministeriön päätöksellä. Loput 700 kohdetta perustetaan asetuksella. Muut ohjelmakohteet liitetään lailla tai asetuksella jo olemassa oleviin luonnonsuojelualueisiin. Keskenäisiä luonnonsuojelualueita on eniten eteläisessä Suomessa: kaksi kolmasosaa kohteista sijaitsee Oulun läänin eteläpuolella.

Metsähallituksen luontopalvelujen lähivuosien yksi tärkeä tavoite onkin ympäristöministeriön avustaminen suojelualueiden säädösvalmistelussa. Luontopalvelujen hoidossa olevista runsaasta 2 000 suojelukohteesta vain vajaalla 500 on voimassa oleva perustamissäädös. Vuonna 2005 annettiin kaksi perustamissäädöstä, vuosina 2000–2004 neljä.

Taulukko 23. Metsähallituksen maanhankinnat ja hallinnansiirrot (hehtaaria) 2001–2005. Lähde: Metsähallitus.

	2001	2002	2003	2004	2005
Ostot	4 315	3 542	2 097	4 263	1 740
Vaihdot	4 256	4 629	3 535	3 313	3 072
METSO-hankinnat					1 884
Hallinnan siirrot	11 210	93 488*	22 621	5 801	3 523
Yhteensä	19 781	101 659	28 253	13 377	10 219

* Lukuun sisältyvät Metsäntutkimuslaitokselta ja puolustusministeriöltä siirretyt alueet.

Taulukko 24. Metsähallituksen Laatumaan suojelualuehankinnat 2003–2005. Lähde: Horne ym. 2006.

Vuosi	Lukumäärä, kpl	Pinta-ala, ha (keskimäärin)	Hankintakustannukset (euroa/ha)
2003	264	21,6	320
2004	378	20,2	244
2005	347	18,2	246

Suojelualueiden perustamisen jälkeen niistä on muodostettava suojelualuekiinteistöt. Vuoden 2005 lopulla suojelualuekiinteistöjä oli perustettu 87 %:lle lakisääteisten suojelualueiden pinta-alasta ja 68 %:lle lukumäärästä. Kiinteistöjä tullaan perustamaan tai laajentamaan noin 2 000 kappaletta. Suojelualueen ja talousmetsän välistä rajaa tulee käytäväksi noin 8 000 km.

Suojelualuekiinteistöjä on viime vuosina muodostettu vuosittain vain muutamia kappaleita. Suojelualuekiinteistöjen muodostamisprosessia on kuitenkin kehitetty ja testattu useilla kohteilla. Tavoitteena on, että muodostamisprosessin tuloksena syntyy valmis esisuojelukiinteistö, joka voidaan muuttaa suojelualuekiinteistöksi aluetta koskevan säädöksen valmistuttua. Esisuojelukiinteistöjen muodostaminen helpottaa säädösvalmistelua, hoidon ja käytön suunnittelua sekä alueen hoitoa.

Kaksi kolmannelta lakisääteisistä hoito- ja käyttösuunnitelmista voimassa

Lainsäädännön edellyttämiä hoito- ja käyttösuunnitelmia laaditaan perustetuille kansallispuistoille, erämaa-alueille, valtion retkeilyalueille sekä eräille muille luonnonsuojelualueille. Yhteensä tällaisia suunnitelmia tulee laatia noin 90 ja niistä on laadittu noin 60. Muille Natura-alueille hoito- ja käyttösuunnitelmia laaditaan tarvittaessa, tarve on määritelty maakunnallisissa Natura yleissuunnitelmissa. Pääosalle suojelualueista suunnitelman laatii Metsähallituksen luontopalvelut.

Runkosuunnitelmia tai uudempia hoito- ja käyttösuunnitelmia on laadittu vuodesta 1974 lähtien kaikkiaan noin 140 suojelualueelle. Suunnitelma on laadittu ainakin kerran lähes kaikille kansallispuistoille ja valtion retkeilyalueille. Kansallispuistojen suunnitelmien keski-ikä oli vuoden 2006 alussa noin kymmenen vuotta ja retkeilyalueiden alle kaksi vuotta. Vanhimmat kansallispuistojen runkosuunnitelmat ovat jo yli 20 vuotta vanhoja, mutta osa niistä on jo uudelleen työn alla (ks. taulukko 25). Vuoden 2006 lopulla vahvistettuja ja voimassa olevia luonnonsuojelusuunnitelmia oli kuusi. Luonnonsuojelulle on tehty hoito- ja käyttösuunnitelmia silloin, kun alueella on yleisöpalveluita (Karkali, Kevo) tai se on esimerkiksi kansallispuiston välittömässä läheisyydessä (Salamanperä). Vahvistettuja erämaa-

alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmia on kolme, Hammastunturi, Kemihaara ja Pöyrisjärvi.

Metsähallituksessa valmistui vuosina 2001–2005 kaikkiaan noin 35 hoito- ja käyttösuunnitelmaa. Vuonna 2006 valmistui 15 hoito- ja käyttösuunnitelmaa, jotka kattoivat 21 Natura-alueita. Suunnittelussa ollaan vähitellen siirtymässä yksittäisten suojelualueiden sijasta laajempien suojelualuekokonaisuuksien suunnitteluun. Pieniä Natura-alueita ei ole mielekästä tarkastella irrallisina saarekkeina, vaan niiden hoitoa ja käyttöä suunnitellaan mieluummin osana lähialueen ekologista verkostoa ja maankäytön kokonaisuutta.

Suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma laaditaan Metsähallituksessa yhtenäisen ohjeistuksen mukaisesti. Suunnitelmassa määritellään ennallistamis- ja luonnonhoitotoimenpiteiden tarve ja tavoitteet, virkistyskäytön määrän ja sen kasvun tavoitteet ja reunaehdot sekä virkistyskäytön vaikutuksille hyväksyttävät rajat ja mittarit. Alueen käyttöä ohjataan määrittelemällä sille vyöhykejako sekä suunnittelemalla reitit ja palveluvarustus siten, että virkistyskäytön vaikutus suojelutarvoihin on mahdollisimman vähäinen. Vyöhykkeistys sisältää myös hoito- ja käyttösuunnitelman pohjalta annettavassa järjestyssäännössä määritellyt liikkumisrajoitusosat.

Järjestyssääntö on tähän mennessä laadittu 35 luonnonsuojelualueelle, pääasiassa luonnon- ja kansallispuistoille. Kansallispuistoille järjestyssääntö on lakisääteinen. Luonnonpuistoissa liikkumisen ja soidensuojelualueilla (Etelä-Suomessa, missä paikallisilla ei ole vapaata metsästysoikeutta) metsästyksen salliminen vaatii järjestyssäännön laatimisen. Vuosina 2000–2005 järjestyssääntö annettiin vain neljälle alueelle: Saaristomeren, Koloveden ja Syötteen kansallispuistoille sekä Koivusalon luonnonpuistolle.

Kansallispuistoista noin 60 %:lla on voimassa oleva järjestyssääntö. Järjestyssääntö puuttuu Etelä-Suomessa kymmeneltä, Pohjanmaalla yhdeltä (Perämeri) ja Lapissa kahdelta (uudelleen perustetut Pallas-Ylläs ja Pyhä-Luosto) kansallispuistolta. Lisäksi moni voimassa oleva järjestyssääntö on vanhentunut, keski-ikä on noin 17 vuotta. Uudet järjestyssäännöt pyritään laatimaan mahdollisuuksien mukaan hoito- ja käyttösuunnitelman yhteydessä. Kaikki tarvittavat järjestyssäännöt on tarkoitus laatia ja saattaa ajan tasalle vuoteen 2010 mennessä.

Taulukko 25. Kansallispuistojen ja retkeilyalueiden hoito- ja käyttösuunnitelmat vuoden 2006 alussa. Lähde: Metsähallitus.

Kansallispuisto	Perustamis- vuosi*	Suunnitelman valmistumisvuosi**	Suunnitelman ikä	Suunnitelma työn alla
Helvetinjärvi	1982	1986, 2002	4	
Hiidenportti	1982	1988	18	x
Isojärvi	1982	1984	22	x
Itäinen Suomenlahti	1982	1987	19	
Kauhaneva–Pohjankangas	1982	1985	21	
Koli	1991	2005	1	
Kolovesi	1990	1993	13	x
Kurjenrahka	1998	2005	1	
Lauhanvuori	1982	1985	21	
Leivonmäki	2003	2004	2	(x)
Lemmenjoki	1956	1988	18	x
Liesjärvi	1956	1985	21	x
Linnansaari	1956	1991	15	x
Nuukio	1994	2006	0	
Oulanka	1956	2003	3	
Pallas–Yllästunturi	1938 (2005)	1998, (2006)	0	(x)
Patvinsuo	1982	1998	8	
Perämeri	1991	1993	13	x
Petkeljärvi	1956	1997	9	x
Puurijärvi ja Isosuo	1993	1995	11	
Pyhähäkki	1956	1984	22	
Pyhä-Luosto	1938 (2005)	1986, (2006)	0	(x)
Päijänne	1993	1996	10	
Repovesi	2003	2004	2	
Riisitunturi	1982	1987	19	x
Rokua	1956	1978	28	x
Saaristomeri	1983	1999	7	
Salamajärvi	1982	1985, 2006	0	
Seitseminen	1982	1995	11	x
Syöte	2000	2005	1	
Tammisaaren saaristo	1989	1991	15	
Tiilikajärvi	1982	1998	8	
Torransuo	1990			x
Urho Kekkonen	1983	2001	5	
Valkmusa	1996	2002	4	
keskiarvo 10				
Retkeilyalue	Perustamis- vuosi*	Suunnitelman valmistumisvuosi	Suunnitelman ikä	Suunnitelma työn alla
Evo	1994	2004	2	
Hossa	1979	2005	1	
Iso-Syöte	1985	2004	2	
Kylmäluoma	1979	1992, 2004	2	
Oulujärvi	1993	2004	2	
Ruunaa	1987	2002	2	
Teijo	1991	1992, 2004	2	
keskiarvo <2				

* Pallas–Yllästunturin kansallispuisto perustettiin alun perin Pallas–Ounastunturin kansallispuistona ja Pyhä-Luosto Pyhäntunturin kansallispuistona vuonna 1938. Molemmat perustettiin uusina huomattavien laajennuksin 2005.

** Valmistumisvuodella 2006 merkittyjen suunnitelmien on arvioitu valmistuvan sen aikana. Leivonmäen kansallispuistolla on väliaikainen suunnitelma.

Hoito- ja käyttösuunnitelmat ohjaavat ensisijaisesti Metsähallituksen luontopalvelujen omaa toimintaa. On kuitenkin ensiarvoisen tärkeää saada suojelualueiden hoidolle paikallisten toimijoiden sekä maakunnallisten ja valtakunnallisten sidosryhmien hyväksyntä ja tuki. Jokaisen suunnitteluhankkeen yhteydessä järjestetään sidosryhmille ja kansalaisille mahdollisuus antaa palautetta erityisesti sellaisista alueiden hoitoon ja käyttöön liittyvistä linjauksista, jotka vaikuttavat suoraan esimerkiksi paikalliseen toimeentuloon. Osallistamistilaisuuksia järjestetään yleensä hankkeiden alussa ja lopussa, kansallispuisto- ja erämaahankkeissa useita muitakin.

Suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa kiinnitetään huomiota ratkaisujen vaikutusten arviointiin, erityisesti suhteessa Natura-arvoihin (direktiivilajit ja -luontotyytit) ja saamelaiskulttuuriin. Saamelaisten kotiseutualueella kaikki suunnitelmat käännetään saamen kielelle ja niihin liitetään Saamelaiskäräjien arvio vaikutuksista saamelaiskulttuuriin. Saamelaiskäräjillä on parhaillaan arvioitavana neljän erämaa-alueen suunnitelmat (Käsivarsi, Kaldoaivi, Tarvantovaara ja Vätsäri).

Noin puolet alueiden hallintaan lukeutuvas- ta luontopalvelujen työpanoksesta menee suojelualueiden hoidon ja käytön suunnitteluun. Vuonna 2005 työpanos oli noin 13 htv. Tarkkaa hankekohtaista seurantaa ei ole tehty. Erilaisten alueiden vertaaminen keskenään on osin myös hankalaa, sillä kunkin kohteen vaatima suunnittelupanos riippuu paljon sen luonteesta ja nykyisestä käytöstä. Esimerkiksi metsästyksen liittyvät ratkaisut vaativat usein pitkällistä valmistelua yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

Tulevina vuosina suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelua tehostetaan. Prosessimainen työ mahdollistaa selkeämmän työnjaon ja vaihteisuuden sekä valtakunnallisten asiantuntijoiden käytön. Suunnittelua tukevaa tiedonhallintaa kehitetään edelleen. Merisuojelualueiden suunnitteluun ja hoitoon on rakenteilla eräänlainen suunnittelun ja hoidon työkalupakki. Itämeren suojelukomission piirissä on koottu 2004–2005 ensimmäinen suunnitteluohjeisto (*HELCOM BSPA Planning and Management: Guidelines and tools*), jossa on hyödynnetty laajasti kirjallisuutta ja muualla maailmassa kertyneitä kokemuksia.

Maankäytön ohjausta suojelualueiden ja -arvojen eduksi

Luontopalvelut pyrkivät vähentämään suojelualueisiin niiden ulkopuolelta kohdistuvia haitallisia vaikutuksia mm. osallistamalla kaavoitukseen ja muuhun maankäytön suunnitteluun, ottamalla kantaa maan- ja vesienkäyttöhankkeisiin, ohjaamalla maankäyttöä sopimus- ja lupajärjestelyin sekä pitämällä tiiviisti yhteyttä suojelualueen ympäristössä toimivien tahojen kanssa sekä tekemällä yhteistyötä Metsähallituksen liiketoimintojen, metsätalouden ja Laatumaan kanssa.

Luontopalvelut osallistuu maakuntakaavojen valmistelutyöryhmiin ja antaa lausuntoja maakunta- ja yleiskaavoista. Vuosina 2000–2005 on ollut meneillään parikymmentä maakuntakaavahanketta ja useita kymmeniä kunnallisia yleiskaavahankkeita, joihin Metsähallitus on ottanut kantaa. Saimaannorpan elinalueella on myös osallistuttu useaan rantakaavaprosessiin. Osallistamalla kaavoitukseen päästään vaikuttamaan suojelun ja virkistyspalveluiden kannalta merkittäviin ratkaisuihin suojelualueiden läheisyydessä.

Osallistuminen valtionmaiden luonnonvarasuunnitteluun on myös eräänlaista suojelualueiden edunvalvontaa. Kainuun ja Länsi-Suomen tarkistettut uusimuotoiset luonnonvarasuunnitelmat valmistuivat 2004. Uusissa suunnitelmissa suojelualueiden tueksi on kehitetty yhteistyössä Metsätalouden ja muiden toimijoiden kanssa edelleen talousmetsien ekologista verkostoa ja virkistyskäytön edellytyksiä. Kainuussa ekologista verkostoa laajennettiin 3 800 ja Länsi-Suomessa 9 000 hehtaaria jättämällä metsätalousalueen arvokkaita luonto- ja virkistyskohteita hakkuiden ulkopuolelle.

Länsi-, Itä- ja Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmat julkaistiin 2006. Ekologinen verkosto kattaa nyt lähes puolet Metsähallituksen Lapin maa-alasta ja kaksi kolmasosaa koko maakunnan pinta-alasta. Metsähallituksen toiminnassa painotetaan virkistyskäytön ja matkailun tavoitteita aiempaa enemmän, muun muassa määrittelemällä matkailun painopistealueet ja laajentamalla maisema- ja virkistyskäyttöpainotteisten alueiden verkostoa.

Suurin osa alueiden hallinnan edunvalvontatyöstä on ympäristövaikutusten arviointia, naapurien kuulemista, katselmuksia ja toimituksia. Usein edunvalvonnassa on kysymys yksittäisistä

valtion maa- ja vesialueisiin kohdistuvista käytötarpeista, jotka voivat vaikuttaa suojelualueiden luontoarvoihin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi erilaiset tieasiat, rakennushankkeet ja maa-ainesten otto suojelualueiden läheisyydessä. Erityisesti Etelä-Suomessa, missä Metsähallituksen maa-alueet ovat pieniä ja pirstaleisia, edunvalvontatyötä on paljon. Selkeät toimintaperiaatteet, -tavat ja työnjako helpottavat urakkaa.

Suojelualueiden sisällä maankäyttöä ohjataan myös vuokraus- ja käyttö Sopimusten sekä erilaisten lupien avulla. Vuonna 2005 luontopalvelut laati tai uusi 220 maankäyttö- ja vuokraoikeussopimusta. Voimassa olevia sopimuksia oli kaiken kaikkiaan 1 350. Suurin osa niistä koski erilaisia reittejä. Myös metsästys- ja kalastusalueiden vuokrasopimusten hallinta siirtyi eräasioiden myötä vuoden 2005 alusta luontopalveluille.

Kestävyyden ja vaikutusten seuranta järjestelmälliseksi

Vaikuttavuuden seurannan tavoitteena on suojelualueiden hoidon tehokkuuden ja käytön kestävyyden seuranta sekä toiminnan vaikuttavuuden kokonaisarviointi. Kokonaisuuteen kuuluu seurantatiedon koostaminen ja analysointi sekä säännöllinen raportointi. Tehtävä on kokonaisuutena uusi, vaikka seuranta ja raportointi ovat aina kuuluneet luontopalvelujen toimintaan.

Tämä puistojen tila -raportti on ensimmäinen luontopalvelujen toiminnasta laadittu laaja yhteenveto, jossa tarkastellaan toimintaa ja sen vaikutuksia pitkällä aikavälillä. Vaikuttavuuden seurantatietojen kokoaminen ja analysointi edellyttää jatkossa muun muassa mittareiden ja tietojärjestelmien kehittämistä. Lähtökohtana suojelualuekohtaisen tiedon keruulle tulee olla jatkuvasti ylläpidettävien tietojärjestelmien järjestelmällinen hyödyntäminen. Vaikuttavuuden seuranta kehittämällä voidaan myös yhtenäistää eri tarkoituksia palvelevien seurantojen ja raportointien kokonaisuutta.

8.5.2 Luontoa kartoitetaan, ennallistetaan ja hoidetaan

Luonnonsuojelun pitkäjänteisen kehittämisen kannalta on olennaista hallita tiedot elinympäristöjen sijainnista ja tilasta sekä muutoksen suunnasta ja nopeudesta. Luontotyyppien kar-

toituksilla ja lajistoselvityksillä pyritään saamaan kattavaa tietoa erityisesti suojelualueiden luontoarvoista. Luonnonsuojelualueiden luontotyypeistä on tarpeen saada kattavat tiedot, jotta hoito- ja ennallistamistoimet pystytään kohdistamaan niitä kipeimmin tarvitseville alueille. Tietoa tarvitaan myös silloin, kun halutaan suunnata retkeily pois kaikkein herkimmiltä alueilta. Lajistotietoa tarvitaan muun muassa luonnonhoitotoimenpiteiden kohdistamiseksi kustannustehokkaasti.

Suojelualueiden maaluontotyytit pitkälle inventoitu

Luonnonsuojelualueista kerättävä tieto on huomattavasti monipuolisempaa kuin perinteisessä metsänarvioinnissa saadut puustotiedot. Tietoja kerätään muun muassa pensastoista, Natura 2000 -luontotyypeistä ja kohteen geomorfologiasta, kuten harjujen esiintymisestä. Luontopalvelujen keräämä luontotyyppitieto on pohjana Natura 2000 -alueiden luontodirektiiviraportoinnille. Kertyvää tietoa käytetään myös arvioitaessa METSO-ohjelman tuloksia sekä mahdollisten uusien suojelutoimien tarpeellisuutta.

Luontotyyppien inventointi osana METSO-toimintaohjelmaa on merkittävä panostus luonnonsuojelualueiden luontoarvojen peruskartoitukseen. Valtion suojelualueiden kokonaisuus pinta-alasta noin 500 000 hehtaaria eli 14 % sijaitsee METSO-alueella. Suuri osa pinta-alasta, 126 000 hehtaaria (noin 25 %), koostuu perustetuista soidensuojelualueista ja keskittyy Pohjois-Pohjanmaalle. Kansallis- ja luonnonpuistot kattavat noin viidenneksen. Suojeluohjelma-alueita on 167 000 ha eli kolmannes.

Toimintaohjelman tavoitteeksi asetettiin eteläisen Suomen luonnonsuojelualueiden luontotyyppien inventointi vuoden 2006 loppuun mennessä. Työ aloitettiin vuonna 2003. Vuonna 2005 luontopalvelut inventoi kaikkiaan runsaat 200 000 hehtaaria, josta METSO-alueella noin 92 000 ja sen pohjoispuolella 120 000 hehtaaria. METSO-alueen tavoitteesta oli vuoden 2005 loppuun mennessä kartoitettu noin 425 000 hehtaaria, eli 85 %. Inventoinnit tehdään METSO-alueella lähes kokonaan maastotyönä ja ne tallennetaan Metsähallituksen paikkatietojärjestelmään (SutiGis). Inventoinnit valmistuivat 2006.

METSO-alueen ulkopuolella on suojelualueita yli 3,3 miljoonaa hehtaaria. Pääosa niistä,

noin 2,4 miljoonaa hehtaaria inventoitiin vuosina 1995–2000 Ylä-Lapin luontokartoituksessa, joka sisälsi pohjoisimpien kuntien lisäksi muun muassa UKK-puiston sekä Luoston alueen. Inventointeja on tehty METSO-alueen ulkopuolella sen jälkeenkin ja vuoden 2005 loppuun mennessä oli inventoitu kaikkiaan noin 2,8 miljoonaa hehtaaria. Ylä-Lapin luontokartoituksesta neljännes tehtiin maastossa. Muussa METSO-alueen ulkopuolisessa inventoinnissa maastokartoituksen osuus koko työstä on ollut keskimäärin puolet. Kustannussyistä huomattava osa inventoinnista tehdään siis ilmakuvatulkinnalla, mikä aiheuttaa epätarkkuutta inventointien tuloksissa. Tavoitteena on, että METSO-alueen ulkopuoliset inventoinnit saadaan valmiiksi vuonna 2012. Yhteenveto koko maan vuoden 2005 loppuun mennessä toteutetuista inventoinneista suojelualueilla on taulukossa 7 (s. 70).

Luontopalvelut osallistuu myös yksityismaiden suojelualueiden luontotyyppi-inventointiin, jonka tavoite oli 50 000 hehtaaria vuoden 2006 loppuun mennessä. Tästä tavoitteesta oli vuoden 2005 loppuun mennessä tallennettu 19 000 ha eli noin 38 %. Tiedot tallennetaan erilliseen, mutta Metsähallituksen omaan järjestelmään perustuvaan paikkatietojärjestelmään (YSAGis).

Perustiedon keruun kokonaiskustannukset METSO-alueella ovat olleet vuosien 2003–2005 toteutumien perusteella laskettuna noin 4,3 miljoonaa euroa (taulukko 26). Työ on rahoitettu pääosin budjettirahoituksella. Merkittävä lisä, noin 150 000 euroa, on saatu EU:n Life-rahoituksesta. Yksikkökustannus luontopalvelujen suojelualueilla on ollut noin 10 euroa hehtaarilta. Yksityisten suojelualueiden perustiedon keruun kustannukset vuosien 2004–2005 toteutumien perusteella laskettuna ovat noin 55 euroa hehta-

Luontokartoitusta maastossa. METSO-toimintaohjelmassa luontotyyppiä kartoitettiin suojelualueilla vuoden 2006 loppuun mennessä kaikkiaan yli 500 000 hehtaaria. Kuva: Anneli Suikki.

rilta. Luontopalvelujen luontotyyppikartoituksen kokonaistyöpanos METSO-alueella on vuoden 2005 loppuun mennessä ollut lähes 100 htv.

Merialueen luontotyyppien inventointi käynnissä

Luontopalvelut aloitti oman merialueiden inventointiohjelman (MERLIN) toteutuksen vuonna 2003 osana VELMU-hanketta. Nämä merialueiden vedenalaisen luonnon inventoinnit ovat monella tapaa urauurtavia. Sekä menetelmät että niiden käyttöön tarvittavien henkilöresurssien löytäminen ovat vaatineet innovatiivisuutta ja laajaa verkottumista yhteistyötahojen kanssa.

Merialueiden inventointi on mahdollista vain kesäaikaan suotuisalla säällä. Merenalaisia kartoitusmenetelmiä testattiin vuonna 2004 pilottialueella Saaristomerellä. Tietolaatikossa 19 esitellään alueella toteutetun SAVELIN-hankkeen työtä.

Taulukko 26. Valtion suojelualueiden perustiedon keruun toteutuneet kustannukset ja hehtaarit sekä henkilöstön työpanos METSO-alueella. Lähde: Metsähallitus.

Vuosi	YM-rahoitus 1000 euroa	EU-Life-rahoitus 1000 euroa	Muu rahoitus 1000 euroa	Yhteensä 1000 euroa	Yhteensä hehtaarit	Yhteensä htv
2003	1 508	63	8	1 579	186 773	32
2004	1 413	69	38	1 519	126 185	35
2005	1 186	16	31	1 233	111 791	29
Yhteensä	4 106	148	77	4 331	424 749	96

Saaristomerellä on kehitetty vedenalaisen luonnon kartoitusmenetelmiä

Metsähallituksen SAVELIN-projekti on Saaristomeren alueella ympäristöministeriön tutkimus- ja kehittämisrahoituksella vuosina 2004–2006 toteutettu hanke, joka toimi osana VELMU-inventointiohjelmaa. Hankkeen päätavoitteena on kehittää vedenalaisen luonnon kartoituksen menetelmiä, joita voidaan käyttää VELMU- ja MERLIN-ohjelmissa kaikilla inventointialueilla. Projektin lopputuotteisiin kuuluu inventointiohjeiden laatiminen Metsähallituksen sekä VELMU-ohjelman käyttöön. Projekti on tehnyt myös tiivistä yhteistyötä muiden VELMU-ohjelman toimijoiden kanssa ja osallistunut aktiivisesti projektien väliseen tiedonvaihtoon.

SAVELIN-projektissa on kehitetty inventointimenetelmiä, joilla saadaan elinympäristötieto laajemmilta merialueilta sekä esiintymätietoja tietyistä videokuvauksin havaittavista lajeista (esim. rakkolevä, meriajokas, hapsivita, ahvenvita). Pienemmiltä alueilta saadaan tarkempaa lajistotietoa sukellusmenetelmillä ja näytteenotolla. Projektissa on keskitytty pääasiassa luontotyyppien kartoittamiseen eli kiinni kasvavien putkilokasvien sekä levien ja pohjatyypin määrittämiseen.

Videokuvaus

Vedenalaista videokuvasta tehdään veneestä vesitiiviillä kameralla, joka on yhdistetty kaapelilla veneessä olevaan videokameraan. SAVELIN-projektissa käytössä olleella kameralla voi kuvata noin 25 metrin syvyyteen, syvemmät kuvaukset vaatisivat pidemmän kaapelin sekä lisävalaistuslähteen. Kuvauksissa hyödynnetään veneen GPS-laitteita siten, että videonauha voidaan paikantaa.

Kuva: Metsähallitus.

Kuva: Metsähallitus.

Saaristomerellä on käytetty kuvausmenetelmänä ns. ”drop-video” menetelmää, jossa kameralla kuvataan tietyllä pisteellä määrätyn ajan (30–60 s). Videokuvauspisteiden valinnassa käytetään paikkatietoon perustuvaa ruudukkoa, jonka solukoot riippuvat veden syvyydestä. Matalissa vesissä (<10 m) käytetään 50 metrin ruudukkoa ja syvemmissä vesissä (>10 m) 150 metrin ruudukkoa. Videomenetelmällä on kartoitettu noin 30 km² Metsähallituksen merialuetta vuosina 2005 ja 2006.

Sukellusinventoinnit ja valokuvaus

Sukellusinventoinnit ovat välttämätön osa luontotyyppien ja lajien meri-inventointeja. Vain niiden avulla saadaan riittävän tarkkaa inventointitietoa muiden karkeampien menetelmien, kuten ilma-kuva- ja kaikukartoitusmenetelmien tai vedenalaisen videokuvauksen varmentamiseen. Jokaisella sukelluksella pyritään myös valokuvaamaan sekä lajeja että luontotyyppejä.

Lajistotietojen keruu

Monia lajeja ei pienen koon tai vaikeasti havaittavien lajituntomerkkien takia voi määrittää sukellusten yhteydessä ja videoinventoinneissa havaittavia lajeja on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vaikea tunnistaa. Tämän vuoksi SAVELIN-projektissa kerättiin sukellusten yhteydessä myös lajinäytteitä. Lajitiedot palvelevat inventointien vertailuaineistona ja niitä voidaan hyödyntää myös tutkimuksessa. Lajinäytteet kuivataan ja säilytetään herbaariossa.

Saaristomerellä inventoitiin vuonna 2005 yhteensä 1 700 hehtaaria. Saaristomeren kartoitusta jatkettiin vuonna 2006 ja samalla aloitettiin Merenkurkun alueen inventointi. Seuraavina vuosina kartoitukset aloitetaan asteittain myös Perämerellä ja Suomenlahdella (kuva 6). Alustava tavoite on kartoittaa kullakin toiminta-alueella noin 10 000–15 000 hehtaaria vuosittain. Tavoitteiden toteutuminen on paljon kiinni vallitsevista olosuhteista ja käytettävissä olevista voimavaroista. Inventointiohjelma jatkuu vuoteen 2014.

VELMU:n tuottamien tietojen avulla luonnonvarojen hyödyntämistä ja luonnonsuojelua voidaan suunnitella merialueella entistä paremmin. Monimuotoinen meriluonto antaa edellytyksiä rannikko- ja saaristoalueiden elinkeinojen jatkumiselle ja kehittymiselle. Hankkeen tuloksia hyödynnetään EU:n rannikkoalueiden yhdenmetyksen käytön ja hoidon suunnittelussa sekä ympäristövaikutusten arvioinneissa. Tietoa arvokkaista luontoalueista tarvitaan myös öljy- ja kemikaalionnettomuuksien torjunnassa ja puhdistuksessa.

Soita ja metsiä ennallistetaan METSO- ja EU-rahoituksella

Metsähallitus on kehittänyt yhdessä Suomen ympäristökeskuksen kanssa soiden ja metsien ennallistamista luonnonsuojelualueilla jo vuosikymmenen ajan. Erityisesti metsien ennallistamismenetelmiä on kehitetty määrätietoisesti ja suojelualueiden ennallistamisen suunnittelua yhtenäistetty. Myös seuranta on käynnistetty ekologisten vaikutusten arvioimiseksi.

Ennallistaminen pohjautuu aluekokonaisuuksina tehtäviin suunnitelmiin, joita on laadittu vuosina 2000–2005 noin 220. Menetelmistä ja ennallistamisen tavoitteista kerrotaan tarkemmin tietolaatikossa 15 (s. 148).

METSO-toimintaohjelma on mahdollistanut luonnonsuojelualueilla laajamittaiset ennallistamistoimet. Metsähallituksen tavoitteena on ollut

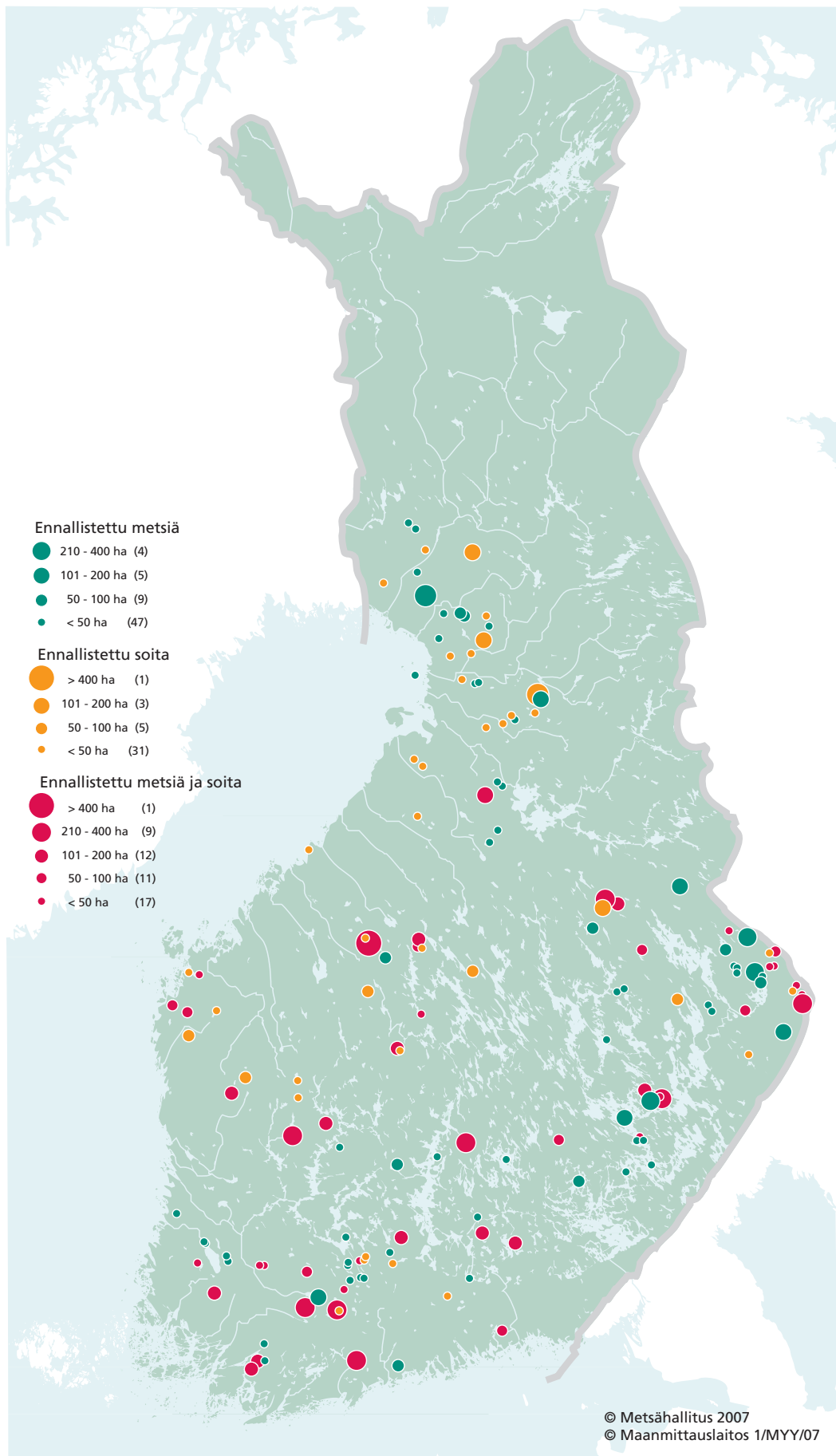
ennallistaa METSO-rahoituksen turvin vuosina 2003–2006 yhteensä noin 10 000 ha soita ja metsiä Etelä-Suomessa, Oulun läänin länsiosassa ja Lapin läänin lounaisosassa. Kaiken kaikkiaan vuoden 2005 loppuun mennessä METSO-alueella oli ennallistettu lähes 11 000 hehtaaria metsiä ja soita ja METSO-ohjelmaa ennen ja sen ulkopuolella tehdyt ennallistamistoimet huomioiden lähes 20 000 hehtaaria (taulukko 27).

Ojitettuja soita oli ennallistettu vuoden 2005 loppuun mennessä yhteensä noin 4 800 hehtaaria Etelä-Suomesta aina Keski-Lappiin saakka (ks. kuva 53). Eniten soita ennallistettiin Länsi-Suomessa. Metsiä Metsähallitus oli ennallistanut METSO-rahoituksella lähinnä Etelä- ja Keski-Suomen suojelualueilla, vuoden 2005 loppuun mennessä työtä oli tehty vajaan 6 000 hehtaarin alalla. Ennallistamistoimista 64 prosenttia kohdistui Natura luontotyypeiksi luokitelluille suotai metsäkuvioille.

Luonnonsuojelualueiden ennallistamisen ja muun luonnonhoidon (sisältää mm. puustoisten perinnebiotooppien ja lehtojen hoidon) toteutuneet kustannukset vuosina 2003–2005 on esitetty taulukoissa 28 ja 29. Kokonaiskustannukset olivat yhteensä 8,9 miljoonaa euroa ja työllisyysvaikutus kaikkiaan 157 henkilötyövuotta, josta metsureiden osuus oli 64 henkilötyövuotta (ja muun metsätalouden henkilöstön työpanosta noin 3 htv). Ympäristöministeriön budjettirahoitusta oli 5,8 miljoonaa euroa.

Metsien ja soiden ennallistamistyötä on edistetty myös hankkeina, joihin on saatu EU:n Life Luonto -rahoitusta. Tulosten etupainotteisuus on erityisesti hankkeiden ansiota. Vuonna 2005 oli käynnissä kaikkiaan viisi Life Luonto -hanketta, joiden vetovastuu oli luontopalveluilla. Tämän lisäksi luontopalvelut oli mukana kumppanina viidessä muussa Life Luonto -hankkeessa, joissa tehtiin ennallistamistöitä. EU:n Life Luonto -rahoituksen osuus oli näissä hankkeissa yhteensä yli neljä miljoonaa euroa koko hankkeiden toiminta-ajalle (noin miljoona euroa vuodessa).⁶

⁶ Laajin käynnissä olevista ennallistamishankkeista on ”Boreaalisten metsien ja puustoisten soiden ennallistaminen” -hanke (Metsä-Life). Myös hankkeissa ”Luonnonmetsät ja suot Koillismaan ja Kainuun vihreällä vyöhykkeellä” (Vihreä Vyöhyke -Life) ja ”Suomen eteläisimpien aapasuoerämaiden suojelu Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa” (Suometsäerämaa-Life) ennallistetaan metsiä ja soita. Lisäksi vuonna 2005 käynnistyneessä ”Dyynien ja kosteikoiden ennallistaminen Vattajan harjoitus- ja ampuma-alueella” (Vattajan dyyni -Life) -hankkeessa ennallistetaan dyynejä ja kosteikkoja.

Kuva 53. Metsien ja soiden ennallistaminen METSO-kohteilla vuosina 2003–2005. Lähde: Metsähallitus.

Taulukko 27. Ennallistaminen suojelualueilla vuosina 2003–2006 koko maassa, metsissä ja soilla sekä METSO-alueen osuus (ha). Lähde: Metsähallitus.

KOKO MAA							
Toimenpide	<2003 (Entry)	2003	2004	2005	Yhteensä	2006	Yhteensä
Pienaukutus	217	511	1 043	1 457	3 228	926	4 154
Lahopuun lisäys	554	526	1 173	1 187	3 440	1 529	4 969
Poltto	321	118	28	144	611	269	880
Metsien ennallistaminen	1 092	1 155	2 244	2 788	7 280	2 724	10 003
Soiden ennallistaminen	7 161	1 551	2 090	1 799	12 601	1 247	13 848
Yhteensä	8 253	2 706	4 334	4 587	19 880	3 971	23 851
METSO-ALUE							
Toimenpide		2003	2004	2005	Yhteensä	2006	Yhteensä
Pienaukutus		511	1 042	1 438	2 991	893	3 884
Lahopuun lisäys		519	1 167	1 094	2 780	1 346	4 126
Poltto		118	28	119	264	191	456
Metsien ennallistaminen		1 148	2 237	2 650	6 035	2 430	8 466
Soiden ennallistaminen		1 136	2 027	1 640	4 803	1 243	6 046
Yhteensä		2 284	4 265	4 290	10 839	3 673	14 512

Taulukko 28. Ennallistamisen ja muun luonnonhoidon toteutuneet kustannukset jaoteltuna rahoituslähteittäin ja henkilöstön työpanos (henkilötyövuotta) vuosina 2003–2005. * Luontopalvelujen kustannukset sisältävät suunnittelun ja seurannan. ** Metsätalouden kustannukset vain YM:n rahoituksesta. Lähde: Metsähallitus.

Vuosi	YM-rahoitus (1000 euroa)	EU Life-rahoitus (1000 euroa)	Muu rahoitus (1000 euroa)	Yhteensä (1000 euroa)	Yhteensä htv
2003	1 398	279	52	1 730	28
2004	1 439	451	42	1 933	35
2005 luontopalvelut*	2 187	356	82	2 624	27
2005 metsätalous**	789	0	0	789	17
Yhteensä	5 813	1 086	176	7 075	107

Taulukko 29. Metsähallituksen metsätalouden ennallistamisen ja muun luonnonhoidon toteutuneet kustannukset ja henkilöstön työpanos (henkilötyövuotta) METSO-alueella vuosina 2003–2004. Lähde: Metsähallitus.

Vuosi	Metsurit (1000 euroa)	Toimihenkilöt (1000 euroa)	Muut kulut (1000 euroa)	Yhteensä (1000 euroa)	Yhteensä htv
2003	582	37	130	749	17
2004	1 048	60	47	1 155	33
Yhteensä	1 629	97	177	1 904	50

Lehmiä rantalaitumella, Laajalahden luonnonsuojelualue. Laajalahti on pääkaupunkiseudun parhaita lintuvesiä. Se on tärkeä runsaalle pesimälinnustolle sekä alueella muuttomatkoillaan levähtäville tuhansille linnuille. Alueeseen kuuluu laaja ruovikkoalue sekä rantalehtoja ja -niittyjä. Maisemaa hoidetaan laiduntamalla niittyjä. Kuva: Jari Kostet.

Umpeutuvat elinympäristöt ja vieraat lajit vaativat toimenpiteitä

Arvokkaita perinnemaisemia, kuten kaskimetsiä, ketoja ja lehdesniittyjä on Metsähallituksen hallinnassa suojelu- ja ohjelma-alueilla noin 3 400 hehtaaria. Näistä vain osaa pystytään hoitamaan jatkuvasti. Perinnemaisemien luonnonhoito on tärkeää uhanalaisen lajiston kannalta, sillä perinne- ja muut kulttuuriympäristöt ovat toiseksi yleisin uhanalaisten lajien elinympäristö. Kaskeamisen tuottamat maisemat ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta aivan erityisiä kohteita. Luontopalvelut vaalii kaskeamisen luomaa maisemaa Telkkämäen luonnonsuojelualueen perinnetilalla ja Linnansaaren kansallispuistossa ja Metsäntutkimuslaitos Kolin kansallispuistossa.

Luontopalvelut vastaa kymmenesosasta kaikista Suomen hoidetuista perinnebiotoopeista. Puustoisia ja avoimia perinneympäristöjä hoidettiin vuonna 2005 kaikkiaan vajaat 1 400 hehtaaria, joista merkittävä osa sijaitsi Lounais-Suomessa. Reilut puolet alasta eli noin 750 hehtaaria on puustoisia luontotyyppisiä, joita hoidettiin pääosin METSO-rahoituksella.

Perinnebiotooppien hoidolla on luontopalveluissa pitkät perinteet ja vankka osaaminen. Hoidettavien perinnebiotooppien määrää tulee kuitenkin edelleen lisätä. Luontopalvelujen tarkoituksena on saada puustoisia perinnebiotooppeja hoidettavaksi noin 900 hehtaaria vuoteen 2012 mennessä. Tätä varten laaditaan muiden toimijoiden kanssa perinnebiotooppien hoito-ohjelma. Metsähallitus lisää aluksi perinnebiotooppien hoitoa ensisijaisesti EU:n Life Luonto -rahaston sekä METSO-rahoituksen turvin. Luonnonhoitotoimia pyritään toteuttamaan myös yrittäjäyhteistyönä ja maatalouden ympäristötukea hyödyntäen.

Maatalouden ympäristötukijärjestelmässä (2000–2006) monimuotoisuuden suojelua ja hoitoa edistävät muun muassa perustoimenpiteisiin sisältyvä luonnon monimuotoisuuden ja maiseman ylläpito sekä erityistukisopimusten kohteena olevat perinnebiotooppien hoito ja maiseman kehittäminen sekä alkuperäisrotujen kasvattaminen. Luontopalveluilla on voimassa noin 80 hoitosopimusta yksityisten viljelijöiden ja karjanomistajien kanssa. Perinnebiotooppeja hoitaa useampi alkuperäisrotuihin kuuluva nautakarja ja lammaslauuma.

Lintuvesirannat ja pienvedet voivat kasvaa nopeasti umpeen ilman kunnostusta. Lintukosteikkoja kunnostetaan voimavarojen salliessa lintuvesiohjelman alueista laaditun kiireellisyysjärjestyksen mukaisesti. Samalla ylläpidetään saavutettuja tuloksia ja seurataan kunnostustoimien vaikutuksia. Luontopalvelut on kunnostanut lintuvesiä 2000-luvulla pääosin osana Natura-alueille kohdistuvia EU Life -hankkeita arviolta hiukan toistasataa hehtaaria.

Myös lähteitä, puroja ja koskia on kunnostettu jonkin verran. Purokunnostusten vaikutuksia taimenkantoihin, veden laatuun, pohjaeläimiin ja kasvillisuuteen seurataan yhteistyössä Helsingin yliopiston Lammin biologisen aseman kanssa. Evolla palautetaan kalantutkimusaseman hallinnassa olevia vesiä lähemmäs luonnontilaa, ja parannetaan siten myös ympäristötutkimuksen mahdollisuuksia alueella.

Suomen luontoon on istutettu tai levinnyt vierasperäisiä lajeja, jotka voivat uhata alkuperäislajistoa. Niitä tarkasteltiin lähemmin luvussa 7.1.3. Kasveista kootaan vieraslajitietoja suojelualueiden luontotyyppi-inventoinnin yhteydessä. Merenrantadyneillä viihtyvä kurtturuusu on esimerkki lajista, joka valtaa helposti tilaa pieniltä ja harvinaisilta rantakasveilta. Sen kasvustoja on hävitetty rannoilta muun muassa Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa. Minkki ja supikoira ovat puolestaan esimerkkejä pienpetolajeista, jotka ovat osoittautuneet erityisesti saaristossa hyvin vahingollisiksi maassa pesivälle linnustolle. Metsähallitus on järjestänyt viime vuosina yhteistyössä paikallisten luonto- ja eräharrastajien kanssa sekä Saaristomeren että Merenkurkun alueella minkkien ja supikoirien poistoja, joilla on ollut suotuisia vaikutuksia saariston pesivään linnustoon (tietolaatikko 20).

Uhanalaiset lajit tarvitsevat erityistä suojelua

Lajiston suojelun lähtökohta on elinympäristöjen suojelu ja erityisesti uhanalaisille lajeille tärkeiden luontotyyppien hoito. Elinympäristöjen suojelua ja hoitoa täydentävät lajikohtaiset suojelutoimet, jotka painottuvat erityisesti suojeltaviin ja luontodirektiivin lajeihin. Tietoa toimenpiteiden suunnitteluun saadaan tekemällä lajistonselvityksiä ja yksittäisten lajien esiintymäselvityksiä.

Metsähallituksen mailla, erityisesti suojelualueilla mutta myös talousmetsissä, on merkittävä osa Suomen uhanalaisten eliöiden esiintymistä. Viime vuosina luontopalveluiden toiminta lajisuojelussa on painottunut vastuulajien seurantaan ja suojeluun, esiintymätiedon kokoamiseen, talousmetsien lajikohteiden suojeluun ja pääosin hankerahoituksella tehtyihin lajistonselvityksiin. Luontopalvelut toimii suojelutyössä jatkuvasti tiiviissä yhteistyössä ympäristöhallinnon eliötöryhmien ja tutkimuslaitosten kanssa.

Luontopalvelut vastaa useiden uhanalaisten lajien valtakunnallisen suojelun edistämisestä ja seurannan järjestämisestä. Vuonna 2005 Metsähallituksen valtakunnallisella vastuulla oli 19 putkilokasvilajia sekä neljä lintu- ja kaksi nisäkäslajia. Merkittävimpiä lajeja olivat maakotka ja eräät muut petolinnut sekä valkoselkätikka ja saimaannorppa. Näiden lajien suojeluun ja seurantaan käytettiin paljon voimavaroja, lähes kolmannes lajisuojelun rahoituksesta ja reilu viides osuus työpanoksesta. Kaikkiaan lajien suojelutoimia tehtiin luontopalveluissa vuonna 2005 lähes 30 henkilötyövuotta. Vapaaehtoisten työntekijöiden lukumäärä lisääntyi lajiseurannoissa vuonna 2005, mutta työpanoksen kokonaismäärä pysyi vuoden 2004 tasolla. Vapaaehtoistyön merkitys joidenkin lajien kuten maakotkan ja saimaannorpan seurannassa on erittäin suuri.

Metsähallitus on panostanut viime vuosien aikana merkittävästi uhanalaisten ja muiden suojelutarpeessa olevien lajien esiintymätiedon kokoamiseen. Tiedot Metsähallituksen mailla olevista esiintymistä on tallennettu ympäristöhallinnon Hertta Eliölajit -tietojärjestelmään ja siellä jo olevan tiedon laatua on parannettu. Vuosittain järjestelmään on tallennettu tuhansia uusia esiintymiä, esimerkiksi vuonna 2005 yli 7 000 uutta paikkaa, mikä kattoi yli puolet tietojärjestelmän tietojen lisäyksestä. Noin 60 % kaikista tallennetuista Metsähallituksen maiden tiedoista on alle 10 vuotta vanhoja. Tietojen kattavuuden ja ajan tasaisuuden lisääntyessä niiden käyttökelpoisuus esiintymätarkastusten ja suojelutoimenpiteiden suunnittelussa on parantunut huomattavasti. Laadun parantumisen myötä tietoja voidaan käyttää entistä paremmin hyväksi myös suojelutoimenpiteiden toteuttamisessa: luontopalvelut toimittavat uhanalaisten lajien esiintymätiedot Metsähallituksen metsätalouden käyttöön, joka ottaa ne huomioon toiminnassaan. Metsähalli-

Minkin poisto ulkoluodoilta palautti lintukannat Saaristomerellä

Pohjois-Amerikasta kotoisin olevaa minkkiä (*Mustela vison*) alettiin tarhata Euroopassa 1920-luvulla. Suomessa tarhoista karanneet minkit alkoivat lisääntyä luonnossa 1950-luvulla, ja 1970-luvulla ne olivat levinneet jo koko maahan ulkosaaristosta pohjoisimpaan Lappiin.

Minkki on yleispeto, jonka ravinto muodostuu Suomessa pääasiassa kalasta, pikkunisäkkäistä ja linnuista. Keväällä ja kesällä jopa 60–75 % sen ravinnosta on lintuja. Koska minkin epäiltiin vaikuttavan merkittävästi ruokkilintuihin ja mitä luultavimmin myös muihin lintuihin Saaristomerellä, Metsähallitus päätti aloittaa Nauvon Trunsön ulkosaaristossa kokeen, jonka tavoitteena oli hävittää minkki kokonaan tietyiltä alueilta. Kokeilu toteutettiin vuosina 1992–2002. Kuudenkymmenen luodon tutkimusalueella tehdyssä tehopyynnissä poistettiin yhteensä 63 minkkiä syksyn 1992 ja kevään 1993 välisenä aikana. Seuraavana vuonna pyydettiin vielä 12 yksilöä, mutta sen jälkeen minkkiä ei tavattu alueelta enää edes vuosittain.

Trunsön alueella on laskettu lintuja kolmesti pesimäkaudessa keväästä 1993 alkaen ja vertailualueella Dragsfjärdin Vänön alueella vuodesta 1994 alkaen. Tulokset osoittavat, että minkin saalistus on ainakin paikallisesti merkittävä lintukantojen kokoa rajoittava ja linnuston monimuotoisuuteen vaikuttava tekijä ulkosaaristossa, jossa merikotka on käytännössä minkin ainoa

vihollinen. Minkin poisto näytti olevan tehokas tapa vaikuttaa lintujen pesimäkantoihin erityisesti sellaisilla alueilla, missä lintukannat olivat jo alkujaan minkin saalistuksen takia alhaalla.

Yhdyskunnissa pesivät lajit kuten kalalokki ja lapintiira hyötyivät minkin poistosta. Yhdyskunnat puolustautuvat tehokkaasti lentäviä ja päiväaktiivisiä vihollisia vastaan, mutta ne ovat voimattomia yöaktiivisiä petoja vastaan. Minkkien hävittäminen vaikutti myös muihin lajeihin, jotka pesivät mielellään maassa lokki- ja tiirayhdyskuntien yhteydessä. Esimerkiksi tukkasotka, karikukko, pillkasiipi, sinisorsa, tylli ja punajalkaviklo runsastuivat. Myös muutamat muut lajit, kuten ristisorsa, merikihu ja luotokirvinen runsastuivat selvästi minkkien poistamisen jälkeen. Ruokkilinnut, jotka olivat hävinneet 1970-luvun lopulla, palasivat pesimään 1990-luvun puolivälissä. Linnustonsuojelullisesti kiinnostavinta tutkimustuloksissa on linnuston monimuotoisuuden selvä kasvu.

Minkin ja myös tulokaslajina levinneen supikoiran pyyntiä on tehty muillakin suojelualueilla, esimerkiksi Linnansaaren kansallispuistossa, Siikalahden lintujärvellä ja Merenkurkun alueella. Kohteiden pitäminen minkittöminä vaatii vuosittaista pyyntiä.

Lähde: Nordström, M. ym. 2003: Peto pois saaristosta. Linnut 38: 16–19.

Minkki (*Mustela vison*) saaristossa, Saaristomerén kansallispuisto. Kuva: Seppo Keränen.

Saimaannorppa (*Phoca hispida saimensis*), Linnansaaren kansallispuisto. Erittäin uhanalaisen saimaannorpan kanta on vain noin 280 eläintä. Linnansaaren kansallispuiston lisäksi tärkeitä norppa-alueita ovat Koloveden kansallispuisto sekä Pihlajaveden Natura-alue. Puolet poikasista syntyy suojelualueilla ja Metsähallitus vastaa koko kannan seurannasta ja hoidosta. Kuva: Jouni Koskela.

tuksen metsäkuviotjärjestelmään (SutiGis) on tallennettu tietoja erityisesti suojeltavista lajeista yli 1 100:lle ja valtakunnallisesti uhanalaisista lajeista yli 3 400:lle talousmetsien metsäkuviolle.

Herttaan tallennettujen Metsähallituksen mailla olemassa olevien uhanalaisten lajien esiintymien jakautuminen alueittain on koottu kuvaan 54. Vuoden 2005 lopussa järjestelmässä oli noin 2 000 erityisesti suojeltavan lajin ja lähes 12 000 muun uhanalaisen tai luontodirektiivin liitteiden II tai IV lajin esiintymää eli yhteensä noin 14 000 uhanalaisten lajien esiintymää. Vuoden 2006 alusta voimaan tulleen luonnonsuojeluasetuksen mukaiset vastaavat luvut ovat noin 1 700 ja 9 900. Erityisesti suojeltavien lajien lukuun eivät sisälly ns. ”lippulaivalajien” (saimaannorppa, maakotka ja valkoselkätikka) esiintymät, joita on yhteensä reilu tuhat. Näiden ja muiden erityisesti suojeltavien lajien esiintymien jakautuminen alueittain on koottu taulukkoon 30. Tunnetuista esiintymäpaikoista osa on sellaisia, joissa ei enää ole havaittu seurattua lajia. Esimerkiksi Ylä-Lapissa asuttuja tunturihaukan pesäpahtoja tavattiin vuonna 2005 vain kolmanneksessa tunnetuis-

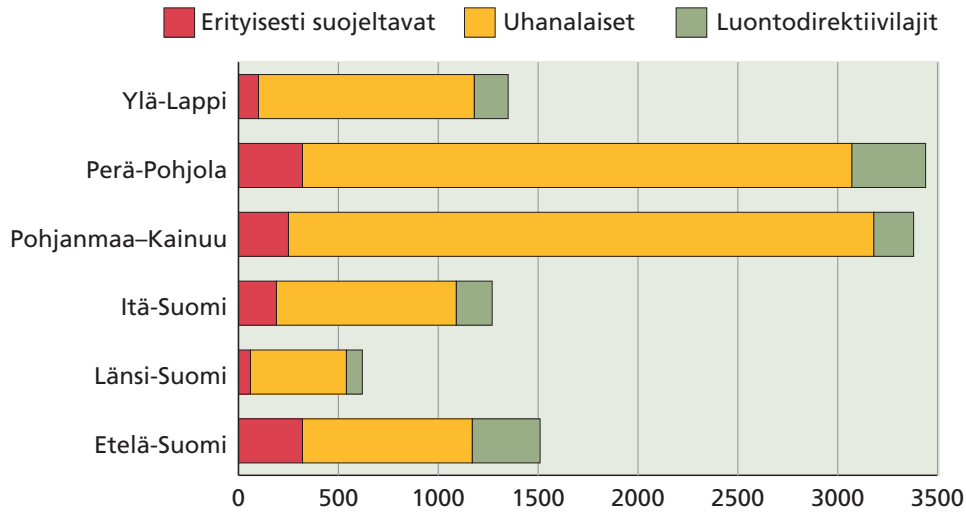
ta ja naalin tunnetuista vanhoista pesäpaikoista yksikään ei ollut enää käytössä. Näiden ääriesimerkkien esiintymäluvut taulukossa kuvaavatkin enemmän tehdyn tarkastustyön määrää.

Kymmenille erityisesti suojeltaville lajeille on laadittu erillinen suojele- tai seurantasuunnitelma, joka ohjaa hoito- ja muita toimenpiteitä. Uhanalaisten kasvien hoito tarkoittaa yleensä elinympäristön hoitoa raivaamalla tai kilpailevia kasveja poistamalla. Uhanalaisten eläinten suojeeluun kuuluu monenlaisia toimenpiteitä. Ne voivat olla esimerkiksi norpan lisääntymistä häiritsevän liikkumisen ja poikaskuolleisuutta aiheuttavan pyynnin rajoittamista, vanhojen valkoselkätikkametsien ylläpitämistä, korvausten maksamista poromiehille maakotkan aiheuttamista porovahingoista, kilpailevien kettujen poistoa naalin elinalueilta tai uhanalaisten perhosten ravintokasvien elinolosuhteiden parantamista paahderinteiden metsiä avaamalla.

Luonnonsuojelualueilla tehdään lajistaselvityksiä ja inventointeja myös muista kuin uhanalaisista lajeista hoito- ja käyttösuunnitelmien sekä hoito- ja ennallistamistoimenpiteiden poh-

jatiedoiksi. Lajistotietoa kootaan eliöryhmittäin myös valtakunnallisia ja alueellisia monimuotoisuuden yleisseurantoja varten. Muun muassa linnustoa on seurattu linjalaskennoin useilla suojelukohteilla. Viime vuosina selvityksiä on voitu rahoittaa vain muutamia kymmeniä vuosittain.

Lajistoinventointeja on tehty pitkälti osana erilaisia EU-hankkeita ulkopuolisella rahoituksella. Yhtenäisten inventointimenetelmien ja tietojärjestelmien puuttumisen vuoksi kertynyt lajitieto ei ole ollut laajemmin hyödynnettävissä.

Kuva 54. Hertta Eliölajit -tietojärjestelmässä vuonna 2005 Metsähallituksen mailla olemassa olevat erityisesti suojeltavien, uhanalaisten ja luontodirektiivin lajien esiintymähavainnot luontopalvelujen vanhan aluejaon mukaan. Lajit, jotka kuuluvat useampaan luokkaan, on huomioitu jaottelussa vain kerran. Luokittelu on uuden luonnonsuojeluasetuksen (2006) mukainen. Lähde: Metsähallitus.

Taulukko 30. Metsähallituksen luontopalvelujen vastuulla olevien erityisesti suojeltavien lajien tarkastetut ja eri tietojärjestelmiin tallennetut esiintymät alueyksiköittäin vuonna 2005. Tunnetuista esiintymäpaikoista osa ei enää ole olemassa tai käytössä. Esiintymät eivät ole verrattavissa keskenään, luvut kuvaavat tehtyä työmäärää. Lähde: Metsähallitus.

Erityisesti suojeltavien lajien esiintymät	Esiintymäyksikkö	Etelä-Suomi	Länsi-Suomi	Itä-Suomi	Pohjanmaa-Kainuu	Perä-pohjola	Ylä-Lappi	Yhteensä
"Lippulaivalajit" yhteensä		17	85	555	68	212	107	1 044
Valkoselkätikka	Reviiri	16	60	102				178
Saimaannorppa	Pesäpaikka			450				450
Maakotka	Reviiri	1	25	3	68	212	107	416
Muut ei Herttaan tallennetut lajit yhteensä		38	1	1	74	351	404	869
Merikotka	Reviiri	38			7	35	6	86
Tunturihaukka	Pesäpahta	0	0	0	0	10	150	160
Muuttohaukka	Reviiri	0	1	1	67	206	26	301
Kiljuhanhi	Reviiri	0	0	0	0	0	0	0
Naali	Pesäpaikka	0	0	0	0	0	201	201
Raakku	Joki/osuus	0	0	0		100	21	121
Herttaan tallennetut lajit yhteensä		465	117	323	512	348	119	1 884
Kaikki yhteensä		520	203	879	654	911	630	3 797

8.5.3 Kulttuuriperintöä vaalitaan

Suojelualueiden hoidossa on alusta asti otettu huomioon alueiden pienimuotoiset kulttuurimaisemat ja muu kulttuuriperintö. Vanhoissa puistoissa kiinnitettiin ensimmäisenä huomiota kausiasumisen jälkiin, kuten poro- ja kalakämpiin. Uudet polut myötäilivät vanhoja kulkureittejä ja vanhat posti- ja porotuvat muuntuivat retkeilijöiden autiotuviksi. Tunnetuimmat näiden vanhojen puistojen maisemista, kuten Pallaksen tunturit ja Oulangan jokiuomat, ovat vakiintuneet kansallismaisemiksi.

Metsähallituksen rooli kulttuuriperinnön hoitajana kasvamassa

Kulttuuriperinnön hoitoon käytetyt voimavarat ovat vuosikymmenien ajan olleet varsin niukat. Metsähallituksen rooli kulttuuriperinnön vaalijana on kuitenkin kasvamassa, sillä yhä suurempana valtionmaiden omistajana ja merkittävänä arvokaiden kulttuurikohteiden haltijana Metsähallituksen on löydettävä keinot kansallisen perinnön säilyttämiseen. Vuonna 2003 solmittu yhteistyösopimus Museoviraston kanssa on avainasemassa ratkaisujen löytymisessä, sillä kansallinen kulttuuriympäristöjen suojelun ohjaus on viraston vastuulla.

Kansainvälisessä arvioinnissa vuonna 2004 tuotiin esille tarve kartoittaa suojelualueiden kulttuuriarvoja ja luoda niiden hoidolle strategia. Kulttuurikohteiden kartoitus ja arvottaminen sekä suojelualueilla että muilla Metsähallituksen mailla onkin nähty ensisijaisena tehtävä kulttuuriperinnön säilyttämiseksi. Uudessa organisaatiossa luontopalvelut on nostanut kulttuuriperinnön vaalimisen yhdeksi luonnonsuojelun ydintehdäviksi. Vuoden 2006 alusta luontopalvelujen kulttuuriperintöstrategiaa työstetään kymmenvuotiskaudeksi ja toimintaohjelmaa suunnitellaan lähivuosille. Tavoitteena on tärkeimpien inventointien käynnistäminen ja kulttuuriperinnön entistä kattavampi huomioiminen suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa ja toteutuksessa. Kulttuurikohteet on nähtävä myös entistä enemmän matkailun vetovoimatekijöinä.

Paikalliskulttuurin edellytykset turvataan suojelualueilla

Metsähallituksen vastuulla on turvata saaristolaisen ja saamelaisen kulttuurin säilymisen edellytykset hallinnassaan olevilla alueilla ja luontaiselinkeinojen harjoittamisedellytykset erämaa-alueilla. Paikallisen eräkulttuurin säilymistä tuetaan sallimalla edelleen kuntalaisille metsästys suojelualueilla Pohjois-Suomen kunnissa.

Etelä-Suomen ja Pohjanmaan luontopalvelut vastaavat **meri- ja rannikkoalueen** suojelualueilla siitä, että alueiden hoidon ja käytön suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan rannikon ja saariston kulttuuriympäristöt sekä saaristokulttuurin säilymisen edellytykset. Periaatteet on kirjattu vuonna 2001 hyväksytyyn Metsähallituksen luontopalvelujen meristrategiaan ja vuonna 2005 valmistuneeseen Suomen rannikkostrategiaan.

Metsähallituksen hallinnassa on rannikkoalueella neljä kansallispuistoa. Saaristomeren, Tammisaaren saariston, Itäisen Suomenlahden ja Perämeren kansallispuistot on perustettu jo 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa. Niiden hoidon ja käytön ratkaisut ovat muotoutuneet yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa aikanaan laadittujen runkosuunnitelmien pohjalta.

Suomen vuonna 2005 hyväksytyyn Natura-verkostoon sisältyy rannikolla ja saaristossa kaikkiaan noin 150 merellistä Natura-alueita, joista ainakin satakunta sisältää valtion maita. Perustamattomia suojeluohjelma-alueita on rannikolla runsaasti ja Natura-alueiden hoidon ja käytön suunnitteluun vasta laaditaan toteutusohjelmaa.

Saaristossa on aikanaan asuttu pienissä omavaraisissa kylissä, joista monet ovat yhteiskunnallisten muutosten saatossa jääneet rappeutumaan. Kalastus, lintujen- ja hylkeenpyynti sekä pienimuotoinen maanviljely ja karjatalous ovat jättäneet jälkensä saariston kansallispuistojen luontoon. Ilman luonnon jatkuvaa hoitoa sekä rakennetun ympäristön kunnostusta ja jatkuvaa käyttöä perinnemaisemalla ei ole tulevaisuutta.

Saaristokulttuurin elinvoimaisuutta pidetään yllä monin tavoin esimerkiksi Saaristomeren kansallispuiston saarilla ja niitä ympäröivällä yhteistoiminta-alueella, joka muodostaa biosfäärialueen. Kansallispuiston perinnemaisemia hoidetaan aktiivisesti useilla saarilla ja luodoilla ja vanhoja kalastaja-asumuksia on kunnostettu opastuskäyttöön. Luontotuvissa kerrotaan kävi-

jöille saariston elämästä ja luonnosta. Useille saarille on tehty myös luontopolkuja, jotka vievät tutustumaan saarten mielenkiintoisimpiin luontojen ja kulttuurikohteisiin. Veneilijöille ja retkeilijöille on rakennettu rantautumis-, tulenteko- ja telttailupaikkoja. Matkailuun liittyviä palveluita kehitetään ja ylläpidetään yhteistyössä paikallisten yrittäjien kanssa. Palvelut tarjoavat monille saaristolaisille toimeentulon ja luontomatkailulla onkin merkittävä vaikutus saaristokuntien talouteen (tietolaatikko 27).

Merenkurkussa saaristokulttuuri on säilynyt elinvoimaisena ja rakennuskanta hyväkuntoisena. Valtion maita on saaristossa vähän, mutta suuri osa alueesta kuuluu rantojen- ja lintuvesiensuojeluohjelmaan. Mikkelsaaret Vaasan edustalla ovat valtion hallinnassa ja niiden suojelusta on erillinen valtioneuvoston periaatepäätös. Merenkurkun saaristossa sijaitseva Björköbyn kylä kuuluu valtakunnallisesti arvokkaisiin maisemalueisiin. Metsähallitus hallinnoi ja koordinoi maail-

Poroja ja matkailijoita, Pallas-Yllästunturin kansallispuisto. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa sovitetaan yhteen suojelualueiden eri käyttömuotoja osallistamalla eri sidosryhmiä suunnitelman laatimiseen. Paliskuntiin ja matkailuyrittäjiin pidetään säännöllisesti yhteyttä. Kuva: Martti Rikkonen.

manperintöalueen hoidon ja käytön suunnittelua. Maaimanperintönimitystä hyödynnetään paikallisen luontomatkailun kehittämisessä.

Itäisen Suomenlahden ja Perämeren kansallispuistojen ulkosaaristoissa ei ole enää pysyvää asutusta. Merenkululla ja saaristoelinkeinoilla on kuitenkin pitkät perinteet kansallispuistojen alueella. Isoimmilla saarilla hoidetaan perinnetalouksena entisiä laidunmaita ja pidetään kunnossa kausitukikohtana käytettyjä vanhoja kalamajoja.

Saamelaisen kotiseutualueella toimiessaan Lapin luontopalvelujen tulee ottaa huomioon Metsähallituksen asettama saamelaiskulttuurin turvaamisvelvoite. Saamelaiskäräjien tulkinnan mukaisesti kulttuuri sisältää kaikki ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä kehityksen ulottuvuudet. Kulttuuri ei ole kestävällä pohjalla, jos yksikin näistä kestävä kehityksen elementeistä jää toteutumatta. Saamelaiseen kulttuuriin kuuluvaa poronhoitoa on käsiteltävä kulttuurimuotona. Kulttuuriin kuuluvat myös muut perinteiset elinkeinot, perinteinen tietämys sekä saamen kieli.

Luonnonvarojen hoito, käyttö ja suojelu sovitetaan yhteen Metsähallituksen hallinnassa olevilla alueilla niin, että saamelaisen kulttuurin edellytykset voidaan turvata. Luonnonvarasuunnitelun yhteydessä on sovittu menettelytavat.

Luontaiselinkeinot ja saamelaiskulttuuri turvataan yleisillä, alueellisilla ja toimintakohtaisilla menettelyillä, jotka perustuvat säädöksiin. Tärkeimmät näistä ovat 1990-luvulla säädetyt poronhoitolaki ja laki saamelaiskäräjistä. Myös vuonna 2004 voimaan tulleet yhdenvertaisuuslaki ja saamen kielilaki ohjaavat toimia saamelaisen kotiseutualueella.

Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelman tarkistusprojektissa vuonna 2005 kuntakohtaisten yhteistyöryhmien saamelaisjäsenet arvioivat Metsähallituksen toimintaa luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin edellytysten turvaamisessa. Yleisarvio oli kohtalaisen myönteinen, mutta siinä toivottiin Metsähallituksen kiinnittävän enemmän huomiota siihen, että kaikkien saamelaisen edut turvattaisiin. Saamelaista perimätietoa tulisi hyödyntää enemmän ja yhteistyötä saamelaiskäräjien kanssa tulisi kehittää. Arvion mukaan muualta tulevien luonnon käyttöä tulisi rajoittaa nykyistä enemmän luontaiselinkeinojen turvaamiseksi.

Suojelualueiden erilaiset käyttömuodot, esimerkiksi Lapissa porotalous ja matkailu, pyritään sovittamaan yhteen jo hoidon ja käytön suunnitteluvaiheessa sidosryhmäyhteistyön avulla. Paikalliskulttuuri huomioidaan koko maassa luonnon virkistyskäytön ja matkailun kehittämisessä luontomatkailun periaatteiden mukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että paikalliset kulttuurikohteet otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon tiedon ja elämysmahdollisuuksien tarjonnassa ja että opastuksessa hyödynnetään paikallistuntemusta. Tavoitteena on, että asiakkaiden tietämys ja arvostus paikallisesta luonnosta, elinkeinoista ja kulttuurista lisääntyvät.

Erityisesti Lapissa paikalliskulttuuria tehdään tunnetuksi yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa. Saamelaismuseo ja Ylä-Lapin luontokeskus Siida on yksi Pohjoiskalotin parhaista näyttelykeskuksista; siellä voi tutustua sekä pohjoiseen luontoon että saamelaiskulttuuriin. Enontekiön Hetassa sijaitsevan Tunturi-Lapin luontokeskuksen laajennushanke käynnistyi vuonna 2005. Alkuvuonna 2007 avattuun luontokeskukseen tuli uutena paimentolaissaamelaisuutta esittelevä näyttely, josta vastasi Johti Sápmelaččat -yhdistys. Myös saamelaiskäräjien Hetan toimipiste siirtyi luontokeskukseen.

Luontopalvelut on viime vuosina tuottanut lisää saamenkielistä opastusmateriaalia ja internet-sivuja. Osa Lundui.fi-verkkopalvelun sivuista tullaan laatimaan myös inarin- ja koltansaameksi. Saamelaisalueella toimivaa henkilöstöä on jatkuvasti saamen kielen koulutuksessa ja alueen palvelupisteissä on valmius yleisöpalveluun saamen kielellä.

Kulttuuriympäristöt ja -kohteet huomioidaan suunnittelussa ja toimenpiteissä

Luontopalvelujen hoitoon tuli ensimmäinen UNESCO:n maailmanperintökohde, kun Struven kolmiomittausketju hyväksyttiin maailmanperintöluetteloon vuonna 2005. Näitä ulkomuodoltaan vaatimattomia kohteita tehdään yleisölle tunnetuksi opasteiden ja opastuksen avulla. Suomenlinnan maailmanperintökohteen suoja-alueena toimii Natura-alue, jonka suunnittelusta luontopalvelut vastaa. Merenkurkun alueen hoidon ja käytön suunnittelu on luontopalveluilta uudenlainen haaste, sillä suunnittelussa tulee toteuttaa

käytännössä ekosysteemilähtöisen suunnittelun periaatteita (ks. tietolaatikko 10 ja luku 8.2.1).

Suomesta maailmanperintöluetteloon ehdolla olevat Inarijärven Ukonsaari ja Hangan Hauensuolen kalliohakkaukset ovat molemmat suosittuja vierailukohteita, joihin paikalliset matkailuyrittäjät kuljettavat matkailijoita. Alueiden hoidosta vastaavana luontopalvelut kantaa huolta kohteiden kunnan ja arvon säilymisestä. Ukonsaaren luonne saamelaiden pyhänä paikkana on vaarassa kävijäpaineen kasvaessa.

Valtakunnallisesti arvokkaiden lain suojelemien kulttuuriympäristöjen lisäksi luontopalvelujen vastuulla on myös useita paikallisia kohteita. Etelä-Suomen luontopalvelut suojelee ja hoitaa Aulangon englantilaistyyppistä kartanopuistoa sekä Langinkosken luonnonsuojelualueella sijaitsevan keisarillisen kalamajan kulttuuriympäristöä. Molemmilla alueilla on kunnostettu rakennuksia ja estetty lähiympäristöä kasvamasta umpeen. Lapissa Lemmenjoen ja Urho Kekkosen kansallispuistoissa on kunnostettu kulttuurihistoriallisia kohteita yhteistyössä Museoviraston ja työvoimahallinnon kanssa. Tällaisia ovat Sallivaaran poroerotuspaikka, Matti Mustan tupa ja Suomen kolttakenttä. Kaapin Jounin vanha saamelaisvila Lemmenjoella on liitetty osaksi kansallispuistoa.

Muinaismuistolain tarkoittamilla kohteilla on lain suoja. Laissa ei ole tarkkoja kohteiden ikään liittyviä määreitä, ja myös toisen maailmansodan aikaiset jäännökset on yleensä katsottu Muinaismuistolain piiriin kuuluviksi. Jotkut kohteet vaativat säilyäkseen aktiivisia hoitotoimenpiteitä. Kohteista vastaa Museovirasto ja Metsähallitus hoitaa niitä sen ohjeiden mukaisesti.

Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tietojen siirto Metsähallituksen paikkatietojärjestelmiin on mahdollistanut kulttuurikohteiden huomioimisen niin metsien kuin suojelualueiden maankäytön suunnittelussa. Huolellisella hoidon ja käytön suunnittelulla turvataan yleisön mahdollisuus tutustua merkittäviin valtakunnallisiin muinaisjäännöksiin kohteita vaarantamatta. Suomen laajinta rautakautista muinaisjäännöskohdetta Euran Harolan lehtojensuojelualueella on raivattu talkootyönä. Työssä on otettu huomioon sekä muinaisjäännösten että lehtojensuojelualueen suojeluvaatimukset (tietolaatikko 21).

Luonnon ja muinaisjäännösten hoito sovitetaan yhteen Harolan lehdossa

Euran Harola on Lounais-Suomen hienoimpia lehtoalueita. Jalopuita kasvavissa lehdossa on monta uhanalaisen liito-oravan reviiä ja runsaan linnuston joukossa on kolme uhanalaista lajia, pikkutikka, mustapääkerttu ja harmaapäätikka. Alueeseen kuuluu myös arvokkaita korpia, metsäluhtia sekä Pyhäjärven Kauttuanlahden rantoja ja saaria, jotka kuuluvat valtakunnalliseen lintuvesien suojeluohjelmaan.

Luonnon monimuotoisuuden lisäksi Harolan lehto on myös Suomen suurimpia rautakautisten muinaisjäännösten alueita. Pari tuhatta vuotta vanhoja röykkiöitä on löydetty ennätykselliset 690 kappaletta. Tämä tekee Harolasta valtakunnallisesti merkittävän muinaismuistoalueen, jota Museovirasto onkin hoitanut 1990-luvun alusta lähtien.

Lehtojensuojeluohjelman kohde hankittiin valtiolle suojelutarkoituksiin vuonna 1997. Se kuuluu laajempaan Harolanlahden Natura 2000 -kohteeseen. Noin 350 hehtaarin alueesta on Metsähallituksen hallinnassa viidesosa, jonka hoidosta vuonna 2003 laadittua suunnitelmaa toteutetaan yhdessä Museoviraston kanssa.

Puiden juuret ja kaatuvat puut voivat tuhota muinaisjäännöksiä ja tiheä kasvillisuus voi peittää ne, joten arvokkaan kohteen säilymiseksi ja esittelemiseksi aluetta on raivattava ja isojakin puuta poistettava. Miten tavoite sovitetaan yhteen lehtojen suojelun kanssa? Metsähallituksen luonnonhoidon suunnittelija ja Museovirasto

arkeologian asiantuntija ovat yhdessä päätyneet hyvään ratkaisuun.

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa on kolme erilaista maankäytön vyöhykettä: luonnonvarainen alue, ennallistamisalue ja luonnonhoitoalue. Viimeksi mainittuun luetaan myös laidunnettu lehto, missä entistetään varovasti entinen laidun huomioiden samalla Museoviraston oman hoitosuunnitelman tavoitteet muinaismuistojen suojelusta ja hoidosta. Suunnittelussa on myös huomioitava, etteivät liito-oravien elinolosuhteet huonone.

Kunnostus aloitettiin vuonna 2004. Ennallistamisalueilla on palautettu ojitettuja ja kuuselle istutettuja entisiä lehtoja sekä niitty- ja rantaluhtia luonnontilaan tukkimalla ojia ja harventamalla havupuustoa joko kaulaamalla niitä pystyyn tai kaatamalla maahan lahoppuiksi. Luonnonhoitoalueella on tehty tilaa lehtolajeille harventamalla havupuustoa ja raivaamalla pensastoa erityisesti röykkiöiden päältä. Luonnonhoitoalueen vanha niitty on palautettu laidunalueeksi avohakkaamalla viljelykuusikko. Merkittävin muinaisjäännösalue sijaitsee laidunalueella, joten hakkuun suunnittelu ja jälkityöt hoidettiin yhteistyössä.

Koska hakkuiden ja raivausten jälkityöt ovat työvoimavaltaisia ja hankalasti koneellistettavia, Museovirasto, Metsähallitus ja Euran kunta järjestivät luonnonhoitotyöstä kiinnostuneille talkoopäivän keväällä 2005. Kesällä Harolan lehdon metsälaidun oli siinä kunnossa, että paikallinen lampuri saattoi laskea lampaansa laitumelle. Lamas laiduntaa valikoivasti. Siksi se hoitaa maiseman, muinaismuistot ja niittykasvillisuuden tavalla, jota mikään kone ei pysty jäljittelemään.

Harolanlahden Natura 2000 -alueella keväinen vuokko-kasvusto kätkee alleentoja arvokkaita rautakautisia kiviröykkiöitä. Kuva: Bo Storränk.

Arvorakennusten ylläpito on vaativaa

Luontopalvelujen hallinnassa on noin sata suojelua ja 40 Museoviraston ja Metsähallituksen välisellä sopimuksella varjeltua rakennusta. Ne muodostavat kahdeksan prosenttia luontopalvelujen rakennuskannasta. Luontopalvelujen rakennusten suojeluarvojen viimeisin inventointi on vuodelta 1994. Kaikki luontopalvelujen hallussa olevat rakennukset on tarkoitettu arvioida, jotta niiden hoitamiseksi voitaisiin laatia kokonaissuunnitelma. Myös rakennusperinnön ylläpitoon tarvittava rahoitus arvioidaan yhteistyössä Museoviraston kanssa, työ on aloitettu vuonna 2005.

Pitkän päälle rakennukset säilyvät vain käytössä, vailla ylläpitoa ja kunnostusta ne rappeutuvat nopeasti. Metsähallitus kunnostaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja rakennelmia palvelemaan suojelualueiden opetus-, virkistys- ja luontomatkailutoimintaa. Kaikille rakennuksille ei ole kuitenkaan helppo löytää mielekästä käyttöä eikä kunnostukseen ja ylläpitoon tarvittavaa rahoitusta. Erilaiset merenkulkuun liittyvät rakennukset, kuten luotsiasemat ja keskiajalta toiseen maailmansotaan ajoittuvat linnoituslaitteet ovat Metsähallitukselle uusi ja monin tavoin haasteellinen osa ylläpidettävää rakennusperintöä. Joitakin kohteita on voitu vuokrata yhteisöille ja yrityksille ylläpitoa edellyttävällä sopimuksella.

Perinnettä tallennetaan ja pidetään elävänä

Viime vuosina on ollut meneillään useita hankkeita, joissa on tallennettu paikallista historiaa ja perinnettä. Lapissa Urho Kekkosen kansallispuistossa kootaan ja elvytetään vanhaa eräretkeilyperinnettä. Itä-Suomessa luontopalvelut on vetänyt Ruunaan alueella Historiasta virtaa Lieksanjoen luontomatkailuun -hanketta, jossa on haluttu hyödyntää paikallista tukkilaisperinnettä uusien matkailu- ja ympäristökasvatusmahdollisuuksien luomisessa. Nykysuomalaisten luontokokemuksia on tutkittu Lapin erämaan ja eteläsuomalaisten kansallispuistojen vieraskirjojen pohjalta. Autiotupien vieraskirjoja on tallella 1960-luvulta lähtien.

Luontopalvelujen perinnetilojen tavoitteena on perinteisten luonnonkäyttömuotojen muovaamien luontotyyppien ja maiseman ylläpito sekä kävijöiden tutustuttaminen entisajan elinympäristöihin ja vanhoihin työtapoihin. Tiloilla järjestetään muun muassa työnäytöksiä ja talkoita. Perinnetilat houkuttelevat kansallispuistoihin paljon kävijöitä. Vuonna 2005 tilojen käyntimäärät, jotka keskittyvät kesäkuukausille, muodostivat noin kolmanneksen kyseisten kansallispuistojen koko vuoden käyntimääristä. Vastaavasti vetovoimainen nähtävyys voi houkuttaa suojelualueelle merkittävän määrän kävijöitä, kuten kulttuurihistoriallinen näkötorni Aulangon alueelle Hämeenlinnaan (taulukko 31).

Taulukko 31. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden kokonaiskäyntimäärät sekä perinnetilojen ja Aulangon tornin osuus niistä. Lähde: Metsähallitus.

Suojelualue	Käyntimäärä 2005	Perinnetila/kohde	Käyntimäärä 2005	Osuus %
Liesjärven kp	21 000	Korteniemen metsänvartijatila	8 000	38
Seitsemisen kp	40 000	Koveron kruununmetsätorppa	11 800	30
Linnansaaren kp	28 000	Linnansaaren torppa	6 000	21
Aulangon lsa	380 000	Aulangon torni	90 000	24

8.5.4 Tarjotaan mahdollisuuksia nauttia luonnosta ja kulttuurista

Kaikilla tulisi olla iästä ja kunnosta riippumatta mahdollisuus nauttia maamme hienoimmista luontokohteista. Luontopalvelujen tehtävänä on tarjota asiakkaille mahdollisuuksia luonnossa virkistytymiseen ja oppimiseen sekä luoda mahdollisuuksia luontomatkailulle ja kestäväälle aluekehitykselle. Luontopalvelujen tuottamia palveluja ovat luonnossa liikkumista ja viihtymistä edistävät ja ohjaavat turvalliset rakenteet ja reitit, niiden käyttöön liittyvä asiantunteva neuvonta sekä luonto- ja kulttuuriperintöopastus.

Luonnon virkistyskäyttöpalveluja kehitetään kysyntälähtöisesti niin, että palvelut muodostavat yhtenäisen, verkottuneen ja tunnetun kokonaisuuden. Palveluiden käyttö edistää ihmisten arvostusta luontoa kohtaan ja halua säilyttää luonnon monimuotoisuutta positiivisten luontoelämysten ja opastuksen kautta. Palveluiden käyttö edistää myös ihmisten hyvinvointia esimerkiksi aluetalouden ja matkailuelinkeinon kehittymisen, työllisyyden parantumisen ja luontoliikunnan terveysvaikutusten kautta.

Kävijäseuranta ja asiakastutkimus kehittämisen perusta

Palveluiden kysyntälähtöinen kehittäminen perustuu siihen, että tiedetään kuinka paljon kävijöitä tietyllä alueella milloinkin käy, mihin kävijöiden mielenkiinto kohdistuu ja mitä he haluavat alueella tehdä. Käyntimäärien seuranta yhdistettynä asiakastutkimukseen ja vaikutusten seurantaan, niin luonnossa kuin ihmisyhteisössä, on välttämätön tietopohja kestäväälle virkistyskäytölle ja luontomatkailulle suojelualueilla.

Alueiden käyntimääriä on paitsi arvioitu myös laskettu erilaisin menetelmin. Vanhimmat menetelmät ovat käsikirjanpito (esim. luontokeskukset, vuokratuvat, järjestetyt yleisötilaisuudet ja tapahtumat, perinnetilat) ja merkkausvihkot erilaisissa kohteissa (autio- ja päivätuvat, laavut, reitin merkki- tai päätepiestet yms.). Laskenta on tehty myös ilmakuvatulkinnalla (esim. veneitä Saaristomeren kansallispuistossa) ja suunnitel-

luilla laskennoilla eri reiteillä (esim. Seitsemisen kansallispuistossa). Nykyisin laskenta tehdään yleensä sekä rakennuksissa (luontokeskukset, luontotuvat, näyttelyt tms.) että reiteillä (polut, metsätiet) erilaisilla kävijälaskureilla. Laskennasta huolehtii pääsääntöisesti Metsähallituksen oma väki, ellei se liity johonkin alan tutkimukseen tai ole ulkoistettu jollekin sopimustoimijalle, kuten huoltoyritykselle tai valvojalle. Laskentatulokset viedään valtakunnalliseen tietojärjestelmään, josta voidaan tuottaa monipuolisia yhteenvetoraportteja.

Vuonna 2005 kävijälaskureita oli asennettu maastoon kaikkiaan 185 kappaletta, ja niistä 160 oli käytössä. Noin kolmannes laskureista on ympärivuotisia ja kaksi kolmannesta pääasiassa kesällä käytettäviä. Laskureita oli yhteensä noin 80 alueella. Kansallispuistoissa laskureita on yleensä useita erilaisia ja ne on asennettu eri puolille puistoa. Uusia laskureita asennetaan vuosittain 30–45 kappaletta.

Laskentaa tehtiin vuonna 2005 kaikkiaan 65 asiakaspalvelupisteessä. Lähes kaikissa luontokeskuksissa ja palvelupisteissä ja monissa luontotuvissakin on elektroninen tai mekaaninen laskuri. Useimmissa kohteissa tehtiin myös käsinlaskentaa joko käyntimäärien arvioimiseksi tai niiden tarkistamiseksi.

Suojelualueilla on tehty viimeisen viiden vuoden aikana yhteensä yli 40 kävijätutkimusta ja yli 20 asiakastutkimusta. Kansallispuistojen ja retkeilyalueiden hoito- ja käyttösuunnitelman laadinta edellyttää yleensä aina, että kävijä- tai asiakastutkimus on tehty. Kehittyviin matkailualueisiin kuuluvissa puistoissa asiakastutkimukset toistetaan viiden vuoden välein. Tutkimusten avulla saadaan tietoa kävijöistä sekä käyntien motiiveista ja kestosta, kävijöiden tekemisistä ja rahankäytöstä. Yritystutkimuksilla pyritään vastaavasti kartoittamaan alueella toimivat yritykset ja niiden tarpeet puistojen palvelujen kehittämiseksi. Lisäksi yritystutkimusten avulla saadaan tietoa matkailun välittömistä ja välillisistä työllistäväistä ja taloudellisista vaikutuksista lähialueella. Myös yritystutkimukset on yhdenmukaistettu ja tiedot tallennetaan yhteiseen tietojärjestelmään.

Palvelurakenteita suojele-, ympäristö- ja ihmisarvoja kunnioittaen

Luonnonsuojelualueiden käytön suunnittelussa suositaan luonnonläheisiä retkeilymuotoja, kuten patikointia, hiihtoa, soutu- tai melontaretkeilyä ja telttailua. Näitä sekä opastus- ja opetuskäyttöä varten suojelualueilla rakennetaan ja ylläpidetään polkuja, levähdyspaikkoja, rantautumispaikkoja ja luonnonsatamia, sekä telttailu- ja paikoitusalueita.

Metsähallitus pyrkii rakentamaan pitkäikäisiä, elinkaarikustannuksiltaan edullisia rakennuksia ja rakennelmia, jotka sopivat kokonaisuutena ympäristöön ja maisemaan. Kohteiden tulee olla käytön suhteen oikein mitoitettuja ja muunneltavia ja niissä suositaan uusiutuvan energian käyttöratkaisuja. Vanhoja rakennuksia korjataan ja käytetään niiden kulttuuriarvot säilyttäen.

Luonnonsuojelualueita kehitetään luonteen mukaisesti varustukseltaan eritasoisiksi. Vähimmäis- ja enimmäistavoitetasot vahvistetaan hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Palveluvarustus ja sen käyttö pyritään ohjaamaan suojelualan niihin osiin, joissa luontoarvot vaarantuvat vähiten. Useimmille soidensuojelualueille ja pienille luonnonsuojelualueille ei rakenneta palveluvarustusta lainkaan.

Kaikki palvelurakenteet ja palvelut sijoitetaan keskitetysti ja vyöhykkeistäisesti siten, että kävijät eivät häiritse suojelualan luonnon arvokkaimpia osia. Vyöhykeperiaatteen avulla pyritään toisaalta muodostamaan riittävän suuria häiriöttömiä alueita ja minimoimaan käytön tuomia ongelmia (esim. kuluminen) sekä toisaalta tarjoamaan luonnosta kiinnostuneille kävijäryhmille mahdollisuus tutustua alueeseen ja kokea korkeatasoisia luontoelämyksiä.

Metsähallitus rakentaa retkeilyä tukevia palveluja monenlaisten käyttäjien tarpeisiin. Esimerkiksi esteettömille kohteille on rakennettu leveitä pitkostettuja polkuja, inva-käymälöitä ja muita palveluja niin, että myös pyörätuolilla liikkuvat voivat nauttia luonnosta. Nämä kohteet palvelevat myös rattaiden kanssa liikkuvia lapsiperheitä. Kansallispuistoja, retkeilyalueita ja muita retkeilykohteita, joissa on esteettömiä palveluita, on noin kolmisenkymmentä. Suurin osa luontokeskuksista on myös esteettä saavutettavissa.

Korjaus- ja uudisrakentamisen investoinnit luontorakenteisiin olivat vuonna 2005 yhteensä 4,5 miljoonaa euroa. Työkohteita kirjattiin kaikkiaan 180. Palveluvarustuksen rakennustöihin panostettiin 35 henkilötyövuotta. Eniten rakennettiin Pohjanmaalla ja Lapissa, missä oli käytettävissä rahoitusta työllistämistyöhön.

Retkeily- ja virkistyskohteiden ylläpitoa parhain käytännöin

Metsähallituksen luonnonsuojelu-, retkeily-, erämaa- ja virkistysalueilla on runsaasti reittejä, palvelurakenteita ja majoitteita, jotka vaativat säännöllistä huoltoa (taulukko 32). Jatkuvia ylläpitotoimia ovat muun muassa levähdyspaikkojen ja kämppien jäte- ja polttopuuhuolto. Maastossa on myös yli 1 800 jätehuoltokohdetta (kuivakäymälät ja jätehuoltorakennelmat) sekä yli 1 400

Hossan retkeilyalueen esteetön kalastuslaituri. Suojelualueille on rakennettu retkeilyä tukevia palveluja monenlaisten käyttäjien tarpeisiin – niin lapsiperheille, vanhuksille, liikuntaesteisille kuin muillekin luonnossa liikkujille. Kuva: Matti Vainio.

Taulukko 32. Metsähallituksen luontopalvelujen huoltokohteita suojele- ja virkistysalueilla. Lähde: Metsähallitus.

Huoltokohteita	Yksiköitä
Luontopolkuja	450 km
Retkeilyreittejä	4 850 km
Veneily- ja vesiretkeilyreittejä	780 km
Talvireittejä ja hiihtolatuja	1 200 km
Kelkkareittejä ja -uria	4 250 km
Vuokrakämppeä	150 kpl
Autio- ja päivätupia	300 kpl
Varaustupia ja kammeja	60 kpl
Puuhuoltokohteita*	1 400 kpl
Jätehuoltokohteita	280 kpl
Kuivakäymäläkohteita	1 600 kpl

* kota, laavu, katos 880, tulentekopaikka 1270

polttopuuhuoltokohdetta, joissa käytetään vuosittain lähes 10 000 m³ puuta.

Luonnon roskaantumista ja jätteiden maastokuljetusten aiheuttamia haittoja on haluttu vähentää roskatonta retkeilyä edistämällä. Sillä tavalla annetaan myös retkeilijöille mahdollisuus toimia ympäristön hyväksi. Metsähallitus on viime vuosina keskittänyt maastokohteiden jätehuollon alueiden tuloväylillä sijaitseviin jätteiden lajittelu- eli ekopisteisiin, joihin retkeilijät lajittelevat itse jätteensä. Sekajäteastioita on vähennetty taukopaikoilta, mutta kompostointimahdollisuuksia ja jätevalistusta on vastaavasti lisätty. Jätteen kokonaismäärää käyntiä kohti on pystytty vähentämään merkittävästi vuodesta 2001 vuoteen 2005.

Kompostikäymälä Mustasaarella, Pihlajaveden Natura 2000 -alueella. Metsähallituksen luontopalvelut huoltaa suojele- ja retkeilyalueilla 1 600 kompostoivaa kuivakäymälää. Perinteistä menetelmää parannetaan jatkuvasti. Kuva: Pasi Ikonen.

Luontopalveluissa toimii kenttätyössä kaikkiaan noin 120 vakinaista henkilöä sekä runsaasti määräaikaista sesonkityöntekijöitä. Palveluvarustuksen ylläpitoon käytettiin vuonna 2005 luontopalvelujen kokonaistyöpanoksesta 15 prosenttia. Huoltotyön lisäksi kenttähenkilökunta on mukana suojelealueiden luonnonhoidossa ja asiakaspalvelussa maastossa, muun muassa opastus- ja valvontatehtävissä (tietolaatikko 22).

Verkon kautta luontoon

Luontoon.fi-verkkopalvelussa retkeilijöille ja luontomatkailejoille esitellään kaikki Metsähallituksen yhteiskunnallisin varoin ylläpitämät luontomatka- ja retkikohteet: luonnonsuojelualueet, joilla on palveluja asiakkaille sekä valtion retkeilyalueet, -reitit ja muut virkistysalueet. Palvelukielenä ovat suomi, ruotsi, englanti ja pohjoissaame.

Verkkopalvelu

- on selkeästi erillään organisaatioviestinnästä, omassa verkko-osoitteessaan
- sisältää yhtenäisen retkikohteiden ja palvelujen esitystavan
- tarjoaa asiakaslähtöisen hakumahdollisuuden
- sisältää opastusta retkeilyyn.

Kesällä 2006 palvelussa oli noin 130 Metsähallituksen hoitamaa retkikohdetta, satoja autio- ja varaus- ja vuokratupia sekä noin 50 asiakaspalvelupistettä. Sivuja oli yhteensä 6 500. Palvelun pitäminen jatkuvasti ajantasaisena on melkoinen haaste; vuonna 2005 työhön käytettiin vajaa yhdeksän henkilötyövuotta. Sivuston ylläpitäjät toimivat valtakunnallisena verkostona tiiviissä yhteistyössä maastossa työskentelevän henkilöstön kanssa.

Keväällä 2005 Luontoon.fi:ssä avattiin Retkeilyn ABC -osio, joka toteutettiin yhteistyössä Suomen Ladun ja Suomen Partiolaisten kanssa. Siitä löytyy perustietoa aina retken suunnittelusta tulenteko-ohjeisiin ja suunnistamiseen saakka. Liikuntaesteisille ja niille, jotka arvostavat esteetöntä liikkumista luonnossa, julkaistiin myös oma Esteettä luontoon -sivu. Sivulla kerrotaan, millaisia retkeilyä tukevia erityispalveluja on rakennettu valtionmaille ja missä ne sijaitsevat. Kulttuuriperinnöstä ja historiasta kiinnostuneille on omat sivunsa ja sivustoja laajennetaan jatkuvasti muun muassa erilaisille kohderyhmille.

Kenttätöissä tunturissa, metsässä ja merellä

Metsähallituksen luontopalvelujen tehtävistä suojelualueilla suurin osa on erilaista kenttätöitä: palvelurakenteiden huoltoa, ylläpitoa ja rakentamista, luontokartoitusta, luonnonhoitoa ja ennallistamista, valvontaa, erilaisia luonnontilan seurantoja sekä maasto-opastusta ja asiakaspalvelua. Koko maassa kenttätöissä toimii nykyisin parisaataa vakituista henkilöä, suurin osa Pohjanmaan ja Lapin alueilla. Erittäin merkittävän työpanoksen tekevät myös kesäiselle maastokaudelle ja sesonkiaikaan sekä työllisyysrahoilla rakennustyöhön palkatut määräaikaiset henkilöt, joita työskentelee suojelualueilla ja asiakaspalvelupisteissä huippu-aikoina jopa satoja. Vapaaehtoistenkin työ muun muassa lajiseurannassa ja talkooleireilla on arvokasta.

Maastossa perustyötä ovat puu-, jäte- ja kämpähuolto, reittien ja palvelurakenteiden huolto ja ylläpito sekä tiedon kerääminen tallennettavaksi yhteiseen tietojärjestelmään. Välillä tekeminen on korjaus-, entisöinti- ja uudisrakennustyötä, joskus huonokuntoisten rakenteiden purkamistakin. Liikkeellä ollessa työhön kuuluu myös asiakkaiden opastamista ja neuvontaa, asiakaspalautteen keräämistä ja tiedon välittämistä maastosta luontokeskusten ja palvelupisteiden asiakaspalvelussa toimiville ja sitä kautta kävijöille.

Kenttätöissä on oltava jatkuvasti selvillä oman toiminta-alueen tapahtumista, tilanteista ja olosuhteista. Kenttähenkilöstöllä on erittäin tärkeä osuus luontotiedon keruussa, lajien seuranta- ja suojelutehtävissä sekä elinympäristöjen ennallistamis- ja luonnonhoitotyössä. Heidän on tunnet-

Pitkoksia rakennetaan vanhaa niittykulttuuria esittelevälle reitille Napapiirin retkeilyalueella. Kuva: Juha Paso.

Vedenalaisen luontotyyppi-inventoinnin yhteydessä otetaan lajinäytteitä. Kuva: Metsähallitus.

tava oman alueensa lajistoa ja osattava seuranta- ja hoitomenetelmiä sekä pystyttävä toimimaan yhteistyössä suojelubiologien ja suunnittelijoiden kanssa.

Oppaat ja muu kenttähenkilöstö tekevät ympäristö- ja asennekasvatusta työkseen kaiken aikaa, vaikka jänispuvussa leirikoulussa, tai työn ohessa virkaliivissä. Maiseman tai mielekkään tekemisen tuottama elämys ja sitä kautta tuleva tietoisuus ympäröivän luonnon ja kulttuurin merkityksestä on avain sen kunnioitukseen.

Silloin tällöin kenttätöissä joutuu puuttumaan myös tuhmuuksiin ja tyhmyyksiin. Pikkutiet suojelualueiden liepeillä saattavat toimia joskus luvattomina kaatopaikkoina ja kansallispuistot koirapuistoina tai luvattoman maastoliikenteen kohteina. Uhanalaisia lajeja, esimerkiksi kotkia tai saimaannorppia, häiritään tahallaan tai tahattomasti. Joskus harvoin selvitetään jopa laittomia karhunkaatoja tai luontokeskusmurtoja. Yhteistyötä poliisin ja rajavartiolaitoksen kanssa tehdään tiiviisti.

Asiakaspalvelua yhteistyössä ja yhtenäisesti

Metsähallituksen luontokeskukset, luontotalot ja palvelupisteet sekä muut opastuspaikat jakavat tietoa luonnosta ja lähialueiden retkeilymahdollisuuksista. Vuoden 2005 lopussa luontokeskuksia ja palvelupisteitä oli 26.

Luontokeskuksia kehitetään ja uudistetaan jatkuvasti. Vuonna 2000 valmistui Tammelassa sijaitseva Hämeen luontokeskus, joka esittelee suoluontoa ja Liesjärven ja Torronsuon kansallispuistoja. Pallastunturin ja Pyhätunturin luontokeskukset siirtyivät vuonna 2002 Metsätutkimuslaitokselta Metsähallitukselle. Samana vuonna avattiin Kotkassa kotimaista kalalajistoa akvaariossa esittelevä Maretarium, jonka kanssa Metsähallituksella on yhteistyötä Itäisen Suomenlahden kansallispuiston opastuksessa. Vaasassa avattiin puolestaan Merenkurkun luonnosta

"Kurjen huuto", luontonäyttely Hämeen luontokeskuksessa. Vuonna 2000 avatun luontokeskuksen näyttely esittelee Etelä-Suomen keidassoiden, korprien ja pikkurämeiden rikasta elämää kuvin, tekstein, äänin ja esinein. Kuva: Jari Kostet.

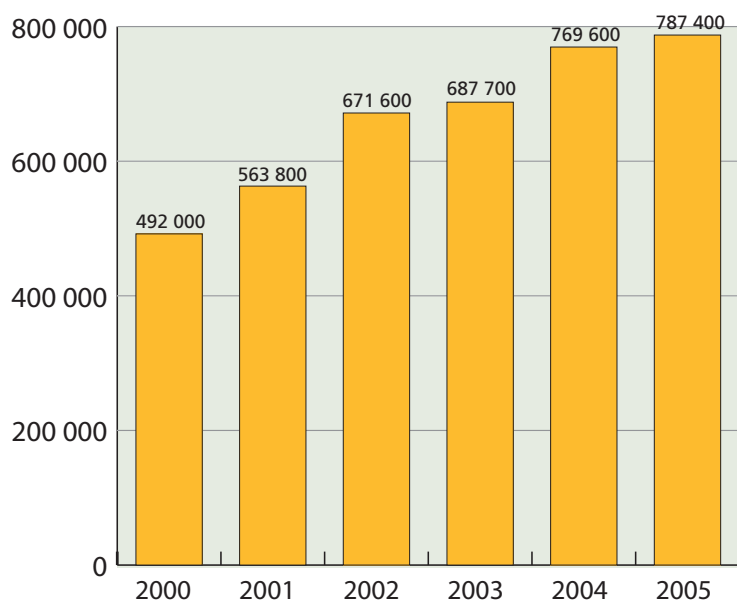
kertova Terranova – Merenkurkun luontokeskus yhteistyössä Vaasan kaupungin kanssa. Vuoden 2003 alussa Syötteen luontokeskus avasi ovensa Pudasjärvellä ja luontokeskus Petola avattiin Kuhmossa yleisölle kesällä 2005.

Vuonna 2005 oli vireillä viisi kokonaan uutta luontokeskusta, joissa luontopalvelut oli mukana. Näitä olivat Nuuksiokeskus, Repovesikeskus sekä Leivonmäen, Kalajoen ja Hailuodon luontokeskukset. Kaksi viimeainittua valmistunevat vuonna 2007. Nuuksiokeskuksen suunnittelu on käynnissä; yhteistyökumppaneina Metsähallituksella ovat Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungit sekä Solvallon urheilupuiston toimijat. Keskuksista on tarkoitus luoda kansainvälisesti kiinnostava Suomen luontoa ja luontomatkailemista esittelevä kohde. Se avataan yleisölle vuonna 2010. Hanke on mittava investointi, jolle on myönnetty erillinen rahoitus.

Luontokeskusten ja muiden asiakaspalvelupisteiden ylläpitoon on pyritty hakemaan yhteistyömalleja kustannusten pienentämiseksi. Noin kolmannesta palvelupisteistä hoidetaan yhteistyösopimuksin (taulukko 33). Ympäröivät kunnat maksavat kokonaan esimerkiksi Hämeen luontokeskuksen kiinteistön ylläpitokulut. Osa luontokeskuksista ja asiakaspalvelupisteistä toimii muun omistajan kuin luontopalvelujen kiinteistössä, esimerkiksi Terranova Vaasassa toimii osana Pohjanmaan museota. Inarin Siidassa luontokeskus toimii yhteisissä tiloissa saamelaismuseon kanssa.

Asiakaspalvelupisteiden perustamista ja ylläpitoa ohjaa kysynnän lisäksi niille tehty laatu- ja palvelutasoluokitus. Sen käytöllä varmistetaan kysynnän mukaiseksi sovitettu yhtenäinen peruspalvelutaso. Yhtenäisellä ilmeellä ja yhteisillä toimintamalleilla sekä hyvällä perehdyttämällä ja verkostoitumisella on pyritty ketjumaisen kokonaisuuden luomiseen ja parhaiden käytäntöjen soveltamiseen. Esimerkiksi asiakasseurantaa ja -tutkimusta tehdään järjestelmällisesti kaikissa pisteissä samalla tavalla.

Luontokeskuksiin, -taloihin ja asiakaspalvelupisteisiin tehtiin vuonna 2005 lähes 800 000 käyntiä. Sekä kokonaiskäyntimäärät että käyntimäärät pistettä kohti ovat kasvaneet tällä vuosikymmenellä (kuva 55 ja taulukko 34). Myös kokonaistyöpanos ja tuottavuus ovat kasvaneet.

Kuva 55. Metsähallituksen asiakaspalvelupisteiden (luontokeskusten, -talojen ja palvelupisteiden) käyntimäärät vuosina 2000–2005. Lähde: Metsähallitus.

Taulukko 33. Metsähallituksen luontopalvelujen kokonaan ja yhteistyössä ylläpitämien asiakaspalvelupisteiden lukumäärät vuonna 2005. Lähde: Metsähallitus.

	Luontopalvelut	Yhteistyö	Yhteensä kpl
Luontokeskus	10	6	16
Luontotalo	5	1	6
Palvelupiste	3	1	4
Yhteensä kpl	18	8	26
% lukumäärästä	69	31	100

Taulukko 34. Metsähallituksen asiakaspalvelupisteiden lukumäärä, käyntimäärät ja niiden muutos edelliseen vuoteen verrattuna sekä asiakaspalvelun henkilötyövuodet ja käyntimäärät htv:tta kohden vuosina 2000–2005. Lähde: Metsähallitus.

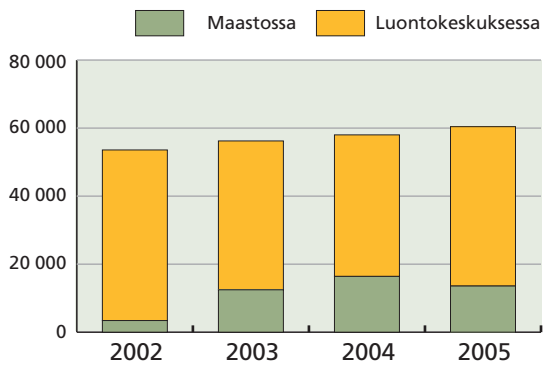
Asiakaspalvelupisteet	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Asiakaspalvelupisteitä yhteensä, lkm	20	21	22	23	26	26
Käyntimäärä yhteensä	492 000	563 800	671 600	687 700	769 600	787 400
Käyntimäärä keskimäärin / piste	24 600	26 848	30 527	29 900	29 600	30 285
Käyntimäärämuutos, kpl		71 800	107 800	16 100	81 900	17 800
Käyntimäärämuutos, %		15 %	19 %	2 %	12 %	2 %
Asiakaspalvelun henkilötyövuodet (htv)	54,4	52,1	57,8	66,2	65,4	71
Asiakaspalvelupisteet, käyntiä / htv	9052	10 821	11 619	10 388	11 771	11 166

Opastusta ja oppia suojelualueilla

Luonto-opastus on perusneuvontaa syvällisempää opastusta. Sitä tarjotaan maksullisena sekä asiakaspalvelupisteissä että maastossa. Vuonna 2005 opastettiin yhteensä yli 2 600 ryhmää, joissa oli keskimäärin parikymmentä ja yhteensä lähes 60 500 asiakasta. Valtaosa opastuksesta järjestettiin luontokeskuksissa (kuva 56).

Metsähallitus suhtautuu ympäristökasvatus- tehtäväänsä vakavasti. Luonto-opetusta on pyritty kehittämään yhdessä oppilaitosten ja varhaiskasvattajien kanssa. Joissakin luontokeskuksissa yhteistyölle on omat pysyvät muotonsa, esimerkiksi tietty luokka-aste vieraillee puistossa vuosittain ja päiväkodeille järjestetään vuosittainen teemapäivä. Tulevaisuudessa luontokeskukset voisivat olla alueellisesti tai maakunnallisesti merkittäviä ympäristökasvatuksen tarjoajia tehden yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa.

Myös aikuisten ympäristötietoisuutta ja suojelualueiden tuntemusta halutaan edistää opastusviestinnän keinoin. Opastuksella pyritään lisäämään luontoharrastusta ja tarjoamaan edistyneemmille harrastajille entistä syvällisempää tietoa. Luontokeskusten asiakastapahtumat lisäävät myös paikallisten asukkaiden hyväksyntää ja arvostusta suojelualueille ja niiden hoidolle.

Kuva 56. Opastettujen asiakkaiden lukumäärät maastossa ja Metsähallituksen luontokeskuksissa vuosina 2002–2005. Lähde. Metsähallitus.

Panostusta kehittyville matkailualueille

Luontopalvelujen hoitamat kansallispuistot ja muut suositut luontomatkailukohteet ovat matkailualueiden keskeinen vetovoimatekijä etenkin kesäisin. Kehittämistoimia kohdennetaan sinne, missä on suurin kysyntä ja missä on merkittävimmät myönteiset vaikutukset työllisyyteen ja paikallistalouteen. Käyntimääriä ja kaikkia keskeisiä niihin vaikuttavia muuttujia käyntikohteiden sisällä ja ulkopuolella seurataan jatkuvasti (luvussa 5.7 kerrottiin kansallispuistojen vetovoimatekijöistä ja luvussa 6.1 käyntimääriin vaikuttavista tekijöistä).

Matkailullisesti merkittävillä alueilla laaditaan hoito- ja käyttösuunnitelman tueksi luontomatkailua koskeva suunnitelma, jossa luontomatkailun kehittämistavoitteet määritellään yksityiskohdaisesti. Luontomatkailusuunnitelmat tehdään yhteistyössä paikallisen matkailutoimijoiden kanssa, ja niissä huomioidaan myös mahdolliset aluetta koskevat laajemmat tavoitteet, kuten maakunnalliset matkailustrategiat.

Yleisesti ottaen luontomatkailun kehittämisessä pyritään tekemään entistä tiiviimpää yhteistyötä luontomatkailukohteiden läheisyydessä toimivien matkailukeskusten kanssa. Jatkossa luontopalvelujen tavoitteena on osallistua entistä aktiivisemmin esimerkiksi matkailuyhdistysten toimintaan. Myös valtakunnallisten toimijoiden, kuten Matkailun edistämiskeskuksen (MEK) kanssa on aloitettu uudenlaista yhteistyötä. Yhteisen projektin tarkoituksena on ollut sisällyttää Metsähallituksen kestävä luontomatkailun periaatteet MEK:n matkailukeskuksille suuntaamaan laatuohjelmaan. Uusi laatuohjelma tarjoaa matkailukeskuksille mahdollisuuden nostaa ympäristöosaaminen alueen kilpailuvaltiksi. Ohjelmaan voivat hakea sellaiset matkailukeskukset, jotka sijaitsevat suosittujen luontomatkailukohteiden, esimerkiksi kansallispuistojen läheisyydessä.

Ennallistamisen esittelyä Ahvenistonsuolla Nuuksion kansallispuistossa. Lyhyt matka ja hyvät yhteydet pääkaupungista tekevät Nuuksiosta suosittu vierailu- ja opetuskohteen niin kokoustajille kuin koululaisille. Puistossa on ennallistamisesta kertova luontopolku ja useita eripituisia hyvin merkittäviä rengasreittejä, joiden varrella on mielenkiintoista nähtävää ja opittavaa. Kuva: Antti Below.

Kumppanuutta matkailuyritysten kanssa

Yhteistyö paikallisten matkailuyritysten kanssa on keskeistä tavoiteltaessa kestävä luontomatkailun kehittämistä suojelualueilla. Toimiva yhteistyö tukee sekä alueen suojellisia tavoitteita että paikallisten yrittäjien toimintaa. Matkailuyritykset voivat hyödyntää toiminnassaan suojelualueiden palveluvarustusta tekemällä Metsähallituksen kanssa joko käyttöoikeus- tai yhteistyösopimuksen. Näistä jälkimmäinen sisältää nimensä mukaisesti yhteistyön elementtejä käyttöoikeuden lisäksi. Yhteistyösopimuksia voidaan tehdä myös ilman käyttöoikeutta sellaisten yritysten kanssa, jotka ainoastaan tukeutuvat suojelualueeseen ilman konkreettista toimintaa siellä. Tällaisia yrityksiä ovat esimerkiksi suojelualueiden tuntumassa toimivat majoitusyritykset.

Yhteistyösopimus sisältää tiettyjä veloitteita ja etuja sekä matkailuyrittäjälle että Metsähallitukselle. Yrittäjän on muun muassa sitouduttava

toiminnassaan noudattamaan kestävä luontomatkailun periaatteita, sekä raportoitava toiminnastaan Metsähallitukselle. Vastaavasti Metsähallituksen on järjestettävä yhteistyöpalavereita ja suojelualueeseen liittyviä koulutustilaisuuksia, sekä tarjottava yritykselle markkinointiapua verkkosivustonsa ja luontokeskustensa kautta.

Vuoden 2005 lopussa luontopalveluilla oli yhteensä 133 voimassa olevaa sopimusta matkailuyritysten kanssa. Näistä 36 oli käyttöoikeussopimuksia ja 97 yhteistyösopimuksia. Sopimuksista puolet oli tehty Pohjanmaan alueella ja kolmannes Etelä-Suomessa. Sopimusten sijaan yritystoimintaan on myönnetty lupia silloin, kun toiminta kohdentuu erämaa-alueille tai on lyhytaikaista. Mikäli yrityksen toiminta alueella on jatkuvaa ja yhteistyön luomiselle on olemassa edellytykset ja halua, toiminnasta pyritään sopimaan yhteistyösopimuksella. Yhteistyösopimuksen avulla suojelualueilla tapahtuvaa toimintaa pystytään tehokkaimmin ohjaamaan kestävään suuntaan.

8.5.5 Riistamaita ja kalavesiä hyödynnetään kestävästi

Luontopalvelujen tavoitteena on hoitaa kansalaisille suunnatut metsästyks-, kalastus- ja maastoliikennepalvelut asiakaslähtöisesti ja luonnon kestäväan käyttöön perustuen. Metsästyksen ja kalastuksen järjestelyillä ja ohjauksella varmistetaan luonnonsuojelutavoitteiden saavuttaminen suojelualueilla. Myös suomalaista eräkuluttuuria vaalitaan.

Riista- ja kalakantoja seurataan ja hoidetaan

Metsäkanalintukantojen ja riistalajeiksi luettavien pienten nisäkkäiden kantojen arviointi tapahtuu Suomessa pääasiassa kaksi kertaa vuodessa tehtävien riistakolmiolaskentojen avulla. Kolmiolaskentareittejä on maassamme noin 1 500 ja jokaisen kolmion laskentaan osallistuu useita ihmisiä. Laskennan tekevät vapaaehtoiset harrastajat, jotka ovat pääsääntöisesti metsästäjiä. Järjestelmä on laajuudeltaan lähes ainutlaatuinen maailmassa.

Suurpetokantojen seurannan perustieto saadaan vapaaehtoisilta suurpetoyhdysmiehiltä, joita on maassamme noin 1 600. Myös vesilintulaskenta on järjestetty vapaaehtoisten harrastajien varaan. Hirvikantatiedon tuottamisesta vastaa noin 100 000 hirvenmetsästäjää.

Pohjois-Suomessa, missä on runsaasti Metsähallituksen hoidossa olevia suojelualueita, Metsähallituksen henkilökunta on varsin keskeisessä roolissa havaintotiedon tuottajana ja riistakolmiolaskentojen suorittajana. Sellaisille alueilla, joilla on joku suojelustatus, on perustettu yhteensä 109 riistakolmiota. Niitä on Lapissa 64, Pohjanmaalla 26 ja Etelä-Suomessa 19.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL) muokkaa riistaseurantatiedon viranomaisille käyttökelpoiseksi tiedoksi. Metsähallitus käyttää riistakolmiolaskentojen tuloksia arvioidessaan ja suunnitellessaan metsäkanalintujen kestävää verotusta lupamyyntialueilla. Tämä tapahtuu erikseen räätälöidyn riistakantojen suunnittelujärjestelmän avulla, johon viedään myös lupametsästäjien antamat saalistiedot. Tietojen pohjalta määritellään alueelliset metsästyskiintiöt. Pienriistan vuosittainen lupamyynti tapahtuu edellä mainittujen kiintiöiden sallimissa rajoissa. Suunnittelujärjestelmä

käyttää laskentaperusteena kaikkia riistakolmiolaskentatietoja riippumatta siitä, onko kolmio suojelualueella vai ei. Riistakantojen suuruutta ei ole mielekästä seurata ja arvioida erikseen suojelualueella.

Pohjois-Suomessa, missä kuntalaisilla on lakisääteinen metsästysoikeus oman kuntansa valtion mailla ja myös useimpien kansallispuistojen alueilla, on käytetty saalis seurannan apuna paikallisiin metsästäjiin kohdistettuja Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen suorittamia otantatutkimuksia, joiden avulla on saatu tietoa viime vuosien metsästyspainesta.

Vuonna 2005 metsästyksen saalisilmoituksia palautettiin kaikilta valtionmailta noin 7 500 kappaletta. Metsäkanalintusaalis oli 42 000 yksilöä eli 0,42 yksilöä/km². Keskimääräinen metsäkanalintukanta oli 19 yksilöä/km², joten metsästyskuolevuus oli noin kolme prosenttia eli erittäin kestävällä tasolla.

Riistan elinympäristöjen hoito ja huomioinnottaminen metsätaloudessa on ollut keskeinen osa riistakantojen hoitoa valtion mailla. Vaikka metsätalous keskittyy talousmetsiin, sen toimenpiteet vaikuttavat myös suojelualueiden lajistoon. Kansallis- ja luonnonpuistoissa sekä vanhojen metsien ja soidensuojelualueilla ei tehdä erityisiä riistaelinympäristöjen hoitotoita, mutta puistoissa tapahtuva soiden ennallistaminen, kulutus ja pienaukotus parantavat myös riistalajien elinympäristöjä. Kosteikkojen hoidon suunnittelussa huomioidaan myös riistakannat.

Kalavesien seuranta on voimakkaassa kehitysvaiheessa. Luontopalvelujen tavoitteena on saada aikaan kahden kolmen vuoden sisällä riistatalouden seurantajärjestelmän kaltainen paikkatietoon perustuva kalavesien seurantajärjestelmä. Sen avulla pitäisi pystyä seuraamaan vesistökohtaisesti kalavesien hoitotoimia, kalastuksen kiintiöitä, luvanmyyntiä, saalista ja sen rakenteen kehitystä sekä asiakaskunnan kehittymistä.

Kalaston tilaa tutkitaan koekalastuksilla. Sähkökoekalastuksilla on selvitetty esimerkiksi Urho Kekkonen kansallispuiston taimenkannan poikastuotantoa. Suojelualueiden kalakantojen hoidon periaatteena on pyrkiä ylläpitämään luontaisia kalakantoja. Jos istutustoimintaa on, käytetään vain kotimaisia alkuperäislajeja. Metsähallitus pyrkii selvittämään RKTL:n kalatutkimuksen avulla arvokkaimmat alkuperäiskannat, joiden poikas-

tuotantoalueet voidaan rauhoittaa kokonaan kalastukselta TE-keskuksen päätöksellä. Geneettisiä tutkimuksia on tehty toistaiseksi vähän.

Purovesien kunnostuksella pyritään erityisesti puurotaimenkannan elvyttämiseen. Työ suunnataan eniten kunnostusta vaativiin kohteisiin riippumatta siitä, sijaitsevatko ne suojelualueella vai eivät.

Virkistyskalastuksen kohdentumista suojelualueille ja virkistyskalastuksen vaikutusta kalakantoihin on vaikea arvioida. Kalastusalueiden rajaukset eivät ota erityisesti huomioon suojelualuerajoja, mutta kalastusalueille laadittavissa käyttö- ja hoitosuunnitelmissa suojelumääräykset huomioidaan. Suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa otetaan kantaa kalastusjärjestelyihin ja tarvittaessa laaditaan erillinen kalastushoitosuunnitelma, jossa arvioidaan myös kalastuspainetta ja sen vaikutusta kalakantoihin.

Metsästys-, kalastus- ja maastoliikenne- luvilla käyttöpainetta hallintaan

Lupametsästyksen ja -kalastuksen sekä maastoliikenteen säätelyn siirtyminen yhteiskunnalliseksi tehtäväksi antaa entistä paremman mahdollisuuden säädellä niiden aiheuttamaa käyttöpainetta suojelualueilla. Samalla toimintojen yhteiskunnallinen hyväksyttävyyden on parantunut erityisesti paikallisella tasolla. Toisaalta ohjelmalveluyrittäjien kannalta uudet toimintatavat ovat ongelmallisia, koska he eivät voi enää myydä esimerkiksi metsästyspaketteja.

Metsästyksen ja kalastuksen julkisten hallintotehtävien hoitamisesta vastaava erätalouspäällikkö vahvistaa alueelliset kiintiöt metsästyksen ja kalastukseen ja voi siirtää metsästys- ja kalastuslupan myöntämistä koskevan päätösvallan Metsähallituksen toimihenkilölle tai ulkopuoliselle yhteisölle.

Kalastuslupia myytiin valtion maille vuonna 2005 yhteensä lähes 64 000 ja metsästyslupia yli 38 000. Lupametsästysalueita oli 116 kappaletta, niiden kokonaismaapinta-ala 7 240 000 ja vesipinta-ala 171 000 hehtaaria. Vuoden 2005 lopussa voimassaolevia metsästysaluevuokrasopimuksia oli noin 2 000 ja kalastusaluevuokrasopimuksia 1 100. Maastoliikenteen uralupia annettiin vuonna 2005 noin 1 700. Tarkempaa selvitystä lupien tai vuokrasopimusten kohdistumisesta suojelualueille ei ole käytettävissä.

Maastossa ja vesillä liikkumista valvotaan

Metsähallituksen erävalvonnan tehtävänä on laittomuuden ja luvattomuuden ehkäisy valtion mailla sekä vapaaehtoisten valvojien erävalvonnan koordinointi ja koulutus. Metsähallituksella on yhdeksän päätoimista, poliisikoulutuksen saanutta erätarkastajaa, jotka vastaavat erävalvonnan toteuttamisesta yhteistyössä poliisin ja rajavartioston kanssa. Erätarkastajilla on erityiset poliisivaltuudet, jotka määrittävät Metsähallituksen erävalvontalaissa. Vapaaehtoiset valvojat ovat joko poliiseja tai rajavartioston, tullin tai Metsähallituksen henkilöstöä. Erätarkastajat myös kouluttavat puistoalueiden työntekijöitä valvontaan, ja suojelualueiden valvonta onkin pääosin puistojen oman henkilökunnan vastuulla. Jos alueella tapahtuu laittomuuksia, otetaan yhteyttä erätarkastajaan tai poliisiin.

Säännöllinen viranomaisyhteistyö poliisin ja rajavartiolaitoksen kanssa on erävalvonnassa välttämätöntä. Se voi olla esimerkiksi valvontatyön suunnittelemista yhdessä, yhteisiä valvontapartioita tai tietojen vaihtoa. Toiminnassa on mukana myös Metsähallituksen muuta henkilökuntaa ja riistanhoitoyhdistysten valvojia.

Valvonnan kohteena ovat metsästys, kalastus, maasto- ja vesiliikenne, metsätalous, jätelain noudattaminen ja valtion maille rakentaminen. Erätarkastajat osallistuvat myös luonnonsuojelutoimenpiteisiin esimerkiksi seuraamalla Pohjois- ja Itä-Suomessa petolintujen pesintää ja suurpetojen kantoja. Lupavalvonnassa tarkastetaan, että asiakkailta on metsästyksen, kalastukseen, maastoliikenteeseen, liikkumisoikeuksiin ja leiriytymiseen tai keräilyyn liittyvät lupa-asiat kunnossa. Laillisuusvalvonnassa keskitytään siihen, että asiakkaat noudattavat luonnon käyttöä ohjaavaa lainsäädäntöä.

Luonnonsuojelualueilla valvotaan erityisesti lajien suojelemiseksi säädettyjen rajoitusten noudattamista. Rajoitukset koskevat muun muassa liikkumista tai pyyntivälineiden käyttöä pesintäaikaan. Metsästyksen pahimmat ongelmat ovat tiellä liikkuvasta autosta metsästäminen, hirvien salakaadot ja suurpetojen salametsästys esimerkiksi moottorikelkalla.

Yksi viime vuosien tärkeimmistä erävalvonnan tehtävistä on ollut saimaannorpan suojelemiseksi annettujen kalastusrajoitusten valvominen. Tarkastetuista pyydyksistä noin joka neljännessä

rikottiin rajoituksia, kaksi kolmasosaa niistä oli kalastusrajoitusalueella ja yksi kolmasosa norpille vaarallisia pyyntivälineitä. Valvontaa on suunnattu aiempaa enemmän myös merialueille ja keskitytty muun muassa hylkeidensuojelualueisiin sekä veneilyn, vesilintujen metsästyksen ja koirien kiinnipidon valvontaan. Kalastuksenhoitomaksut, metsästyksen saaliskiintiöiden noudattaminen sekä veneiden asianmukainen varustus ovat olleet erityistarkkailussa.

Asiakastarkastuksia on tehty 2000–2005 vuosittain noin 5 500–11 000 (taulukko 35). Valvontarikkeiden osuus tarkastuksista on ollut noin kahdeksan prosenttia. Suojelualueille kohdistuvista tarkastuksista tai rikkeistä ei ole käytettävissä erittelyä.

8.5.6 Kansainväliseen toimintaan panostetaan

Kansainväliseen toimintaan osallistui vuonna 2005 lähes 70 luontopalvelujen työntekijää yhteensä noin 14 henkilötyövuoden työpanoksella. Yhteistyötä tehdään kaikkien naapurimaiden kanssa sekä kahdenvälisesti että laajemmissa puitteissa napa-alueella, Pohjolan-Baltian ja Itämeren alueella sekä Euroopan ja maailmanlaajuisen järjestötoiminnan piirissä.

Puistoparit itäyhteistyön ytimenä

Suomen ja EU:n pitkä yhteinen maaraja Venäjän federaation kanssa on mahdollistanut monipuolisen yhteistyön itärajan tuntumassa olevien suojelualueiden kesken. Yhteistyön tavoitteena on aikaansaada Suomen ja Venäjän rajan yli toimivien puistoparien ketju Suomenlahdelta Inarin Paatsjoelle asti. Toteutuessaan tämä suojelualueparien nauha, Vihreä vyöhyke, olisi ainutlaatuinen kokonaisuus Euroopan luonnonsuojelussa. Suomen ja naapurimaiden rajapuistoalueet esitetään kuvassa 57.

Suomen itärajalalla on tällä hetkellä neljä toimivaa puistoparia ja neljä rakenteilla olevaa paria. Kansainvälistä tunnustusta saanutta Oulangan ja Paanajärven kansallispuistojen puistopariyhteistyötä esitellään tietolaatikossa 23. Ystävyyden puisto Suomessa ja Kostamuksen luonnonpuisto Venäjän puolella muodostavat Ystävyyden luonnonsuojelualueen, joka tekee laajaa yhteistyötä tutkimuksessa, mutta myös asiakaspalvelussa, ympäristökasvatuksessa ja yhteisen kulttuurin tallennuksessa. Kolmas puistopari muodostuu Urho Kekkosen kansallispuistosta ja Lapin luonnonpuistosta. Vakiintunutta yhteistyötä tehdään kolmenkeskisesti Suomen Vätsärin erämaan, Norjan Ovre Pasvikin kansallispuiston ja Venäjän Pasvikin luonnonpuiston kesken. Vuonna 2005 päättyneen Kalevalapark Interreg -hankkeen tavoitteena oli edistää Kalevalan suojelualueen perustamista Suomeen ja Kalevalan kansallispuiston virallistamista Venäjälle. Hanke saavutti välittömät tavoitteensa, mutta suojelualueen lopullinen vahvistaminen on viipynyt Suomen puolella. Venäjä vahvisti oman kansallispuistonsa vuoden 2006 lopulla.

Suomi ja Venäjä ovat tehneet laatokannorpan suojelussa yhteistyötä jo toistakymmentä vuotta. Sinä aikana on arvioitu norppapopulaation koko ja lisääntymisalueet sekä selvitetty norppien kuolleisuutta ja makuurantojen suojelua suhteessa alueen virkistyskäyttöön. Yhteistyön tuloksista on laadittu useampia julkaisuja ja niitä on esitelty monissa kansainvälisissä yhteyksissä. Yhteistyön kohteina ovat olleet myös lukuisat muut lajit, kuten isot petolinnut, naali, kiljuhanhi ja raakku pohjoisessa, ja muun muassa valkoselkätikka ja liito-orava Leningradin oblastin alueella.

Suomi ja Neuvostoliitto allekirjoittivat vuonna 1985 sopimuksen yhteistyöstä ympäristöalalla. Sen pohjalta perustettiin suomalais-venäläinen luonnonsuojelutyöryhmä, jonka tehtävänä on edistää suojelualueiden perustamista ja uhanalaisten lajien suojelua Suomessa ja Luoteis-Venäjällä

Taulukko 35. Metsähallituksen luontopalvelujen erävalvonnan asiakastarkastukset ja havaitut valvontarikkeet 2000–2005. Lähde: Metsähallitus.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Asiakastarkastusten määrä	5 686	11 014	10 193	8 627	8 231	7 704
Valvontarikkeiden määrä	408	665	680	608	618	510
Valvontarikkeitä tarkastuksista %	7,1	7,9	8,6	8,4	8,8	7,9

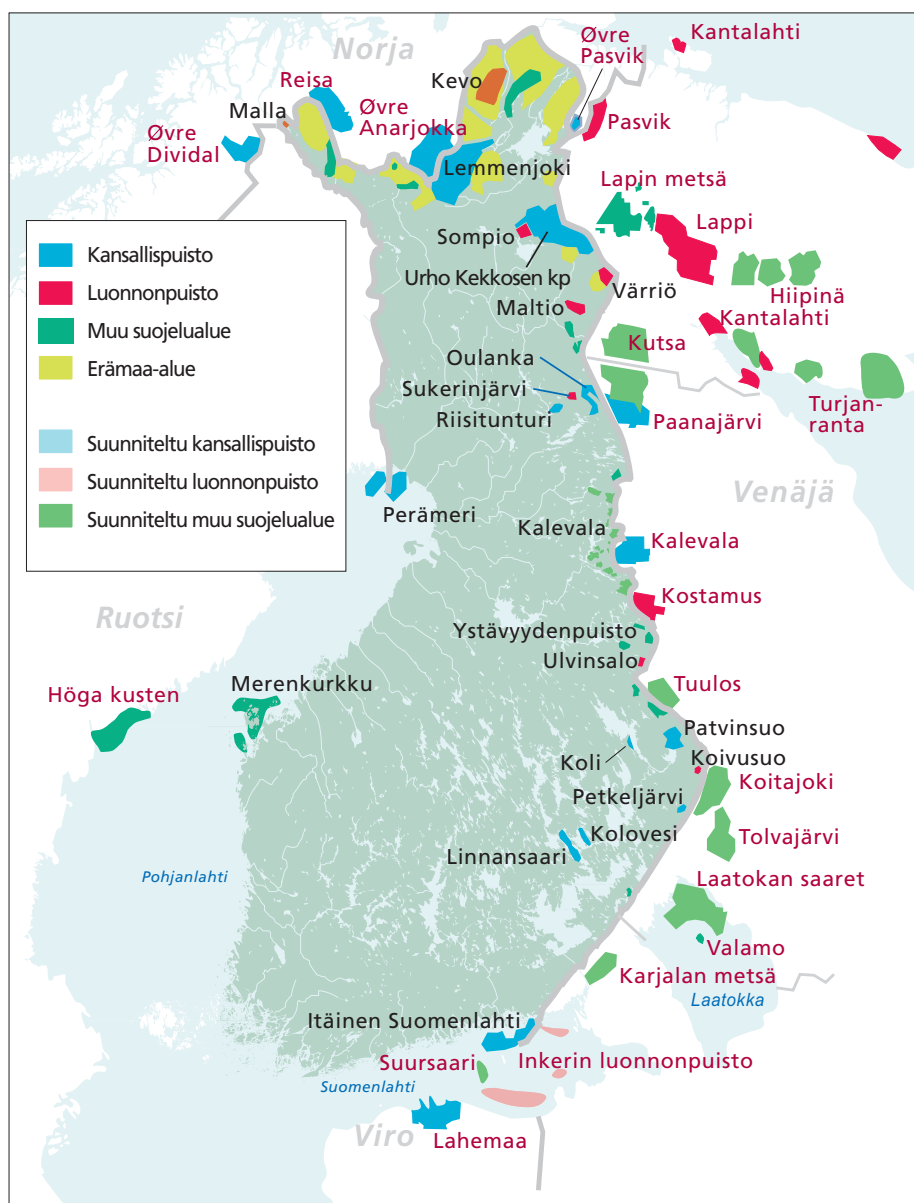
sekä kehittää yhteistyötä Luoteis-Venäjän ja Suomen luonnonsuojelualueiden välillä. Työryhmän puheenjohtajista toinen on ollut luontopalveluista.

Itämerelle, Eurooppaan ja maailmalle

Metsähallitus on ollut mukana Suomen ja Viron luonnonsuojelun yhteistyöryhmässä vuodesta 1998. Luontopalvelut on osallistunut muun muassa Viron luonnonsuojelualueiden ja luontokeskusten luonto-opastuksen, asiakaspalvelun sekä suojelualueiden hoidon ja ennallistamismenetelmien kehittämiseen.

Merenkurkun saariston maailmanperintöalue on Ruotsin Höga Kustenin maailmanperintökohteen laajennus ja sitä valmisteltiin tiiviissä yhteistyössä ruotsalaisen osapuolen kanssa. Merenkurkun ylittävällä luonnonsuojeluyhteistyöllä on Suomen ja Ruotsin välillä muutenkin pitkät perinteet.

Itämeriyhteistyön tärkeimpänä toimintakentänä on Itämeren suojelukomissio eli Helsingin komissio (HELCOM), jonka suosituksia Metsähallitus on lähtenyt toteuttamaan esimerkiksi vedenalaisten biotooppien inventoinneilla. Luontopalveluilla on HELCOM Habitat -ryhmän puheenjohtajuus vuoden 2007 loppuun. Itäme-

Kuva 57. Lähialueyhteistyötä Suomen ja naapurimaiden suojelualueiden välillä. Lähde: Metsähallitus.

Vihreä vyöhyke – toimiva suojelualueverkosto Suomen ja Venäjän rajalla

Fennoskandian Vihreä vyöhyke on tärkeä osa Suomen ja Venäjän luonnonsuojeluyhteistyötä. Se on Suomen ja Venäjän rajaseutujen luonnontilaisten ja suojeltujen alueiden verkosto, joka ulottuu Suomenlahdelta aina Jäämerelle asti. Idea Vihreästä vyöhykkeestä syntyi 1990-luvulla, kun huomattiin, että rajanläheiset alueet ovat koko Pohjois-Euroopan mittakaavassa tärkeitä pohjoisen havumetsävyöhykkeen ekosysteemien ja lajiston suojelun kannalta. Sittemmin Vihreä vyöhyke on siirtynyt osaksi Luoteis-Venäjän kestävän metsätalouden ja luonnon monimuotoisuuden suojelun kehittämissuunnitelmaa. Metsähallituksen puistopariyhteistyö on keskeinen väline Vihreän vyöhykkeen käytännön toteutuksessa.

Oulanka – Paanajärvi, puistopariyhteistyön lippulaiva

Vuonna 1956 perustettu Oulangan kansallispuisto Suomen Koillismaalla ja vuonna 1992 perustettu Paanajärven kansallispuisto Venäjän Karjalassa muodostavat malliesimerkin puistoparista, jonka yhteistyöllä on jo yli kymmenen vuoden historia. Toiminnan keskeisiä merkkipaaluja ovat olleet:

- 1993 solmittu yhteistyösopimus heti Paanajärven kansallispuiston perustamisen jälkeen
- 1997–1998 ja 2002–2004 toteutuneet Interreg-hankkeet, joissa kehitettiin kansallispuistojen yhteistyötä ja luontomatkailun edellytyksiä
- 1999–2001 Paanajärven kansallispuiston osallistuminen Metsähallituksen vetämään isoon Tacis-hankkeeseen Venäjän Karjalan puistojen kehittämiseksi
- 2002–2004 molempien puistojen osallistuminen Tacis CBC -hankkeeseen ”Laatokalta Jäämerelle Fennoskandian Vihreän vyöhykkeen kautta”
- 2005 uusittu yhteistyösopimus, jossa laadittiin yhteinen visio vuoteen 2015
- 2005 alkanut Naapurisuus-hanke, ”Oulanka–Paanajärvi – erämaita, elämyksiä ja hyvinvointia”, joka jatkuu vuoden 2007 loppuun.

Oulangan kansallispuisto tunnetaan harvinaisista kasveistaan. Puiston tunnukseseen on valittu kämmekkäkaskivi neidonkenkä (*Calypso bulbosa*). Uhanalainen laji on Metsähallituksen vastuulaji. Paanajärven kansallispuiston tunnuksessa esiintyy Venäjän Karjalan korkein tunturi Nuorunen.

Hankerahoituksen lisäksi arkipäivän yhteistyöhön on saatu tukea myös Suomen ympäristöministeriön lähialueyhteistyövaroista. Yhteistyö on sisältänyt henkilökunnan tieto- ja taidon vaihtoa ja koulutusta, luonnon ja kulttuuriperinnön kartoitusta, ympäristökasvatusta sekä alueiden hoidon ja käytön suunnittelua. Tärkeällä sijalla on ollut kestävän luontomatkailun edistäminen, yrittäjäyhteistyö ja viestintäaineiston tuottaminen. Paanajärven kansallispuiston opastuskeskus valmistui Tacis-rahoituksella vuonna 2002.

Kansainvälistä tunnustusta

Puistopariyhteistyö on saanut laajaa kansainvälistä tunnustusta. Oulangan kansallispuisto sai PAN Parks -rahaston sertifikaatin vuonna 2002. Kolme vuotta myöhemmin se myönnettiin myös Paanajärven kansallispuistolle sekä yhdeksälle Oulangan kansallispuiston yhteistyöyrittäjälle. PAN Parks on Maailman Luonnonsäätiö WWF:n perustama sertifiointijärjestelmä. Euroopan suojelualueliitto (EUROPARC) on kehittänyt oman kriteeristönsä ”Transboundary Parks – Following Nature’s Design” esimerkilliselle rajan yli tapahtuvalle puistoyhteistyölle. Oulangan ja Paanajärven kansallispuistot saivat tämän sertifikaatin vuonna 2005.

Kitkajoki, Oulangan kansallispuisto. Oulangan kansallispuisto on ainutlaatuinen ja monipuolinen yhdistelmä pohjoista, eteläistä ja itäistä luontoa. Puisto rajoittuu idässä valtakunnan rajaan ja rajan takaiseen, vuonna 1992 perustettuun Paanajärven kansallispuistoon. Kuva: Paavo Hamunen.

ren meri- ja rannikkoalueiden hoidon ja käytön suunnittelua ovat viime vuosina vauhdittaneet useammat EU-rahoitteiset hankkeet.

Kalottiyhteistyö on vilkasta Ruotsin, Norjan ja Venäjän kanssa. Pohjoismaiden ja Venäjän Barentsin alueen välistä luonnonsuojeluyhteistyötä koordinoi International Contact Forum on Habitat Conservation in the Barents Region, lyhemmin Habitat Contact Forum (HCF). Metsähallituksen luontopalvelut on osallistunut aktiivisesti tämän suojelualueverkoston toimintaan. Laajempaa yhteistyötä tehdään muun muassa Arktisessa neuvostossa, jossa ovat mukana myös USA ja Kanada. CAFF (Conservation of Arctic Flora and Fauna) on Arktisen neuvoston työryhmä, joka keskittyy sirkumpolaarisen alueen luonnonsuojeluun. CAFF:n merkittävin hanke on panna toimeen napa-alueen luonnon monimuotoisuuden seurantaohjelma. Sen päätavoite on selvittää, miten eläimistö ja kasvisto sekä niiden elinympäristöt reagoivat ilmastonmuutokseen.

Metsähallituksen luontopalvelujohtaja on Euroopan suojelualueeliiton, EUROPARC:in, hallituksen jäsen ja luontopalvelujen edustajat

ovat osallistuneet järjestön moniin työryhmiin. Luontopalvelut oli aloitteentekijä EUROPARC:n Pohjolan-Baltian alueosaston perustamisessa. Luontopalvelut myös johti ja koordinoi sen ensimmäisten vuosien toimintaa 2003–2005. Puheenjohtajuus siirtyi Latviaan vuoden 2006 alussa. EUROPARC:n ohella tärkeä yhteistyöjärjestö on ollut Maailman luonnonsuojeluliitto IUCN ja erityisesti sen suojelualuekomissio WCPA. Luontopalvelujohtaja on osallistunut myös World Protected Area Leadership Forumin (WPALF) toimintaan suojelualuevirastojen johdon yhteistyön kehittämiseksi. Kesäkuussa 2004 WPALF ja WCPA:n johtoryhmä kokoontuivat Suomessa (ks. kuva esipuheen yhteydessä). EUROSITE:n jäseneksi luontopalvelut liittyi vuonna 2006. Se on keskittynyt erityisesti Natura 2000-alueiden hoitoon.

8.5.7 EU-hankkeilla paljon aikaan

Kotimainen ja kansainvälinen yhteistyö on merkittävä osa Metsähallituksen luontopalvelujen toimintaa. Aluetasolla yhteistyö on ollut vilkasta muun muassa EU-rahoitteisten hankkeiden

vaikutuksesta. Ministeriöiden perusrahoituksen lisäksi hankitun rahoituksen osuus nousi 1990-luvun lopulla jo reilusti yli viidennekseen, josta EU-hankkeiden tuoma lisä oli 6–8 prosenttia. Vuosina 2001–2005 EU-hankerahoituksen määrä on säilynyt melko tasaisena ollen keskimäärin 1,8 milj. euroa vuodessa, mutta sen osuus kokonaisrahoituksesta on hiukan laskenut ja ollut viime vuosina noin viisi prosenttia.

Valtaosa EU-rahoituksesta on tullut EU:n Life Luonto -rahastosta. Vajaa kolmannes rahoituksesta on peräisin rakennerahasto-ohjelmista (EAKR), jotka jakaantuvat tavoiteohjelmiin ja yhteisöaloiteohjelmiin. Yhteisöaloiteohjelman hankkeet ovat olleet Interreg III A tai III B -hankkeita. Life- ja Interreg-hankkeissa EU-rahamen osuus hankebudjetista on noin puolet. Tavoiteohjelmien hankkeissa se on ollut keskimäärin 35 prosenttia.

Vuoden 2005 lopulla käynnissä olleet EU-rahoitteiset hankkeet on koottu liitteeseen 20.

Kymmeniä hankkeita ja lukuisia kumppaneita ympäri maata

Metsähallituksen vetämät hankkeet ovat painottuneet Pohjanmaan ja Lapin luontopalvelujen alueelle. Hankkeita, joissa Metsähallitus on mukana kumppanina, on ollut enemmän Etelä-Suomen luontopalvelujen alueella. Viimeisen viiden vuoden aikana EU-hankkeita on ollut tasaisesti ympäri Suomen ja vuonna 2005 Etelä-Suomen luontopalvelualueen EU-rahoituksen varainkäyttö oli kasvanut lähes yhtä suureksi – lähemmäs miljoona euroa – kuin Pohjanmaan ja Lapin alueet yhteensä. Vuosina 2001–2005 Metsähallitus oli päätoteuttajana yhdeksässä Life Luonto -hankkeessa ja yhdessä Life CO-OP -hankkeessa. Samalla se oli mukana 21 muiden vetämässä Life-hankkeessa. Vastaavasti Metsähallituksella on ollut käynnissä 22 omaa rakennerahastohanketta ja lisäksi se on ollut mukana 7 muiden vetämässä hankkeessa.

EU:n komissio jakoi vuonna 2005 yhteensä 69 miljoonaa euroa 54 luonnonsuojeluhankkeelle 20 maassa. Hakemuksia tehtiin yhteensä 183. Suomalaisia hakemuksia oli neljä. Niistä kaksi projektia sai EU:n tukea yhteensä 1,6 miljoonaa euroa.

Life-rahoituksella tehoa elinympäristöjen ja uhanalaisten lajien suojeluun

Life-rahasto myöntää varoja luonto- ja lintudirektiivien ensisijaisesti suojeltavien lajien ja elinympäristöjen suojeluun sekä Natura 2000 -alueiden kehittämiseen. Metsähallitukselle myönnettyllä Life-rahoituksella on mm. laadittu Natura-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmia ja ennallistettu yli 2 000 hehtaaria soita ja reilut 4 000 hehtaaria kangasmetsiä. Lintuvesiä ja kosteikkoja on kunnostettu ja hoidettu niin sisämaassa kuin merenrannikoilla. Alueiden käytön suunnittelussa on toteutettu osallistavaa suunnittelua niin, että paikalliset asukkaat ja muut intressitahot ovat voineet esittää toiveensa alueiden käytöstä.

Life-rahoituksella on muun muassa tutkittu ja hoidettu uhanalaisten suokasvien tikankontin ja lettorikon elinympäristöjä sekä annettu niihin liittyvää koulutusta metsäammattilaisille ja metsänomistajille (tietolaatikko 24). Useimpiin Life-hankkeisiin on sisältynyt myös suojelumaiden hankintaa. Vuosina 2001–2005 niissä hankittiin yhteensä noin 5 000 hehtaaria uusia suojelualueita.

Moniin hankkeisiin liittyy myös ympäristökasvatusta sekä alueiden virkistyskäyttöä ja matkailua tukevaa luontorakentamista. Alueelliset ympäristökeskukset ovat Life-hankkeissa lähes aina Metsähallituksen kumppaneina, ja usein mukana ovat myös kunnat. Lisäksi yhteistyötä on tehty muun muassa WWF:n, riistanhoitopiirien, Metsäntutkimuslaitoksen sekä yliopistojen ja muiden oppilaitosten kanssa.

Vuonna 2002 Euroopan komissio julkisti uuden Life CO-OP -rahoitusmuodon, jonka tarkoituksena on tukea kokemusten vaihtoa Life Luonto -rahoituksella toteutettujen projektien kesken. Metsähallitus sai rahoituksen projektille *Parhaat käytännöt suomalaisissa lintuvesissä – verkostoituminen lintuvesien hoidossa ja kunnostuksessa* vuosille 2003–2004. Hankkeessa arvioitiin kuusi Life Luonto -rahoituksen saanutta lintuvesien kunnostushanketta, jotka kohdistuivat Suomen merkittävimmille lintuvesille merenlahdista lintujärviin ja etelästä pohjoiseen (tietolaatikko 28 s. 250).

Tikankontti ja lettorikko – tehokasta lajisuojelua EU:n tuella

Viisivuotisessa EU-hankkeessa ”Tikankontin ja lettorikon suojelu Pohjois-Suomessa” oli tavoitteena edistää kahden direktiivikasvilajin suojelua Kainuun, Pohjanmaan sekä Etelä- ja Keski-Lapin Natura 2000 -alueilla. Kasvien suojelua pyrittiin edistämään myös suojelualueiden ulkopuolella ja kamalla hankkeessa saatua tietoa ja järjestämällä koulutusta.

Tikankontti on Suomen suurin ja näyttävin orkidea, lettorikko vähemmän tunnettu keltakukkainen suokasvi. Molemmat lajit ovat uhanalaisia ja taantuneet koko Euroopan alueella niin paljon, että ne ovat EU:n luontodirektiivin mukaan tiukkaa suojelua vaativia lajeja. Myös lajien kasvupaikat ovat useimmiten erityisen arvokkaita elinympäristöjä.

Life-hankkeen tavoitteena oli inventoida pohjoissuomalaisen Natura-alueiden tikankontti- ja lettorikkoesiintymät ja arvioida esiintymien hoito- ja ennallistamistarpeet. Kertyneen tiedon perusteella valittiin ennallistettavat ja hoidettavat esiintymät ja tehtiin toimenpidesuunnitelmat, joista useimmat myös toteutettiin hankkeen aikana. Hankkeen päätteeksi voitiin myös arvioida lajien suojelutilannetta Suomessa.

Lajien suojelun edistämiseksi tehtiin monipuolista yhteistyötä yksityismetsätalouden järjestöjen ja metsänomistajien kanssa, järjestettiin koulutustilaisuuksia ja tuotettiin koulutusaineistoa, muun muassa metsänkäsittelysuositukset tikankontin kasvupaikoille. Natura-alueiden maanhankintaa toteutettiin yhteensä noin 2 100 hehtaaria. Maanhankinta kohdistui alueisiin, joilla on erityistä merkitystä näiden lajien suojelun kannalta. Tikankontin ja lettorikon seuralaislajeina esiintyy usein myös muita uhanalaisia lajeja, jotka hyötyvät suojelutyöstä.

Life-rahasto korostaa tiedotuksen ja sidosryhmytyön tärkeyttä. Hankkeen aikana solmittiinkin uusia kansallisia ja kansainvälisiä kontakteja, jotka edesauttavat myös muuta suojelutyötä tulevaisuudessa. Aktiivisella tiedotuksella lisättiin suuren yleisön ja maanomistajien mielenkiintoa näitä lajeja ja yleensäkin uhanalaisten lajien suojelua kohtaan.

Tikankontin (*Cypripedium calceolus*) esiintymää kartoittamassa. Kuva: Tiina Laitinen.

Metsähallituksen luonnonsuojelun lisäksi hankkeessa olivat mukana Metsähallituksen metsätalouden ja Laatumaan tulostoiminnot, Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin ympäristökeskukset, Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin metsäkeskukset, Kainuun ja Pohjois-Suomen metsänomistajien liitot ja Oulun yliopiston Oulangan biologinen asema. Hankkeen budjetti oli 1,9 miljoonaa euroa, josta puolet oli kansallista osuutta. Päärahoittajia olivat Metsähallitus ja ympäristökeskukset. Life-rahoituksen ja yhteistyökumppaneiden ansiosta suojeluhanke pystyttiin toteuttamaan monipuolisempaan ja vaikuttavampaan kuin pelkällä Metsähallituksen luonnonsuojelun rahoituksella olisi ollut mahdollista.

Lisätietoa: Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 148 ja 154.

Rakennerahastot edistäneet luontomatkailua ja merialueiden suunnittelua

Rakennerahastojen (EAKR) rahoittamilla tavoiteohjelman hankkeilla on esimerkiksi parannettu suojelualueiden palveluvarustusta sekä suunniteltu ja rakennettu luontonäyttelyjä. Niihin on liittynyt myös lajien ja elinympäristöjen suojelutoimia sekä ympäristökasvatusta. Monet hankkeet ovat parantaneet luontomatkailun edellytyksiä ja lisänneet yrittäjien yhteistyötä. Hankkeet ovat myös tukeneet alueiden kestävä käyttöä ja aluekehitystä. Tavoiteohjelmien hankkeissa Metsähallituksen yhteistyökumppaneina ovat pääsääntöisesti alueiden kunnat.

Interreg III -hankkeissa on aina kyse rajan ylittävästä valtioiden ja alueiden yhteistyöstä; Interreg III A -hankkeessa sen vaikutukset ulottuvat Venäjälle, Interreg III B -hanke voi koskettaa kaikkia Itämeren ympärysvaltioita. Interreg-hankkeet liittyvät usein suoraan tai välillisesti luontomatkailuun, mutta lisäksi niillä on tähdätty suojelualueiden perustamiseen ja lajien elinympäristöjen suojeluun, sekä luontovalistukseen ja ympäristökasvatukseen. Suomalaisina yhteistyökumppaneina ovat kunnat ja luontomatkailuyritykset sekä tutkimuslaitokset.

Interreg III A -hankkeilla on tuettu muun muassa Kainuun rajanläheisen alueen uusien suojelualueiden perustamista, alueen kulttuurin ja luonnon tuntemusta sekä yrittäjien verkottumista. Jokihelmisimpukan levinneisyyttä ja populaation tilaa ja lajia uhkaavia tekijöitä on selvitetty Itä-Inarin, Itä-Finnmarkin ja Inari-Paatsjoen alueella. Yhteiset uhanalaiset -hankkeessa on inventoitu valkoselkätikan ja liito-oravan esiintymistä Karjalankannaksen seudulla valtakunnanrajan molemmin puolin.

Kosteikot, luonnonsuojelualueet ja perinnemaisemat maaseudun resursseina (BIRD) -hankkeessa (Interreg III B) selvitetään, miten linturikkaat kosteikot, järvet sekä luonto- ja kulttuurialueet voisivat tukea maaseutukehitystä. Hanke edistää alueiden kestävä käyttöä yhdistämällä luonnonsuojelun ja -hoidon sekä matkailun toisiinsa. *Itämeren hoito ja käyttö – luonnonsuojelu ja kestävä kehitys meriekosysteemin spatiaalisen suunnittelun avulla* (BALANCE) -hankkeessa kehitetään merialueiden käytön suunnitteluprosessia ja pyritään parantamaan Itämeren tuntemusta paikkatieto-

menetelmien avulla. Hankkeen yhteydessä arvioidaan myös Itämeren nykyisen suojelualueverkon kattavuus ja kehitetään kokeilualueilla ns. sinisiä käytäviä (*blue corridors*). Nämä ovat suojelualueita yhdistäviä käytäviä, joilla varmistetaan eliöiden suojelu koko elinkaaren aikana, sisältäen mm. tärkeät kutu- ja ravintoalueet. Näissä Itämeren alueen maiden yhteisissä hankkeissa vahvistetaan yhteistyöverkostoja yli valtioiden sekä toimi- ja tieteenalojen rajojen.

TACIS-ohjelmasta tukea Vihreän vyöhykkeen suojelualueverkostolle

EU:n suhteita Itä-Eurooppaan ja Keski-Aasian maihin on vuodesta 1991 rahoittanut teknisen avun ohjelma TACIS. Ohjelman tarkoituksena on tukea markkinatalouteen siirtymistä sekä yhteisöjen demokratisoitumista ja kansalaisyhteiskunnan kehitystä.

Karjalan tasavallassa on toteutettu useampia TACIS-ohjelman rahoittamia suojeluhankkeita. Vuonna 2001 päättyi kaksivuotinen *Karelia Parks Development* -hanke, jonka päätavoitteena oli kehittää edelleen Paanajärven kansallispuistoa sekä edistää neljän uuden kansallispuiston perustamista. Hankkeessa laadittiin hoito- ja käyttösuunnitelmat suojelualueiksi ehdotetuille Kalevalalle, Tuulijärvelle, Koitajoki–Tolvajärvelle ja Laatokan saaristolle.

Metsähallituksen luontopalvelut oli mukana kumppanina kahdessa TACIS CBC (*Cross-Border Co-operation, Small Project Facility*) -hankkeessa vuosina 2002–2004. Molemmat hankkeet liittyivät ympäristövastuullisen matkailun edistämiseen sekä sitä kautta rajaseudun aluetalouden monipuolistamiseen Venäjän Karjalassa. Hankkeissa koulutettiin suojelualueiden henkilökuntaa ja matkailuyrittäjiä sekä rakennettiin matkailun perusrakenteita.

Interreg III A ja TACIS-ohjelmat on nyt liitetty yhteen Naapuruusohjelmaksi ja ensimmäinen tällainen hanke on käynnistynyt Oulangan ja Paanajärven kansallispuistoissa vuoden 2005 lopulla.

Lisäksi luontopalvelut on kumppanina vuonna 2005 alkaneessa Life 3rd Countries -hankkeessa, jonka tavoitteena on Leningradin alueen suojelualueverkoston kehittäminen.